

ספר רופא הילדים

כולל

עצות טובות ונאמנות

לשמור בריאות הילדים ולמנוע מהם כל מחלה.

ואם כבר פרצה המחלה בגוף, להכירה מאוזה מין היא, ולרפאותה בתרופות ביתיות (הווימיטטער). גם להבין באיזה מחלה אשר מן הצורך. וההכרה לדרוש עצת רופא מלומד, ובכעודו לא ישיג עזר.

מאת

מ. שמודענצקי

אדפט ערשטער קלאססע אונד אקושר אין ווארשויא

ווארשא

בדפוס ר' יואל לעבענוואהן נ"י

ברחוב גאלעווקי נומער 9

תרלו

ספר
רופא הילדים

עד בוא צרה בקש עזר
ומרם תחלה בקש מרפא :

(כן סורא יח ט)

אלהים יצר סמים למרפא
ונפש נכון לא זרעין כם :

יח לז ד

כחוצאת בית מוסחר הספרים של ה"ר יהושע גרשון מונק ג"י בווארשא ברהוב
זראנצישקאנער נומער 2258 אשר קנה הזכות על הדפסת הספר הזה באת
המחבר ז"ל לצמיתות :

RJ
61
89.3
1876

Дозволено Цензурою.

Варшава 29 Января (10 Февраля) 1876 г.

לתקן סדר גידולם, לנהלם באופן וסדר טוב מאשר בתחלה, ובוזה יוכלו להשיג עזר, עוד יוסיפו להרע למו, כי יתנו שורש המחלה להתאחז בגוף הילד, והמה מתאוננים אח"י על הרופא, אשר סמי הרפואות ותרופות הערוכות, לא הועילו להם.

אקוה אפוא, כי אועיל לבני עמי, בתתי לפניהם ספרי זה, אשר יכול בתוכו כל הדברים והיסודות היותר עקריים ונצרכים בענין יקר כזה, כאשר תקרו אותם גדולי חכמי הרופאים מפוארים ומלומדים, ועסקו הרבה ברפואת ילדים, ותקקם בספריהם לזכרון דדור אחרון, ואשר נסיתי גם אני ובהנתיים היטיב ע"פ מכתן ונסיון היומי; איך לגדל הילדים גידול טבעי, לשמור בריאותם, כל ידעו מחלה ופגע, ואם חלילה יקרה פגע, והתגלתה איזה מחלה, להכירה ולהבין מאיזה מין היא, לדעת איך ובמה ישתדלו לעמוד נגד המחלה, אם בתרופות ביתיות (הויזיטטעל), או אם מן הצורך וההכרח למטר דדרוש ברופא, אשר בלעדו לא נוכל לעשות מאומה.

אקוה כי ע"י זה ישיגו התכלית הנרצה, לכונן יסוד הבריאות בבשר בניהם (כפי האפשרי בהשתדלות האנושי).

והנה ערכתי בספרי זה, פרק מיוחד בראש הספר, המדבר מענין מילה, יען כי איזה מן הרופאים יחליטו הדבר, כי רבים מן הילדים ידבק במו כל נגע על ידי המעשה ההוא — אכן לא כן אנכי עמדי, ודא נחתי מלהוכיח בראיות מוכחות ונוצחות, בטוב טעם ודעת, כי המקרים אשר יקרו לפעמים אחר המילה, סבות רבות למו, אשר יוכלו לגרום מקרים כאלה, וחלילה לתלות זאת במעשה המידה:

גם ראיתי כי טוב לכתוב בזה תרופות עזר להושיע להילד, בעת כי יקרה חלילה מקרה לא טובה אחר המילה, איך ובמה לרפאותם. —

ועל טוב יזכר שמי, למוזכרת חן וחמד מלה.

המחבר

ДѢТСКІЙ ВРАЧЪ

ИЛИ

СРЕДСТВА ДЛѢ ПРЕДОХРОНЕНІЯ ДѢТСКИХЪ БОЛѢЗНЕЙ.

Способы узнаванія оныхъ, излеченіе таковыхъ домашними средствами, а также случаи при коихъ слѣдуетъ непременно прибѣгнуть къ медицинскому пособию опытнаго врача.

Сочиненіе

М. СТУДЕНЦКАГО

Доктора Медицины и Акушеріи въ Варшавѣ.

ВАРШАВА

Въ Типографіи Ю. Лебенсона,
на улицѣ Налевки N. 9.

1876.

לוח המפתחות

הקף העינים הנקבצים בספר הזה

השער הראשון

בשמירת בריאות הילדים, ולהביד מאלם בעת יולד ולילה;
ואיך לרפאותם בתרופות ביתיות (הויזיטטעל), מראשית
הולדם עד צמיתת השנים הראשונים, היא העת הראשונה
מעתתי ימי הילדות:

פרק א

במצות מילה, המקדים לא טובים אשר יקרו למעמים אחר
המילה, ואיך לרפאותם בתרופות ביתיות (הויזיטטעל) § 1

פרק ב

בשמירת הילדים בתולדם 15

פרק ג

מן מות המדומה (שיינמאך) בילדים בעת הולדם, ואיך ובמה
לעוררם ולהשיבם לחיי נפשם 22

פרק ד

מהלבשת הילדים אחרי הולדם 36

פרק ה

במה יזנו הילדים אחרי הולדם, ומתולאי הדרים של הילדות.
מהדרים ומצותם, דרך כלל 41
ממדות הילב בראשית ימי הילדה 43
ממבחן הילב 44
מתולאי הדרים אשר יקרה למעמים אחר הילדה,
ואיך לרפאותם בתרופות ביתיות (הויזיטטעל) 45
מצרית רמה (איימערונג) בהדרין, ואיך לרפאותם 51
מתולאי ורפאות פממות הדרין (ברוסט ווארצען) 55
מהזמן הראוי לחלוץ שד ולהניק הילד בפעם ראשונה 56
מסקרים אשר בעבורן לא תיניק האם את פרי בטנה 58

מתכונות מינקת טובה ובריאה § 59
בגידול הילדים במזון מלאכותי, בלי הנקה (וואססערקאפס) 60

פרק ו

מתחלואי הילדים מעת הולדם עד עת צמיתת השנים
הראשונים, או מעת הולדם עד התודש השמיני או העשירי
לחיי הילד:

בחלוקת התחלואים, לחללים הנולדים מבטן (מימי התולדה)

65 §	וחללים הנקנים (ערווארבענע)
70	שמוע השפתים (האוענשארימע)
72	מהנולד בראש מימי (וואססערקאפס)
74	מימים הנולדים בלשון הילד
76	סריקת השדרה
77	סגירת פי המבטע
78	מומים בחלקי ההולדה (געשלעכטס מהיילע)
79	התקשות ותפחת הדרים של הילד
80	עקמת הרגלים
81	הפרקת האברים והשמטתם, ושכירת עצמות
82	שבר הקיבים
83	שבר המבור (נאבעל ברוך)
85	מתחלואי הילדים בראשית ימי חייהם, במחלקה
87	הראשונה מימי הילדות, דרך כלל
88	תפחת הראש
89	הורדת הביצים אל הכיס בכאב ובקושי
90	חולי ירקון (נעלבוזט) בילדים הנולדים
91	מורסות מופגניות בפי הילד (שוועממבען)
92	מחלת חשושנה בנולדים
93	התקשות בשר הילד תחת העור
94	ממחלה הנקראת (בלויע קראנקהייט)
95	דלקת העינים בילדים
96	מקלקול העכול בילדים (פערדארבענע מאגען)
97	מהות הגרת העתידות בחכמת הרפואה? והגרת
98	העתידות בקלקול העכול
	בהשתדלות רפואה בקלקול העכול

100 §	מחלי העצבים (נערווינקראנקהייטען) בילדים הנולדים
102	בחלקת חלי העצבים בילדים
	כוויצת השתוק, סגירת הפה, התקשות הגוף, כוויצת פנימיות
103	סבות מחלה הכוויץ (תחלה ופרפור) (קרעמעפפע)
104	להגיר מראשית אחרית המחלה הזאת
105	בהשתדלות רפואה למחלה הזאת
106	בחלי העור המאריכים בילדים
107	התפצלות העור (שעלבלאטטערן)
108	גלד היונקים (מילבשארף)
109	ממחלת נקורי העור (מיטעססער)
110	פצעי העור בילדים
111	נגעי הווענערית בילדים
112	חקירה באיזה עת תדבק מחלת הווענערית בהילד
113	בהגדת מראשית אחרית המחלה והשתדלות רפואתה
114	כבדות צמיתת השנים בילדים
115	במשך זמן ההנקה
120	

השער השני

בשמירות בריאות הילדים, והכרת מחלתם, ואיך לרפאותם, מעת צמיתת השנים הראשונים, עד עת צמיתת השנים המתקיימים, והיא המחלקה השניה מעתותי ימי הילדות.

פרק א

121 §	בשמירות בריאות הילדים במשך הזמן האמור
122	מזון הילדים הנגמלים
124	מזון הבשר
125	מזון מיני הלפת
126	ממיני קטניות
127	ממיני הפירות
128	ממאפה תנור ומאפה צוקער
129	מלחם
130	ממיני משקה

131 §	מהעע, קאפפער, שאקאלארע
133	משכר, יין ויין שרף
135	הנהגות טובות בכלכל הילדים
136	מהלבשת הילדים במשך הזמן הזה
137	משאיפת האויר הוך והנקי
138	משאת הילד, ואיך להרגילו ללכת ברגליו
139	מחינוך הלימודים להילדים

פרק ב

בחללים אשר יקרו בהילדים, במחלקה השניה מעתותי ימי הילדות.

140	מחללים דרך כלל
	דלקת המוח המוציא ומפליט קבוצת ליחה מימית אל המוח, הנקרא ראש מימי פנימי
142	מחולי אסכרה קרומית (הייטיגע בריינע אדער קרופ)
148	מקדחת חמה, עם כאב מיוחד בשקרי הבטן (בויבריווען)
152	

פרק ג

מחלי נגעי עור החמים (עקואנטעמע בל' ראשיין).

156	מחללים דרך כלל
157	ממחלת הפאקקען
163	מפאקקען מדומים (פאלשע פאקקען)
165	פאקקי פרות (קוהפאקען) או פאקקי הגנה (שוטיץ פאקקען)
168	מפאקקי פרות מדומים
173	ממחלת המאזלען
178	קדחת נגעים דוחנים (פריועל)
180	מקדחת נגעי (נעססער)

פרק ד

מחלי דלקת העור.

182	מחללים האלה דרך כלל
183	ממחלת השארלאך
186	מסקרים ורים יוצאים מן הסדר במחלה הזאת
99	ממחלת האדמימות (רעטהליין)

- ממחלת (פארצעלאנפריזעל) § 201
אסכרה הבאה עם קוץ (קרעמפפע) הנקרא (קראמפפ-
אסמהמא), ולחיצת החזה הבאה על ידי
202 כוץ הנקרא (פילארישעס אסמהמא)

פרק ה

בחליים המאריכים, במחלקה השניה מעותות
ימי הילדות .

- שיעול מורד (קייכחוסט) הנקרא גם שיעול כווצי
205 (קראמפפ־הוסטען)
ממחלת הסקראַפּעלן 210
רוון הגוף (שרפון) בילדים 227
מנגעים הבאים מסבת מחלת הסקראַפּעלן 230
דלקת העינים ממחלת הסקראַפּעלן 231
ממחלה הענגעלית, היא מחלת השתתת בנין איברי הגוף 233
מעקומת השררה, הנקרא (בוקעל) 238
ממחלה הנקראת (גליד שוואם) או צביה לבנה (ווייס
געשוואולסט) 242
מחולי רקבון הפה (מוגד פֿיילע) או (וואססער קרעבס) 244
ממחלת מציאות תולעים בבטן 246
בסימני מציאות תולעים בבטן הילדים 248
בסבות מציאות התולעים בבטן 249
מחשתדלות בתרופות לגרש התולעים 252
בתרופות נגד התולעים, שלא יחזרו עוד הפעם, אחרי
257 אשר גורשו

השער השלישי

בשמירות הילדים, במחלקה השלישית מעותות ימי הילדות,
והוא מעת צמיתת השנים המתקיימים עד ימי היותו לאיש .

- מעניני זה השער דרך כלל 259
264 מרעת הוצאת זרע דבמרה (אָנאַניאַ)

- מהחליים אשר תבואנה בסבת הוצאת זרע לבמלה § 266
איך להשמר מדבר רע ומר הזה 267
איך לנהל הילדות בשנות חייון אלה 268
ממחלת חיזור הפנים; הנקראת קרחת לבנה (ווייסעס פֿיבער) 272
בתרופות עזר לרפאות המחלה הזאת 274
חתימת הספר 275

השער הראשון

בשמירות בריאות הילדים, ולהכיר מחלתם עת יהלו חלילה, ואיך לרפאותם בתרופות ביתיות (הוויזיטטעל) מראשית הולדם עד עת צמיחת השנים הראשונות, היא העת הראשונה מעותתי ימי הילדות:

פרק א

ראשית דברינו נדבר במצות מילה, ותרופות עזר רפואתה, במקרה לא טובה חלילה.

§ 1

מצות מילה היא, לכרות בשר הערלה מאבר הזכר, ולגלות כל העטרה אשר בראש האבר:

§ 2

הערלה היא משתי עורות, זו על גב זו, היינו צד פנימי, וצד חיצוני, כמעשה מגבעת הנקראת (דייטשע שלאפמיטצע): — הצד החיצון, הוא עור הבשר החופה על כל האבר, ועולה ומכסה העטרה עד ראשה, ומשם מתכפל לתוכו, ושם נעשה רך ורק מעט מן החיצון, והוא צד הפנימי, והוא עור הפריעה, ויורד עד תחתית העטרה, ושם נדבק בבשר האבר, ועולה וחופה את בשר העטרה עד הנקב, ומתכפל לתוך נקב השתן עד למעלה באברים הפנימיים. — והמצוה תצונו לכרות את בשר הערלה (הוא הצד החיצון של הערלה) ולפרוע גם הקרום הרך הזה (היינו הצד הפנימי של הערלה) ולגלות כל העטרה עד חוט הטובב:

§ 3

כיצד מלין? המוחל יאחזו עור הערלה בידו השמאלית; באגודלו ואצבע הסמוך, ומותח מעט העור למעלה, שלא יגע באומל בראש העטרה, וחותך בידו הימנית את עור הערלה; ויזהר מאוד מאוד שלא יגע באומל בראש העטרה ויזיק להנמל חלילה, ועד מהרה יניח האומל מידו, ויתפוש הוא (או איש אחר המוכן לזה) את עור הפריעה בצפרניו, התדורות מעט ומוכנות לכך, של שתי אצבעותיו,

אגודל והאצבע, של שתי ידיו, ויקרע הקרום ומחוריו לכאן ולכאן, עד שיגלה כל העטרה עד חוט הטובב. ותיכף יולף על המילה מעט מים חיים או יין, וימצוץ בפיו דם המילה עד שיצא הדם מהמקומות החרוקים, ואחר כן יפור עליה אבק מרקב עץ יבש דק ונקי (פראגנא) לעצור הדם.

§ 4

המקרים לא טובים, אשר יקרו לפעמים אחר המילה: לה (א) פציעת ראש העטרה בפגיעת האומל. (ב) ריבוי זיבת הדם (בלוטונג). (ג) קאנוואולסיאן, (יבואר להלאה מהות המחלה הזאת). (ד) כי יתחווה במקום החתך חבורה ומכה שריה (געשווירע).

§ 5

התרופות לעזור להנמול, במקרים לא טובים כאלה. (א) פציעת העטרה מפגיעת האומל, הוא מאשמת המוחל, ואחרי אשר קרו לו פעמים מקרה כזו, לא יעז עור לגשת אל העבודה הזאת, לסכן נפש אדם. — (ב) ריבוי זיבת הדם (בלוטונג) מן הצורך למהר לעצרו בכל המקרים. — והתרופות לזה הנה: (1) להרוק היטיב מקום הפצע (קאמפרעסיאן, צוואמענדריקונג). (2) לקשור מקום נביעת הדם (אויסערבינדונג). (3) להשתמש בדברים המקבצים את עורקי הדם, ומאספים את דם פנימה, מבלי תת לו צאת החוצה. (4) להשתמש בדברים בווריים (קויטיקא).

§ 6

(ב) ריבוי זיבת הדם (בלוטונג) מן הצורך למהר לעצרו בכל המקרים. — והתרופות לזה הנה: (1) להרוק היטיב מקום הפצע (קאמפרעסיאן, צוואמענדריקונג). (2) לקשור מקום נביעת הדם (אויסערבינדונג). (3) להשתמש בדברים המקבצים את עורקי הדם, ומאספים את דם פנימה, מבלי תת לו צאת החוצה. (4) להשתמש בדברים בווריים (קויטיקא).

§ 7

התרופות 1, 2, 4, אין להשתמש בהם כ"א על ידי רופא יורגני מלומד, אכן אשר באות 3 יוכל להשתמש במו כל מי

שירצה, כמזמנה כאינו מזמנה. — ואלה המה הדברים אשר רמזנו באות 3.

(א) דברים הסותרים נקבי זיבת הדם מבלי תת למו צאת התוצה
(ב) דברים המעכבים בעד מרוצת הדם ומקבצים העורקין וגירי הדם.

לסוג א' יחשבו, אבק מרקב עץ (פראגנא), גוממי קינא, גוממי אביקים, קאלאפניום. — אכן כל אלה לא יועילו בטוב, כי המו'ים גרוי הדם, ומוסיפים חום במקום הפצע, וגם לא תמיד יעשו הם לעכב זיבת הדם.

לסוג ב' יחשבו, מים קרים, יין שרף (בראנדווין), (מהעדעננ שומואסער), (אלוין), (בלויער וויטריאל).

§ 8

המים הקרים המה היותר מועילים, ומצויים תמיד, ונוכל להשתמש בהם בכל זמן באופן זה: לקחת התיכת בגד פשתים נקי ורך ולמכלו במים קרים, ולחבוש מקום הפצע, ולהחליפם פעם בפעם בקרים, אם יוכל להשיג בעת ההיא קרח (איון), אוי טוב יותר לשומם בשלחופית (איינע בלאוע) או בחתיכת בגד פשתים, ולתתם עד מקום הפצע.

§ 9

מעהרעגם שומואסער מבית הרוכל (אפאמהעק) יוקחו, ויצקו עי מקום הפצע, ויכרכו עליו בגד פשתים. — אלוין או וויטריאל נוכל להשתמש בהם בשני אופנים: או לכתשם לאבק דק ולפורם עי מקום הפצע, או להמק אותם במים ולהרטיב בהם מקום הפצע כנ"ל.

§ 10

(ג) מחלת הקאנוואולסיאן כי יקר מקרה אחר המילה, היא מסוכנו מאוד, ונצרך לזה עזר ועצת רופא מלומד.

§ 11

(ד) כי יתהוה במקום התתך חבורה ומכה מריה (געשוורע). ין כי המקרה הזאת העירה את רוח איוה מרופאי עמינו, להחליש סב

מרעת הוצאת זרע כמזמנה (אנאניא)

המחלה כי היא באה כמחלה מדבקת (אנשטעקענד) מפי המוצץ דם המילה, אשר ימצאו בפיו חבורות כאלה, וממנו נדבקו בבשר הילד הרך, לכן אמרתי אענה דעתי אף אני, להוכיח טעותיהם, וארחיב הרפור מעט בזה.

§ 12

רבות המה הסבות אשר מהנה יולדו חבורות במקום המילה אחרי המולד:

(א) כאשר המוחל ימתח הרבה למעלה את עור הערלה ויתחוך יותר מן הצורך, ואחר המילה ישוב עור האבר אל מקומו, וישאר מעט מן האבר מגולה מבלי עור הבשר, ואחר אשר יפזר עליה אבק מעצר הדם, יתהוה חבורה ומכה מריה.

(ב) אם באמת ימצאו בפי המוצץ חבורות (ווענעריא) או מנגעי חבך (קרעטצע).

(ג) אם הילד נולד מהורים אשר המה מנוגעים בנגעי חבך (קרעטצע) או נגעי (ווענעריא).

(ד) והיא הסבה הראשיית באה מגרם המחלה הנקראת (סקראפֶּלן) ויבואר להלאה בחבור זה.

§ 13

עתה נשובה נחקרה, מוצא כל סבה, מי מהן יותר שכיחה. הסבה אשר הוכרנו באות ב', לדעתי היא רחוקה המציאות מאוד, כי איש כזה המנוגע בפיו בחבורות כאלה, תכאיב לו מעשה העבודה הזאת, ובלי ספק לא יעזו לגשת אליה לסכן נפש ילד רך הנמול, לחלק לו מנחלת נגעו. — גם אודות מחלה הווענעריא היא רחוקה המציאות מאוד להמצא בין אנשים החולכים בדרך ישרה מתנהגים בצניעות — אכן אשר הוכרנו באות ג' ר' ימצא לפעמים, אבל אין להאשים בזה את המוחל כי הוא באה להילד הזה מנחלת אבותיו.

§ 14

ועתה נדבר אודות התרופות לרפאות חבורות כאלה, הכל לפי בת המחלה, אם החבורה באה מסבת מחלת (ווענעריא) או קראפֶּלן, אוי מן ההכרח למחר לדרוש עזר מרופא בירורגי

מלומד. — אולם אם החבורה באה מסבת נגעי חבך (קרעמצני וכדומה), או ממתחת עומ הערלה, או תוכל החבורה להרפא בלי עז רופא: לקחת התיכת בגד פשתים נקי, ולמרח עליו משיח (בלייזאלב), ולחבוש על החבורה, או יוכל להשתמש במשח הנעשית מן מי סיד עם שמן זית חלק כחלק; גם נוכל לקחת משיח הנעשית משעוה נקיה ושמן זית מהותך יחד. ונוסף לזה, והו העיקר, לרחוץ הילד פעם בפעם באמבטיות פושרים של מי נר עם מעט בורית (גרינע זייף).

פרק ב

בשמירת הילדים בהולדם.

§ 15

האדם בהולדו הוא יותר רך וחלש מכל החי על פני האדמה בעת הולדם, ולולא עזר ותשועת הוריו אשר יעזרוהו, ישמרהו, ויספקו לו כל צרכו, אזי אחרי צאתו מרחם בזמן מה יגוע וימות. ומה נפלאו בזה מעשה יוצר כל, אשר מיצור רך וחלש כזה, יגדלם ספרים או באומל, בין שתי הקשירות. איש בגבורתו וירדה בכל אשר תרמוש האדמה.

§ 16

הילד בבטן אמו ירמה לצמח האדמה, כאשר הצמח חי מינקתו מליחות האדמה, כן גם הילד יחיה מליחות אשר בבטן אמו. — אחר צאתו מרחם יתחיל לשאוב האויר החיוני, והנפש החיונית תעור או בקרבו, והיה לנפש חיה. רבות השגונים אשר יעברו עליו בעת ההיא, כי יחל לשאוב האויר דרך קנה האויר (לופט רעהרע), יתחיל לקחת מזון דרך פיו, האסטמוכא תתחיל לעשות פעולתה לעכל המזון, ודומיהם פעולות הנפש החיונית, כאשר הבעלי חיים. — עת יעזוב הילד רחם אמו, בזעקה יבוא ובבכי, כמבקש עז כי ירגיש תיכף כובד משא חבל הטבור והשליא, אשר הכה לו כן ללא צורך, רק למעמסה. והעז הראשון אשר נצרך לעשות לו כע הוא להפרידו מן השליא.

§ 17

להפריד הילד מן השליא, נצרך לקשור חבל הט

נרות אותו *.

§ 18

כאשר יתחיל הילד להשמיע קולו, וחבל הטבור נח מדפיקתו, א העת הראויה להפריד היד מן השליא.

§ 19

אדם תכרות המילדת חבל הטבור, מן הצורך לקשרו תחילה שתי מקומות ואח"כ לכרתו, כי אם לא תקשרנו היטיב אזי יזוב הילד ממנו ויחלש.

§ 20

קשירת חבל הטבור יעשה באופן זה: המילדת (או איזה אשה חרת) תאחוז בשתי אצבעות ידה האחת את חבל הטבור, ובידה השנייה תניח (ברחוק רבע אמה מן בטן הילד) על חבל הטבור חוץ, ותקשרנו בקשר כפול, ולהלאה רחוק שתי אצבעות תקשור, הפעם את חבל הטבור, אשר לצד השליא, ואחר זה תכרות יגדלם ספרים או באומל, בין שתי הקשירות.

§ 21

באם נולד הילד חלש, או במות מדומה (שיינטאָר), אז יחשונו לר לעורר חיות הילד ולאמץ כחו.

פרק ג

מן מות מדומה (שיינטאָר) בילדים בעת הולדם:

§ 22

אם הילד אחרי צאתו מרחם, כל נראו בו עדנה סימני חיים, הדבר בספק עדיין, אם הוא באמת נולד מת, או הוא רק בתואר מדומה.

§ 23

המילדת, גם שאר הנשים הנצבות על הולדת, מחויבות לזכור

אף כי הדבר הזה הוא מלמודי המילדת, בכל זאת לא חלנו מכתוב זאת, למען ידעו כל הנשים, גם הכלתי מלומדות איך ומה לעשות לכרות לקשור הטבור, לעת הדחק כאשר אין כנמצא להשיג מלומדת.

מן מות מדומה, ולהשתדל בכל היכולת לנסות ולבחון בכך מיני נסיון, אולי יצלה בידן להשיב רוחו אליו; וגם אם באמת מת הילד או לא יזיקו לו עוד ההשתדלות והנסיונות.

- אכן או יוכלו ליאש עצמן שלא לעשות שום מבחן.
(1) אם הילד נולד טרם נשלם בנין גופו ביאות.
(2) אם נראו בו סימני רקבון הגוף.

§ 24

הסבות אשר בעבורן יצא הולד מרחם בתואר מת, הנקרא מות מדומה:

- (1) אם יצא בלא עת ללדת עדיין, או שבנין הילד בגוף הוא חלוש באבריו.
- (2) מסבת חליוס כבדים, אשר חלתה אמו במשך ההריון.
- (3) ריבוי זיבת הדם בעת הלידה.
- (4) אם האם הקשתה בלדתה, והאריכה בחבליה.
- (5) אם נדחק חבל הטבור, וזה יקרה בולד אשר יצא מרחם ברגליו ראשונה.
- (6) מקבוצת ליחות בקנה שאיפת האוויר של הילד (לופט רעהר).

§ 25

יען כי בעיני ראיתי, כי גם המילדות המלומדות, בהשתדלות בתרופות המקובלות להן להחיות הילד, מאשר יעשו זאת בבהלה בלי סדרים, ימיתו רב מאשר יחיו, לכן ראיתי מן הצורך, להבין ולהורות להבדיל בין שני מיני מות מדומה, למען ידעו איך להתנהג באופן הראשון, ואיך להתנהג באופן השני.

§ 26

האופן הראשון מן מות מדומה, הוא, כאשר הילד נולד חלש, אבל חלישותו אינה בעצם, רק מאת הסבות הנזכרות § 24 נזכר, 4, 5, 6 או מסבת קבוצת דם רב בראש הילד, או בחוהו. — האופן השני מן מות מדומה, הוא, כאשר הילד נולד חלש בעצם, מאת הסבות הנזכרות § 24 נזכר, 1, 2, 3.

§ 27

האופן הראשון נזכר בסימני: מראה הילד אדום נוטה לחלק

(בכח אדמה), ראשו נפוח וחם בחמימות הבלתי רגיל, עיניו בולטות מתוריהן, והילד גדול עב ופגן, חבל הטבור עב ושמן. האופן השני נזכר: כאשר מראה הילד חווה (בלאם), דל בשר, חבל הטבור דק, הראש קטן ועיניו חווה (בלאם).

§ 28

טרם נחל לדבר מן ההשתדלות ותרופות הנצרכות להעשות להשיב חיי הילד, נדבר מן איזה כללים כלליים, להודיע להמילדת או לשאר הנשים העוסקות בהשבת חיי הילד.

- 1 כל הנולד מת נצרך להשתדל בהצלתו משך שתי שעות, ובל יתיאשו ממנו במשך הזמן ההוא.
- 2 להתנהג בהשתדלות אשר אני כותב פה, בסדר נכון ודעת שלמה, ולא בבהלה ורפיון ידים בלי סדרים.
- 3 נצרך לשום עין על הנולד בעת השתדלותו להשיב רוחו, אם יתחילו להראות בו סימני חיים.

§ 29

התרופות להשיב רוח הילד אליו, יחלקן לאופנים שונים, כפי חלוקת השתי אופנים ממות מדומה אשר כתבנו § 26, 27. באופן הראשון יתרו לנקות פי הנולד מן הליחות, ויעשו זאת בנחת וזהירות, באצבע הקטנה; ואח"כ לכוות חבל הטבור ולהניח שיוזב ממנו דם מלא כף, ואח"כ לקשרו; ואחר זה יכניסוהו לאמבטי שניגוע המים עד למעלה מטבורו; ועל ראשו ישימו חבושה (אומשלעגע) ממים קרים, גם יולפו אל פני הילד מים קרים איזה פעמים, ולשפשף בידו על חוה הילד; גם לחכך כפות רגליו במקרצפות של שער (האצרבירשטע). אחר זה להניע את הילד (כי ירות לבל יפול) באוויר, ולנפות לו לתוך פיו ורתוך נחיריו, או נשימה ע"י קנה חלוד, או בפה ממש, ובמשך נפיתה זו יש לה ק בנחת את חוהו בכף היד, בדרך העברה ממטה למעלה, למען יעוררו בו נשימת הילד.

§ 30

באופן השני או ישתדלו להשיב רוחו אליו באופן זה: שלא להפריד את הילד מן השדי, רק כל ההשתדלות יעשו תיכף

מהליו
בהלך
כוויצ

סבות
להניח

בהש
בחליו

התפ
גלד

ממה
פצער

נגע
חקר

בהנ
כבר

כמש

בש
מע
המ

בש
סמו

ממו

ממו

ממי

ממי

ממי

בוהרות בעור הילד בחוק אמו, ואלו פעמים ימות מים קרים על פני הילד, ינקו את פי הילד מן הליחות באצבע קטנה בנחת בוהרות, ותנו ריח לאף הילד מן דברים המריחים ריח חזק, והיינו לחרך נוצות עופות, ולהעביר הרחה לפני אף הילד, או לקחת לוח (ריך טראפֿלען) בעל ריח חזק (קעלניש וואססער) או יין טוב מריח. — אם בכל ההשתדלות הזאת לא נראו עדנה סימני חיים בהילד, או מן הצורך לקחת הילד עם השליא (אם כבר יצאה השליא, או שאפשר להוציאה ביד), ולהכניסם לאמבטי של מים פושרים, מעורב גמעט יין או יין שרף (בראנדווין), ובעת היותו בתוך האמבטי יעשו לו כל האמור למעלה, היינו לשפשף כל גופו במקרצפות של שער (וואַרברשטע) וזהציק לו לתוך פיו יין מלא כף קטנה (קאוועלעפֿעל), ולנפוח לו לתוך פיו, גם לתוך נחיריו נשימה, ודהניע אותו תנועה מהירה בוהרות כמה פעמים באויר, ולשפשף תוך נחיריו בנוצה, לסוף יעשו לו קליסמיר מן קאמילענשטעע (רומיאניק) עם מעט מלח.

§ 34

סימני שיבת רוח חיים אל הילד, המה:

- (1) מראה החוור של הילד מתחיל להתאדם מעט.
- (2) אבריו החלשים יחלו להחזק מעט, וראשו אינו סרוח עוד לאחריו (הענגט ניכט העראב) ומדביק לחי התחתון אל העריון.
- (3) הלב יתחיל לדפוק.
- (4) אח"כ יתחיל לשאוב האויר בקול יבבא (שלוזצענדעס איינאטמען).
- (5) זרועות ידיו ורגליו יביאם וימשכם אל גופו.
- (6) אחר זה יתן קולו בזעקה, ויפקח את עיניו.

§ 32

אחרי כי השמיע הילד את קולו, יוציאו אותו מן האמבטי ויכרכוהו בחתולים חמים, וישכיבוהו במטה חמה אצל אמו, וינהגו עמו כעם שאר הילדים.

§ 33

כאשר יצא הילד חי מרחם אמו, או מחייב הדבר, ושוב להילד

לרחצו כל גופו במים פושרים. — ויען אשר בעיני ראיתי מדי עסקי במלאכת הרפואה לילדות, כי המילדות עזבו ונמשו את הדבר היקר הזה, ומתנצלות באמרי שקר כי תעשינה זאת למען לא יתקרר הילד בצאתו מן האמבטי; לכן באתי לעורר לב הורים האוהבים ילדיהן, שגא לשמוע להן לדבר זה. והנה אכתוב בזה, גודל טובת פעולת רחיצת הילד, לבריאת גופו כל ימי חייו.

§ 34

הילד בצאתו מרחם, או כל גופו מכוסה במכסה של חלאה לבנה (שליים) הנעשית מן הלחות אשר בבטן אמו, ואם לא ירחצוהו וינקו ממנו אותו החלאה, או תתעבה החלאה ותהיה כעור על בשר הילד; וישבית בזה דבר אשר הוא יקר מאוד לבריאות הגוף, הוא הקטרת הגוף (הויט-אויסדינסטונג, שווייס), ויוכלו להשיג מזה, מחלת הקאנוואלסיאן; או חולי שלשור, ויחלשו באבריהם.

§ 35

מי האמבטי, צריכים להיות פושרים (לויא-וואַרם), ויכרכו את הילד בחתיכת בגד ויכניסוהו לאמבטי, ראש הילד תתמוך המילדת בידה השמאלית, ובידה הימנית תרחיץ ותנקח את הילד מחלאתו, בכך חלקי גופו נקי היטיב, ואם הוזהמה אינה עוברת בזה, כי היא דבוקה היטיב, והמים לא יעבירוה, אזי יש למשוך מקום הוזהמא בחלמון ביצה (איי געלב) או במעט שמן זית. להשהות את הילד באמבטי משך עשרה מינוטין לא יותר. בעת הרחיצה יבקרו את כל נוף הילד, ולראות אם תכונת כל אבריו כראוי, או שנולד באיזה מום, אם לא נלחצו ונתקלקלו אבריו מחמת דוחק הלירה, אשר לכל זה צריך דדרוש ברופא מלומד בלי אחור זמן.

פרק ד

מהלבשת הילד.

§ 36

אחר הרחיצה ילבישו את הילד, לשמרו מן הצטננות. הבגדים צריכים שיהיו באופן טוב וגדול לגופו, לכונן בריאותו, ולבד יגיע

מהם שם נזק וצער להיכר; אמנם מנהג ישן ישתרר בין הנשים והמילדות, להלביש את הילד הרך, במלבושים אשר יתנגדו לבריאותם, וגם אינם נוחים לנופם, — המנהג הזה הוא; להתל הילד מראשו ועד רגליו בתולדים; הנשים אומרות כי תעשינה זאת, למען לא יהיה הילד בידים חפזות, לבל ינקד במו את עיניו, וגם למען לא יעורו בנקל כשנתם, לכן תאסרנה ילדיהן אסורי ידיים ורגלים; ומנחים כאבן דומם; ולו יסתמו את פי הילד לבל יזעק חמם על אכזריות מעשיהם, אשר קשות יענשוהו על לא חמם בכפיו.

פעמים רבות הוכחתי את המילדות על הדבר הזה, והשיבו אותי לאמר: גם אבותינו נהגו עמנו ככה, ולא הגיע לנו נזק מזה, וגם להילד הזה לא יאונה רעה; הוי סכלות! מה גדלה רעתכם לאסור ילד רך ידיו ורגליו; מבלי יוכל להתנועע מאומה, הנהו והכרם יתלכדו ויהדקו, עד כי יכבד לו לשאוב נשמת רוח חיים; וגם הוצאת נקביו (שפולי-גאנג) יכבד עליו, וגם כאשר יתלכלכו חתוליו מהוצאת נקביו, מוכרח לשכב ככה איוה שעות בלכלוך וליחות, יבכה ויזעק עדי ייעף ויישן. — הה! מאכזריות כזאת אין נכון לאמת רחמניות להעלים עין מבלי להיטיב דרכם ומנהגם, יען כי מנהג ישן הוא.

§ 37

לפי דעתי טוב להלביש הילד באופן זה; אשר יהיה נוח לילד ומוב דבריואות גופו. להשים על ראש הילד מצנפת קלה (איין לייפ-סעס הייבנען) ולהלבישו בכתונת פתוחה לאחוריו, ולהכפיל סרח הכתונת על בטן הילד, ותחת חלקי אחוריו של הילד להשים חתולים יבשים ונקיים, ועל כל זה ממעל להשימו בשמלה של צמר, ולכרכו בו מראשו ועד רגליו; בשפת השמלה יתפרו שרשרות גבלות (בענדען) לקשור במו שתי קצות השמלה. מטובת הליבישה הזאת היא, כי הילד יוכל להגיע ראשו מעט, גם ידיו אינם חפזות לגמרי, החזה והבטן של הילד אינם נלחצים ומהדקים, גם רגליו אינם כאסורים בזקים, גם לא חפזות; תתיכות הבגדים אשר ישימו לו תחת חלקי הוצאת חרעי, יוכלו להחליפם פעם בפעם באחרים, והשמלה העליונה נוכל להתירה כרגע בנקל, בהתר עניבות (שלייפן) השרשרות.

§ 38

מרים ולבישו או יתללו הילד, תברוק המילדת את חבל הטבור של הילד אם נקשר היטיב; ותקח תתיכת בגד פשתן רך ונקי, ותמכרנו בשמן זית חדש ולכרוך בו את חבל הטבור ולהגיתו עד הצד השמאלי של בטן הילד, ועל זה לכרוך סביב הבטן בתתיכת בגד הנקרא (נאבעלבינדרע), ככה תעשה יום יום עד אשר יבול ויפול החבל.

§ 39

אחרי אשר הרחיצו את הילד והתלילוהו; אזי יגיתו אותו בכר; וישימו אותו במטת אמו, ויחלו עד אשר יתן קולו בועקה כמבקש מזון.

פרק ה

במה יזונו הילדים אחרי הולדם, ומחולאי הדרים של האם *

§ 40

האדם הוא כאחד מבעלי חיים היונקים, ומוכרח לינק משדי אמו אחר גיתו מרחם, וחלב אמו הוא היותר טוב ויאות לו, ולואת הכין היוצר שדים לאשה, להיניק במו פרי בטנה. הוי להנשים הסכלות, אשר מהתענג ומבקשת מנותה, ימנעו חלב דדיהן מילדיהן; הה! חוטאות הגנה לנפשותן: א) כן נגד עצמן, כי כאשר לא ייניקו החלב מדדיהן יתעבה החלב שמה ויתקדקל, ונעשה מזה התקשות בדרין, וצדירות שריה (אייטערונג). ב) וגם נגד הילד הרך, כמנוע מרפו אשר חקקה לו הטבע. ג) וגם נגד יתר בניה אשר תלד, כאשר לא תתן מנוח לכלי מקבלי ההריון, מחמת תכיפת ההריון פעם אחר פעם, אשר מחמת זה תלד בנים חלשים וחולים, ואז לא תוכל למלאות ימי הריונה, ותלד בלא עת, או תשכל בניה מבטן.

יען כי דדי האשה נחומים כמה להילד מידי העצב, להכין לו מזון, לכן אדמה שי לא אלא מכוונת ספרי, אם אכתוב בזה כל מקרה ומימוש אשר ויכלו להקרה בדדים, ותרוסות עזר להשיכן לבריאותן, וגם שמירתן שלא יארגע במו כל מקרה רעה, כי כל זה נוגע לבריאות סילד.

§ 41

הרדים המה כשני חצי כדור, משני צדי החזה, והמה משקרים (דריוען) מלאים גירי חלב בלי מספר, אשר דרך כמו יבוא החלב מכל הגוף, והגידים הדקים האלה מעורים יחד בשומן הבשר, ושופכים איזה גידים דקים לגידים עבים מהם מעט, הפתוחים בתוך פטמת הדר; והמה במספר מן תשע עד חמש עשרה, ומשם הילד יונק:

§ 42

הרדים נצרכים להשמר מכל דבר רע, היינו מלחיצה (דרוק) ושלא לחמם אותם בחום רב, גם לשמרם שלא יצטננו. אם פטמות הרדין המה קטנות, נשקעות ונחבאות בתוך הדר, עד כי קשה להיכר ראותם בפיו, אזי נוכל להגדילם ולהוציאן החוצה, באופן זה: היינו לתקן כמין כובע קטן מקליפת אגוז (וואלניססע) ממורח בתוכו בשעווה נקיה, ולהשימו על פטמת הדר, ולהיות שם עד עת יגדל הפטמא כשיעור הראוי, גם נוכח דהשיג מתוקנים עשויים משן הפיל. אם הפטמות יש להם גירוי רב ועוללות להתקלקל כאשר תניק הילד, אזי יש תרופה למנוע זה, ע"י שתרחוץ האשה הרדין כמה שבועות לפני הלידה מדי יום יום, במשקה הנקרא (אראק).

§ 43

ממהות החלב בראשית ימי הלידה.

החלב בימים הראשונים אחר הלידה, הוא דק כמים דומה לנסיובא של חלב (סערוואטקא) גם מעט הוא, והוא טוב מאוד להניק הנוול כעת, כי הוא משלשל ומריק אסטומכת הילד מהליחות ומזפת הילדים (*). אשר בתחזות היציאה של הילד, וגם הוא נותן לו הכנה שיוכל לעכל אחר זה, את החלב אשר יתעבה וישמן מעט; בימים אחרים אחר הלידה, יתחיל החלב להתלבן יותר ולהיות עב מעט, ולהיות לו טעם נעים ומזין יותר; וככה ישתנה החלב באיזה חדשים, לפי טבע הילד, ולפי הוספת כחותיו יום יום.

(*) ופת הילדים נקראת הליחה העבה ושחורה כמו זפת המלאה בתחלות על הילד עת אולדו.

§ 44

במבחן החלב

החלב הטוב הבא כמינקת בריאה, הוא נגר וצלול, מראהו לבן ופה מעט למראה תכלת (בלייליך ווייס) ואין ריחו נודף, ואם ישימו ופת חלב כזה על צפורן האצבע, יזוב בפתיות וישאיר אחריו רשם לבן; ואם ישימו בצלוחית מים, מעט מחלב טוב, יתערב בפתיות עם המים, ומראה המים ישתנה ללבן לפי ערך החלב. — וצל חלב שאינו טוב ובריא, אם ישימו בצלוחית מים, אזי יעלה וסמן החלב על המים, והשאר יקפא לגבינה, ויפול לתחתית הכלי.

§ 45

מתחלואי הרדים אשר יקרה לפעמים אחר הלידה.
תחלואי הרדים יתחקקו לשתי מחלקות. (א) תחלואים אשר בגוף הרדים ובגרי החלב. (ב) תחלואי פטמת הרדים.
תחלואי הרדים עצמם או שקדי הרדים (ברוססדריוען) רבים המה:
(1) שהמה מפרישות ומשפיעות חלב רב יותר מדי הצורך.
(2) שהמה סמעות להפריש חלב ולהשפיע כדי הצורך.
(3) שנעשה שינוי מה בהשפעת חלבה.

§ 46

כאשר הרדים כ... חלב רב מדי הצורך, אזי אין בכח הילד לינק ולהריק כל החלב הנמצא בהם, וע"י יתקשו הרדים, ויעשו בלות (פילבקנאטען) והחלב יוצרר בתוך הרדין, וישוב לצרירת מריה (אייטערונג).

§ 47

תרופות עזר באופן כזה, הוא: להשתרל שתהיה המינקת במנוחה שקט, ולחיות בסדר נכון, ותמעט מלאכול דברים המזינים ומשקים צסיפים חלב, גם להכין לה תרופת הפניה קלה, מן מלח מר (גליש ואלץ *), גם תתמוך ותקשור הרדים לצד מעלה שלא יהיו

היינו לקחת שני לויט (ענגליש זאלץ) ולחמם אותם כמים לערך רביעית, ולשתות ככל שעה כשתי כפות מאכליות (עסלעפעל).

תלום למטה. אשר יותר מן החלב בדרים אחרי הניקה את הילד, נצרך להריקו, היינו להניק עוד תינוק אחר, או ע"י אשה אחרת, או ע"י כלב רך אשר לא צמחו שניו עדיין, ואם שלש אלה אין להשיגם, אזי תריק החלב ע"י כלו זכוכית הנקראת (מילכפומפע).

§ 48

אם הדרים אינן משפיעות חלב כדו הצורך, הוא מפאת טבע האם, מחמת חלישתה, או מחמת שנאבד דם רב מגופה בעת הלידה, או שהדרים המה מלאים בשר וצמקים (צוואממען געשרומפסט).

§ 49

אם החלב מעט בהדרים, אין מן ההכרח והתועלת להשתדל בתרופות, רק באופן שנאבד החלב פתאום, והאם יש לה קדחת, או יש לדאג מהעתקת החלב (מילכפערועטצונג) לחלקים הפנימים בגוף, כמו אל טיטרי המוח (געהירן), לכן מן הצורך למהר לדרוש בזה עצת רופא מלומד. אמנם אם מראשית ימי ההנקה נחסר חלב דריה, מלהשקיע רעבון הילד, אין לזה שום עזר ותרופה להוסיף בהשפעת חלבה. — לכן טוב באופן כזה, לשכור לו מינקת בריאה וטובה בחלבה, או להרגילו במזון המים (וואססערקאסע).

§ 50

השפעת החלב ישתנה מסבות כאלה: היינו מסבת כעס חזק, או הצטננות, או מסבת שתית משקים חריפים, כמו יין, יין שרף, אשר כל אלה יגרמו רעות רבות להילד הנוק, כי ישיג מזה כאבי בטן, שלשול, פרפור וכווצת האברים (קרעמפפע). — הנשים אשר דרכן להתקצף בנקל, או אשר נתנו בכוס עיניהן, טוב להן שלא להניק ילדיהן מחלב דריהן, כי מרורת פתנים הנה נותנין למו, לא למחיה. — לכן טוב למינקת למשול ברוחה, שלא לכעוס, ובאם אירע להם כעס וקצף או פחד פתאום, אזי לא תניק את הילד, רק תריק ותוציא חלבה הנמצא בעת ברדיה תחלה, ואח"כ תניק הילד.

§ 51

מצרירת טריה (אייטערונג) בהדרים. התקשות הדרים, הדלקתם (ענטצינדונג) וצרירת טריה (אייטערונג), יוכלו לבוא לא לבד מרובי חלב, אבל גם מהצטננות, או מריבוי מאכל, או ממאכלים רעים, מפחד בהלה וכעס, או מסבת פציעת פטמת הדר (אייפגעווינגענע-ווארצען).

§ 52

התקשות הדרים נוכל להכיר, ע"י תרנשה במשמוש היד בחלקי הדר שנמצאו שמה מקומות טקשים, וזה נקרא יבולות או קשורי חלב (מילכקאסען). והנה להפריד הקשורי חלב, נצרך להשתדל מלבד להריק ולהוציא חלב הנמצא בהדרים, כאשר כתבנו למעלה § 50, אבל גם לחלק ולהפריד הקשורים הנמצאות כבר; והתרופה לזה, למרח על הדר חמאה בלתי מלווה מרחכה ולשפשף ביד, או לקחת שמן זית תחת חמאה, ולכסות הדר בצמר גפן, ולחמוך ולששור הדרים לצד מעלה בחתיכת בגד.

§ 53

התדלקות הדרים (ענטצינדונג) נוכל להכיר, אם דריה תפוחים מוכאבים ומאדמים, גם יש לה קדחת (*), אזי מן הצורך לדרוש עצת רופא מלומד; ובאם אין להשיג לעת כזאת רופא מלומד, אזי ישתדלו עכ"פ לעשות לה תבווה חמה, של זרע פשתן או (גרימצע) או לחם לבן (זעמיל) מבושל בחלב או במים, גם לשפשף הדר בשמן חם, עד אשר תתפור הדלקת, גם להכין לה תרופה פנימית, היינו לתת לה אחת לשני ימים מלח מר (ענגליש וארץ), א' ליום להמס ברביעית מים ולתת לה מלא כף מאכלית אחת לשתי שעות, לשתיית תקח מים קרים, ותמעט במאכלה. — גם מוכרחת להניק את הילד בכל עת מחלתה, למען לא יוסיף החלב המושפע לה בעת ברדיה, דלקת והתקשות.

(*) קדחת נקראת אם האדם מרגיש סימור לו קור בצערו, ואחר זכ האם וזמאון, ודפקו מסיר, ועור כשער חס.

§ 54

אם בכל זאת לא רפתה התבערה והדלקת מן הדר, והיא מרגשת סימור בבשרה, ודפיקה בחדר, אזי הוא לאות כי התדלקות לא יתפרד עוד; אבל יתהווה מזה צרירת טריה וחבורות הלולות אשר יתבקעו לסוף; באופן הזה, מן הצורך להשתדל בחבושות החמות אשר הזכרנו למעלה, לעסוק בזה בלי ליאות יום ולילה, עד תתבקע החבורה, ואחר זה להוסיף בחבושות עוד עד תזרפא החבורה לגמרי, ועד תום כל מקשיות וכל דלקת; גם ירחצו את הדר איזה פעמים במים חמים עם בורית (גרינע וייפע):

§ 55

מתחלואי פטמות הדרים (ברוסט ווארצען).

פטמות הדרים יחלו גם כן כמו הדרים עצמן (מאותן הסבות עצמן), בדלקת, צרירת טריה (אייטערונג) חבורות (וואונדען), ולרוב יארע כזאת לנשים טבכירות. — לרוב פעמים תחלה הפטמא תחלה, ואחר זה כאשר לא יוכל הילד לינק, יחלה גם הדר, כי יתוואה התקשות בחדר טרוב החלב הנשפע, ותתהפך לצרירת טריה (אייטערונג).

השתדלות ותדופות לזה, הוא: במדרגה ראשונה (היינו שלא נתבקעו עדיין הפטמות) לרחוץ הדר במים קרים. ובמדרגה שניה (היינו כאשר נתבקעו הפטמות ומציאות לית טריה), אזי טוב למרח הפטמות בשמן שקדים, או לרחצם במי שושנה (ראָזען וואססער) עם (אראבישעס גוממי) חלק כחלק; ואם אינם בנמצא אזי ישתמשו בחמאה חדשה בלתי מלוחה. ואם כל זה לא יועיל, אזי טוב לקחת מן בית הרוכל משיחה הנעשה באופן זה: היינו ב' קווינטן אראבישעס גוממי, ב' קווינטן פער־אויגאנישער באָלואם; קווינטן וחצי שמן שקדים, ב' לויט מי שושנה, ולמשות בזה שנים או שלשה פעמים בכל יום את פטמת הדר, ותרפא.

§ 56

בהזמן הראוי לחלוץ שר, להניק הילד בפעם ראשונה. כאשר האם גם הילד בריאים, אזי תתחיל להניקו אחר משך

ששה שעות מעת הלידה.

ואני מדי עסקי ברפואות היוולדות; ראיתי והנה רבות הנה הנשים אשר תתהוו בדריהן מכה טריה; לפי דעתי ארמה כי הוא מאשמת המילדות, אשר קבעו להן חוק, שלא להניק הילד עד אחר עבור עשרים וארבע שעות מעת הלידה, או עוד יותר מזה, והנה מסבה זאת יתעבה החלב בדריהן, ויתהוו מזה קשורי חלב (מילקנאטען) וחבורות בהדרים.

גם להילדים תזיקנה מאוד, כי בהמנע מהם החלב הראשון, אשר מטבעו להריק הפסולת וזפת הילדים ממעי הילד, אזי יתקשה הזפת במעיו, ויכין לו הבנה לחליים ולכאבי בטן. המילדות תאמרנה כי במשך כ"ד שעות הראשונות עדין לא התקבץ החלב בהדרים, אבל שקר הוא; אמנם כי החלב עדין צלול כמים, אבל כבר אמרנו כי הוא טוב מאוד להילד לבריאותו, ואך את החלב הזה הכינה לו הטבע בראשית ימיו, לא מזון אחר. — לכן הוא אשמה גדולה מהמילדות, אם תאחרנה לחלוץ השד להילד, כי ישחיתו הדרים להיולדת, ותסובבנה להן סבות לחליים רבים, ובפרט קקקו תואר הדרים, אשר לפעמים סחמת זה לא תוכל עוד להניק בנים כל ימי חייה.

§ 57

כאשר התחילה להניק את הילד בפעם הראשון, (אשר באמת הוא טורח גדול בפעם הראשון), אזי תרגיל את הילד לינק בסדר נכון ובשעות ידועות, היינו שלא להושיט לו שד רק חמשה או ששה פעמים ביום, ובלילה לא תיניקו כלל, אבל תיניקו בערב באישון לילה, ובבקר השכם, גט תחליף הדרים פעם בפעם. המינקת תשמר שלא להניק אחרי כעס, עצבון, פחד ובהלה, כי הילד יכול להשיג מזה תיכף כרגע, כוויצת האברים (קרמפפע) ומות. — לכן תזהר מאוד אחר מקרים כאלה, להריק תחלה החלב מהדרים, במרם תיניק את הילד.

§ 58

במקרים אשר בעבורן לא תיניק האם את פרי בטנה.

האשה הסובלת חליים, ובפרט בעלת רזון הריאה (שווינדזכט); או שיש לה שיעור דמיו (בלוטתוסטען), בעלת חולה נכפה, או שהיא

חולה במחלת הווענעריא, או שהיא בטבעה בעלת כעס וחרון;
אוי לא תיניק את פרי במנה.

הנשים אשר אין להן שדים, או שאין להן פטמות הדרים, או
שאין להן חלב בדדיהם, בכל אלה האופנים, יובן מעצמו שאי אפשר
להן להיניק בעצמן, אבל חנה מוכרחות לשכור להן מינקת בריאה,
או לגדל יקדיהן בלי הנקה כלל, הנקרא מוון המים (וואסערקאסם).

§ 59

בתכונות מינקת טובה ובריאה:

האשה אשר תרצה להשכיר עצמה למינקת, צריכה שתהיינה
לה תכונות אלה:

- 1 שתהיה סמוצעת בשנות חייה, היינו שלא תהיה ילדה ביותר
ולא זקנה, אבל תהיה מעשרים עד שרשים שנה לימי חייה.
- 2 שיהיו ימי חייה שני הילדים שוים, היינו שהילד שר המינקת
לא יהיה מספר ימי חייו יותר מהילד אשר נתן לה להיניקו, ועכ"פ
לא יהיו ימי חייו יתרים ממנו בשלושה או ארבעה חדשים, כי
החלב ישגתה איכותו מדי תודש בחדשו.
- 3 שתהיה בריאה בתכונת גופה, שלא תהיה חולנית, ובפרט
שלא תחלה באתר החללים המנויים למעלה אצל האם, אשר
בעבורן תמנע מלהיניק בניה, ושתהיה לה חלב טוב ובריא.
- 4 שתהיה טובה ובריאה בתכונת נפשה; מינקת בעלת מדות
לא טובות, מזקת מאוד להיונק. גם תזהר מלשתות משקים
תרופים, ושלא רישן הרבה, כי כל זה מוזק מאוד להיונק.

§ 60

בגידול הילדים במוון מלאכותי, ברי הנקה (וואסערקאסם).

גדל הילד במוון מלאכותי, נצרך לזה טורח וסבל רב מאוד,
והשגחה יתרה, ובכל זאת לא יצלה תמיד אף להאם עצמה, ואף
כי ראשה נכריה, רחוק הדבר מהצלחה מאוד.
מכל מיני מאכלים, ידמה יותר לחלב האם, חלב בהמה; ומחלב
בהמה, חלב פרה הוא היותר טוב למוון הילדים. בראשונה יערבו
חלב פרה בשלושה חלקי מים, בחודש השני יערוב עם שני חלקי
מים, בחודש השלישי עם חלק אחד מים, ובחודש החמישי תוכל

נתת לו חלב פרה לבדה, בלי ערוב מים כלל.
טוב להשתדל להשיג חלב פרה; אשר ימי ולדה כימי חייה היקר.
החלב ינתן להילד חם, רק שלא לחם אותה אצל האש, אבל
רק במים חמים.

§ 61

יען כי הילדים אשר יגודלו במוון המים, ירבו לרוב נפחת כרסם
וישיגו מזה כאבי בטן, לכן טוב יותר להשתמש במקום המים,
במי עירוי של פֶּעֶנְבֶּעל טהעע. — להרבות צוקער במוון הילד מוזק
לו, לכן ימנעו לערב צוקער במוונו, או בחלב אשר יתנו לו.

§ 62

בראשונה יתנו המוון להילד ע"י כלי הנקרא (וויגלעשבען), אשר
הושם בראשו חתיכה קטנה של ספוג, עשויה כפטמת הדר, ועליו
תפור חתיכת בגד פשתן דק, ויהדקו היטב חתיכת הבגד שלא
ישכח חלילה ויתקן היקר. — ובהגדל מעט הילד אוי יתנו לו מוון
ע"י כף קטנה:

§ 63

לשבע הילד יאות מוון נגר, לכן יזהרו מאוד שלא לתת להילד
מוון מקשיי, או מוון יבש, כי זה מוזק לו מאוד. — אחרי שנים או
שלושה חדשים תוכל לתת להילד מרק קלוש של בשר עגל, או שר
תרנגולת, עם מעט גרש של שבולת שועל; אחר שלשה או ארבעה
חדשים, תוכל לתת להילד מאכל דייסא עשוי מלחם נקי יבש (צווי-
באק) עם חלב, או עם מרק שר בשר; ממאכל דייסא כזה תוכל
אחרי כן בנקל להעתיק הילד אל מוון עב ומוון בראוי.

§ 64

כאשר יגדלו הילד במוון המים, וכן כאשר ימסרו אותו למינקת,
אוי מן הצורך לתת להילד בראשונה משקה משלשל (ראבארבער
זאסם) עם (פֶּעֶנְבֶּעל טהעע), להריק מהילד את זפת הילדים אשר
במעיו:

פרקו

מתחלואי הילדים מעת הולדם עד עת צמיחת השנים הראשונות, או מעת הולדם עד החודש השמיני או העשירי לחיי הילד.

§ 65

תחלואי הילדים יחלקו לשתי מחלקות: (א) חליים הנוגדים מבטן (מומי התולדה). (ב) חליים הנקנים, אשר נולדו אחר גיחם מרחם. באופן הראשון, נקרא לכן מומי התולדה, יען כי המה נוצרו מאז בהיותם ברחם, ועמם נולדו בצאתם מבטן. כאשר יורד ילד שלא בתכונת י"א"ר הילדים הנולדים, נקרא אותו מום בתולדה; מום כזה כבר נתהווה בבטן בחודש הראשון, או מעת התחלת יצירת הילד. חליים הנקנים, נקראים החליים אשר נתהוו במקרה אחרי הולדו.

§ 66

למומים הנולדים מבטן, יחשבו

- (א) שינוי התולדה דרך כלל.
- (ב) שסוע השפתים הנקרא (האזענשארטע).
- (ג) הנולד בראש מימי (אנגעבארענער וואסערקאפף).
- (ד) מומים הנולדים בלשון הילד.
- (ה) סדיקת השררה.
- (ו) סגירת פי הטבעת.
- (ז) מומים בחלקי ההולדה (געשלעכטס טהיידע).
- (ח) עקימת הצוואר.
- (ט) התקשות ותפיחת השרים של הילד.
- (י) עקימת הרגלים.
- (יא) הפרקת פרקי האברים והשמטתם מלירה, ושכירת עצמות.
- (יב) שבר הקרבים.

§ 67

החליים הנקנים (ערוואַרבענע קראנקהייטען), המה: (א) תפיחת הראש.

- (ב) הורדת הביצים אל חכים במכאובים יבקושי.
- (ג) חולי ירקון בהילד.
- (ד) מורסות ספוגניות בפי הילד (שוועמבען).
- (ה) מחלת השושנה.
- (ו) התקשות בשר הילד תחת העור.
- (ז) מחלה הנקראת (בלויע קראנקהייט).
- (ח) דלקת העינים.
- (ט) קלקור העכול בילדים.
- (י) חליי העצבים (נערווען צופענדע).
- (יא) חליי העור,
- (יב) צמיחת השנים בקושי.

§ 68

נולדים בשינוי התולדה (מיססגעבורט) אך לעתים רחוקים יבואו, וגם לא יאריכו ימים. הסבות אשר יגרמו שינויים האלה, המה: אם יקרה להאם בעת הריונה, כי תתחלחל באיבריה, מראות דבר מבהיל, או מפחד ובהלה; גם יקרו שינויים כאלה מאיזה מין מחלה אשר תחלה האם בעת הריונה, כי כל חיות הילד במעי אמו הוא מכחות האם, מכחותיה הגופניים, וכן מכחותיה הנפשיים; הילד יונק ברחם מלחות האם, לכן כל מקרה ופגע אשר יקרה להאם וישנו דמיה, יעשו שינוי תיכף גם בהילד הרות רחמה. — הלא עינינו רואות בילדים היונקים, אשר אם יינקו חלב אמם או מינקתם, אחר אשר קרו להן פחד ובהלה, או כעס עצום, אזי ישינו מזה תיכף כוויצת האברים (קרעמפּלע), וימותו מזה לפעמים, ומדוע לא נאמין כי דברים כאלה יוכלו לגרום נזק ושינוי להילד במעי אמו, בהיותו קשור עמה בכל כחות חייו. לכן לפי דעתי כי הדבר הזה בענין שינוי התולדה בהנולדים, כאשר אומר: אשה הרה תוכל לראות בכל דבר זר ומאוס לרואי, בלי שום גרם נזק להולד, רק אם תשמר ברוחה מבלי אשר תתחלחל מזה; כי אותה הרה אשר היא עלולה להתבהל ולהתחלחל בראותה דבר מבהיל, תוכל לגרום בלי ספק נזק לפרי בטנה; לכן תשמר כל אשה הרה לבל תתבהל ותתחלחל, בראותה שום דבר מבהיל, כי תגרום בזה תיכף שינוי בהילד, מבלי להצטייר לפי הטבע, וילד בשינוי ומום בתולדה.

§ 69

בענין עור ותרופה לשינוי התולדה, יש להבין, כי אותן אשר משחת מראהן מאדם מאוד, או תיכף בצאתם מרחם יגועו; אכן מומים קטנים, כמו חסרי או יתרי האצבעות, או הנולדים בכתמים על איזה מקום מגופם, מומים כאלה בלתי מויקים, וגם לא נתנו להרפא, רק אצבעות יתרות נוכל להתכס ע"י רופא בירורני.

§ 70

שמוע השפתים (האזענשארטע).

בוזה השם נסמן, הנולד אשר שפתו האחת בלתי מחוברת באמצע, אבל היא שמועה וסדוקה, ולרוב יקרה זאת בשפה העליונה; ע"פ רוב יקרה רק בסדק אחד, ולפעמים גם בסדקים רבים. — הסדק יתפשט לפעמים אל פנימות הפה, עד כי גם החיך נסדק, ונקרא בשם (וואלפסראצען), מום כזה יפריע את הילד מלינק וימות ברעב.

§ 71

לרפאות שמוע השפתים, נוכל ע"י אפערעציאן; אפערעציע הזאת נוכל לאחר עד שנת השתים עשרה לחיי הילד, אכן אם המום הזה יפריע הילד מלינק, ויש לדאג ממות הילד ברעב, אז מן ההכרח לעשות אפערעציאן תיכף בשבועות הראשונים.

§ 72

הנולד בראש מימי (אנגעבארענגער וואססערקאפף).

בוזה השם נסמן, הנולד אשר נמצא בראשו קבוץ מים, ונוכל להכיר זאת בנקל, בגודל הראש יותר מבשאר הנולדים. — המים האלה יוכלו להמצא:

(א) תחת עור הראש, ונקרא בשם ראש מימי חיצוני, ובאופן זה הילד בלתי מסוכן.

(ב) כי ימצאו תחת עצם המוח, ונקרא בשם ראש מימי פנימי, בילד כזה נרגש בחוש השתכחות המים; ראש מימי כזה הוא בלי להרפא, ילד כזה לא יאריך ימיו יותר מן השנה החמישית.

§ 73

לראש מימי פנימי לא יבקשו שום עזר ותו לא יאמר אביו או אמו, אכן ידעו: הרפאות, ויבדקו במו יצוניות, היינו קוצר ימיו אשר קצבה לו הפבע, לרפאות, ויבדקו במו יצוניות, היינו פנימיות, תרופות מר (ענגליש ואלק) ויהם במו יצוניות, היינו יוקה חצי מלח את הילד, ולעשות מהם תבונה על ראש הילד, מערזילע) ולהשקות את הילד, נם יעשו לו תרופה חיצונית, היינו לקחת (אראמאטישע קריימער) ויבדקו במו יצוניות, היינו

§ 74

במומים הנולדים שהיא הנקראת תפוחת הפיחת הצפרדע, יקרה תחתיה תפוחה, כי יגביה את הלשון ונרדק אל לשון הילד בשתי יוקה חצי מלח את הילד, ולעשות מהם תבונה על ראש הילד, מערזילע) ולהשקות את הילד, נם יעשו לו תרופה חיצונית, היינו לקחת (אראמאטישע קריימער) ויבדקו במו יצוניות, היינו

§ 75

נקראת תפוחת הפיחת הצפרדע, כי יגביה את הלשון ונרדק אל לשון הילד בשתי יוקה חצי מלח את הילד, ולעשות מהם תבונה על ראש הילד, מערזילע) ולהשקות את הילד, נם יעשו לו תרופה חיצונית, היינו לקחת (אראמאטישע קריימער) ויבדקו במו יצוניות, היינו

§ 76

תפוחת הצפרדע, כי יגביה את הלשון ונרדק אל לשון הילד בשתי יוקה חצי מלח את הילד, ולעשות מהם תבונה על ראש הילד, מערזילע) ולהשקות את הילד, נם יעשו לו תרופה חיצונית, היינו לקחת (אראמאטישע קריימער) ויבדקו במו יצוניות, היינו

§ 77

בהשם הזה נסמן, תפוחת הפיחת הצפרדע, כי יגביה את הלשון ונרדק אל לשון הילד בשתי יוקה חצי מלח את הילד, ולעשות מהם תבונה על ראש הילד, מערזילע) ולהשקות את הילד, נם יעשו לו תרופה חיצונית, היינו לקחת (אראמאטישע קריימער) ויבדקו במו יצוניות, היינו

השררה נשאר בלתי רבוקים ומחוברים. — גודל תפוחה הזאת היא ברב או במעט, מגודל אגוז לזו עד גודל שתי טפחים. מום הנולד הזה הוא ענין רע מאוד, הילד ימות תיכף בצאתו מרחם, או באיזה חדשים אחר הולדו, בכאבים גדולים מאוד. כל הנסיונות אשר נסו הרופאים עד היום לרפאות מום זה לא עשו פרי,

§ 77

סגירת פי הטבעת :

סגירת פי הטבעת יוכל להיות על שלשה אופנים.

(א) כי ימצא עוד דק המכסה פי הטבעת, ואופן הזה הוא היותר מוצלח להרפא.

(ב) כי הסגירה היא בפנימית החלחולת.

(ג) אם החלחולת נצטירה באופן בלתי ראוי. היינו שפי הטבעת נפתח למקום בלתי ראוי זה, כמו לכיס השתן.

רק באופן הראשון נוכל להשיג עוד מרפא כירורגי אשר יגול המכסה הזאת מעל פי הטבעת, והילד ישאר בחיים, אבל בשני אופנים האחרים, אשר נוכל להכיר זאת מתנועות היד אשר לא ינחו ולא ישקוט, יצחק ויבכה וידחוק את עצמו והוציא רעי, עד כי עיניו בולטות מראשו, ובכל זאת אינו מוציא רעי, אזי אברה תקות הילד האומלל הזה.

§ 78

מומים בחלקי ההולדה (געשלעכטסטהיילע).

בחלקי ההולדה כן במין הזכר וכן במין הנקבה, יוכלו להוודע מומים רבים מאוד, אשר לא אספרם כולם, כי ירחב הדבור בזה הרבה מאוד; וגם כי לרוב מהם אין שום עזר ותרופה. אכן ממום זה נדבר, מסגירת קנה השתן אם יקרה בהנולד, ונכיר זאת אם הילד אינו יכול להוציא שתן, אזי ימהרו לקרוא רופא כירורגי אשר יתקן זאת על פי ידיעתו בכירורגיא. — גם יקרה לפעמים בנקבות אשר תולדנה בסגירת שפתי בית הרחם, אבל לבקש עזר לזה נוכל לאחר עד כי תגדלנה.

§ 79

התקשות ותפחת הדרים של הילד.

הדרים בהלדים הנולדים, כזכרים ונקבות, יקרה לפעמים כי המה תפוחים ומקשיים ובתוכם כנוס מיץ חלב. הסבה לזה לא נודע לרופאים עדנה, אבל אין זה סכנה לילד, רק להוודע שלא למיץ המיץ מהדרים, כי ע"י זה יוכלו להתדלק.

תרופת עזר לרפואתם, אם הם אדומים ומכאיבים, אזי יחבשו עליהם חבושות חמים (קאמפלאומען) מן לחם חמים סבוסל בחלב ולהרטיב החבושה במים הנקרא (ווייסעס וואסער). ואם תפחת הדרים מקשיית מאוד ובלתי מכאבת להילד, ובלתי אדום, אזי ימשהו אותם בשמן שקדים ולחבוש עליהם חבושה יבשה מן טורסן, או רק לכסותם בצמר גפן.

§ 80

עקימת הרגלים.

עקימת הרגלים נקרא אם תואר הרגלים המה בשינוי, היינו שהבוקן של הרגל וכף הרגל מתופך למעלה, והילד ידרוך בגב הרגל על הארץ.

אשר נדבר מזה הוא: כי מום זה הוא כשאר מומים הנולדים אשר המה קשים להרפא; והגני מעורר לב אבות ילד כזה, שלא להשתדל בתרופות עזר למום כזה, עד השנה השלישית לחי הילד, שמעתי כי רבים מאבות כאלו, ידמו אשר כל עוד ימהרו לבקש עזר בראשית ימי חי הילד, אזי יצליח יותר, ויענו הילדים במעשה חשב (מאשינען); אבל תחת להמציא למו עזר, מאשר יענו אותם עד כי לא יוכלו לישן בלילה ויוכרתו לשכב בשכיבה בלתי נוחה, עוד ירעו למו, להביא ולהמשיך אליהם חליים רעים חלילה.

את אשר המציא כעת זה ימים לא כבירים הפראפעסער ד"ר פֶּנְנֶבֶאך בבֶּערְלִין וגם פה בווארשא האקטאר בערג, איך רעשות אַפּערֶאצִיאָן למום כזה, אף אם יפעלו פעולתם במוב באמת, הלא יוכלו רעשות זאת גם עת כי יגדל הילד מעט.

§ 81

הפרקת האברים והשמתם ושכירת עצמות*.)

המקרים האלה יבואו לרוב מסבת קושי הלידה, אכן יקרה לפעמים כי יתהוו זאת בבטן בראשית היצירה; לכן הויב מוטל הוא על המילדת לבדוק הילד אחר הלידה, אם לא נשמת איזה אבר ממקומו, או אם לא נמצא איזה שבר בעצמות, אשר מן הצורך למהר לקרוא רופא כירורגי.

§ 82

שבר הקרבים**.)

יקרה לפעמים ע"ד מום, כי תצא חתיכה מהמוח, או מן המעים, ממקומה אל תחת העור; באופן הראשון נקרא שבר מוח, ובאופן השני נקרא שבר מעים. שבר המוח נבר כי הוא בלתי מכאיב, וגם נבר ע"י דפיקת הגידים כמו בהמוח עצמו. העור אשר על השבר הזה, בלתי משתנה במראיתו מעור הבשר, ונרגש סביב השבר פתיחת העצם בעצם הגלגולת אשר ממנו יצא השבר. השבר הזה הוא לפעמים בלי להרפא, אך אם השבר קטן מאוד, אזי ינחתו עליו חתיכת קרן נפשט ומתוח, ויהדקנו מעט וינחת שמה עד יגדל עצם המוח ויתפשט ויסגיר מקום השבר.

§ 83

שבר הטבור.

שבר הטבור נקרא, כי יצא דרך טבעת הטבור תחת העור חתיכה מהמעיים וכולט רחוק, ובנקל ידחקו אותו פנימה באצבע, אך תיכף כאשר יסירו ממנו יד, יצא בולט להוץ. ע"פ רוב המום הזה

(*) השמטת האבר הוא שנשמת האבר ממקום חבורו, ושכירת העצם הוא שנשבר העצם כלארץ או כרוחב.

(**) נשבר הקרבים נכלל גם שבר המוח, היינו אם חתיכת מוח יצאה אל תחת העור, גם שבר הריאה, אם חתיכת ריאה יצאה ממקומה אל תחת העור.

הוא נולד מבטן, אם טבעת הטבור אשר דרך בו יצא חבל הטבור אחרי הולדו לא נתכווץ כראוי, ולא נתגדל להקטין החלל, רק החלל נשאר פתוח כמקורם, וחתיכת מעים יצאה דרך הפתח הפתוח לפניו ותחי לשבר.

גם יוכל לפעמים להולד שבר הטבור אחר הלידה, מחמת רוב צעקת ובכית הילד, וגם מחמת שהמירדת לא קשרה חבל הטבור כראוי.

§ 84

התחבולה אשר נהגו בו עד היום לרפאות שבר הטבור, היא שלא כדת, כי לקחו אגוז מוסקאמי נחתך לשנים והדקו על השבר וכרכו עליו בעבותות הדק היטיב, או הכינו תגורה עשויה זה, הנקרא בשם (נאבעלברוכבאנר) ובוה עינו את הילד, וגם הוסיפו על השבר, כי הכלים האלה עזרו עוד לרעה, להשאיר טבעת הטבור פתוח בליסגר רעולם.

אמנם אודיע אופן טוב לרפאות בו שבר כזה: לקחת מטבע הנקרא גולדען או דוקאטען, או איזה חתיכת מתכת עגול, ולכרכו בחתיכת בגד, ובתחלה ישיבו את השבר אל תוך הבטן, ועל זה להניח את המטבע הכרוכה, ועליו להניח חתיכת בגד פשתן משוב במשיחה המתחרת (העפטהלאסמער) ועד זה ממעל לחגרו בחגורה, אבל שלא להדק החגורה היטיב, שלא למנוע הילד להניע את בשרו מתחת לחגורה. כאשר יתרפה קשר החגורה נצרך להדק מעט פעם בפעם, אך לא הדק היטיב כנ"ל, ואם יעשו כן אזי יתרפא השבר במשך שלשה חדשים.

§ 85

בתחלואי הידרים בראשית ימי חייהם, במחלקה הראשונה מימי הילדות, דרך כללי.

בשם מחלה נכנה, פרי השתנות סדר ומשמר הגוף בתהלוכותיו ופעולותיו הטבעיות.

האדם הבריא ירגיש כל גופו בטוב, יען כל פעולותיו הטבעיות הולכים על סדר נכון; אכן אם תפריא פעולה אחת מפעולותיו הטבעיות את סדרה, אזי ירגיש האדם כל גופו חולה. — נבין מזה כי המומים הנודדים מבטן, אין להם שייכות לשם מחלה, כי המום

הנולד יש לו מקום קבוע בנוף; אמנם כן כי לפעמים יגרום מום הנולד מחלה לכך הגוף, אבל אין זה סבה מחייבת שכל מום הנולד יגרום מחלה לגוף, כי הלא עינינו רואות אנשים אשר נולדו במום והאריכו ימים בטוב עד זקנה ושיבה. — לא כן המחלה הבאה מהשתנות סדר ומשטר פעולות הטבעיות בנוף, לא נוכח לקבוע לה מקום קבוע בנוף, לאמר כי רק באבר הזה באה המחלה, יען כי המחלה באה מהשתנות סדר ומשטר הגוף בכללו. — הנסיון יורינו כי גם הנקלה מכל מחלה, לא תניח מקום בנוף אשר לא תשתרע שמה, ואף כי התחלתה בחלק אחד בנוף, עוד תמשך בחבה שאר חלקי הגוף. — וכן לא נוכח לאמר כי כל חלקי הגוף שוים בקחת חלקם מכל מחלה, אבל כל מחלה לא תחול על כל חלקי הגוף בשוה, רק ימצאו תמיד איזה חלקים אשר המה אחוזים אך מעט במחלה, ואיזה חלקים יסבלו מכל המחלה בכל עו. היוצא מדברינו כי אם יקרה כי יחלה הילד באבר אחד מגופו, ה"ם במכה טריה בורועו, גם שאר חלקי גופו חלק למו במחלה, כי הלא יוכל להשיג מזה קדחת בכל גופו.

והנה מועים המה מאוד אותם אשר יחלקו התחלואים לשתי מחלקות, היינו תחלואים חיצוניים, ותחלואים פנימיים, כי זה הכל ורעה רבה; הנה אם יקרה מקרה כי נשברה רגל הילד, או יקראו לרופא זירורגי (פעלשער) בחשבם כי היא מחלה חיצונית, והוא יבין לרפוא זאת, ולא ישימו על לב כי זאת המחלה תביא מחלה לכך הגוף, היינו קדחת (פיבער) מחלה רעה מאוד, אשר אין ביד הזירורגי לרפאותה, ובהתאחר רעמוד דנגד הקדחת בעזר רופא מלומד (דאקטאר) יוכל היכר למות מזה. — הלא זה דברי כי טעות גדול הוא לחלק התחלואים לשתי מחלקות, דכן הוסיבה הממשלה יר"ה אשר נתנה דת לכל ימצא עוד רופא זירורגי אשר ירפא תחלואים חיצוניים, רק כי יהיו פעלשער, היינו עוזרי הרופאים, אשר יעשו כל דבר זירורגי ותחבושת אשר יצוה למו הרופא המלומד.

§ 86

על השאלה מדוע הילדים בראשית ימיהם עלולים כך כך לכל נגע ולכל מחלה? תתרו הרופאים בכל דור למצוא לזה סבה מספקת; רבים מהם האמינו כי הסבה לזה הוא, יען כי אותן הילדים לא דורק מהם ופת הילדים כראוי; ואחרים אומרים כי הסבה היא,

מחמת שהחלב תראשון אשר ינק הילד חמץ במעיו ויגרמו לו נגע ומחלה. — לפי הנראה פשר השאלה הזאת גלויה לעיני השמש, כי כאשר נשים אל לבנו לחץ המוח של הילד בעת צאתו מרחם, גם שינוי הפתאומי מקור וחום אשר ישיג הילד בגיתו מרחם, ובכלל השינוי הגדול בסדר חייו ומזונו, ומרוצת דמו כעת, מאשר היה בבטן, הלא בכל אלה נמצא די סבות ומסבות אשר יגרמו תחלואים שונים להילדים בראשית ימיהם.

§ 87

תפיחת הראש

כאשר הקשתה האם בלדתה, או יקרה כי ישיג הילד בחלב מראשו צביה ותפיתה רבה ומרוגשת, המשנה את תואר הראש, ולפעמים יקרה גם אחרי לידה כדרכה בלי קשיות, מין תפיתה תחת עור בשר ראש הילד, הנקראת (תפיתה דמיית). — התפחות האלה גם שניהן אינן סכנה להילד, וירפאו אותם באופן זה: לחבוש עליהן חבושה ממי עירוי של קאמיליען (רומיאנק) או דעשות חבושות מעירוב יין חם ומים. כאשר לא תסור התפיתה הדמיית מחבושה הזאת, או יקראו לרופא אשר יפתח המקום הזה להסיר הדם, ואז תרפא החבושה את התפיתה בטוב.

§ 88

הורדת הביצים אל הכיס בכאב ובקושי.

כאשר נער הילד יצק לפעמים פתאום, וידרוק עצמו לצד מטה, וכיס הביצים שלו ריק בצד אחד, וגם נתגלה תפיתה בחלצים, או נודע כי באה המחלה הזאת אד קרבו. להכיר המחלה הזאת הוא דבר הכרחי מאוד, לכל ימעי לחשבו לשבר מעים ולהגרו בחגורה הנעשית לשבר, כי יזיקו בזה הילד ויגרמו לו מות חלילה.

לרפאות המחלה הזאת, יעשו לו חבושות חמות מן לחם חמים מבושל במים הנקרא (גוארדישעס וואססער), גם לעשות לו אמבטיות פושרים, ולמשוח אותו במקום התפיתה במשיחות שמנות; ואם בכל זאת לא ירדו הביצים אל הכיס, או ישימו לו שתי עלוקות (בלוטאניעל) על מקום התפיתה, ואחר זה לחבוש בחבושות חמות בג'ל.

§ 89

תולד ירקון (געלבוזט) בילדים.

להכיר המחלה הזאת נקל מאוד, הילד ישיג מראה צהוב (געלב) על כל בשרו, וגם עיניו לא תנקינה ממראה הזאת, השתן שלו זמראה אפל (דונקעל) ועל התתולים אשר ישתן ישארו כתמים זמראה צהוב, הרעי שלו הוא מקשיי ממראה גרויא. המחלה הזאת תחול לרוב על ילדים אחרי הולדס, ובאה מסבת צטננות, או מלחיצת הכבד בשעת תולד הילד, וגם יבוא זאת מהתאחר להניק את הילד מחלב אמו ביום ראשון להולדו, אשר מחמת זה לא הורק ממנו זפת הילדים, וגורם למחלה הזאת, המחלה הזאת איננה בחוקת סכנה, רק לעתים רחוקים. רפואת המחלה הזאת הוא, בהשתדלות שיהיה לחילד הפניה (שטוהלגאנג) פעמים רבות ביום, ונשיג רצוננו זה ע"י הסמים האלה: לקחת א' קווינט מאנגעווא, א' קווינט ראבארבארווארצעל, חצי קווינט פיאדענווארצעל, וארבעה טפות שמן פענבעל, ולערב כל אלה לעשות מהם תערובה אחת, ולתת מזה להילד מלא ראש סבין מעורב עם מלא בף קטנה קאמירדענטהעע פעם אחת לכך שתי שעות; וגוסף לזה יעשו לו אמבטיות של בורית בכל יום. במקום שאין שם בית הרק (אפאטעקע) לקחת משם הסמים הנזכרים, או יעשו להילד קליסטר, מן קאטיללענטהעע ושמן מורע פשתן ומעט מלח.

§ 90

מורסות סופגניות (שוועמבען) בפי הילד.

מורסות סופגניות המה אבעבעות וכתמים לבנות מכאיבות המתגלות בפי הילד, על השפתים על הרשון ועל החיך, ומשם יתפשטו בכל המעים הפנימים עד התלתולת. הילד ישיג מזה חום בפי ואיננו במנוחה, אינו יכול לינק, וישיג שלשור, כאב בטן, וקדחת. המחלה תאריך לפעמים איזה שבועות, ותוכל לפעמים להגמר במות, כאשר האבעבעות ישיגו מראה שחור או מראה תכלת.

הסבות למחלה הזאת המה: יחסרון הנקיון, גידול הידל שלא בוהירות, הצטננות, ובפרט אותם הידלים שמגדלים אותם בלי

הנקה, הנקרא (וואססערקאסט) ונוהגים שנותנים להם בפיהם כוס ההנקה (היינו שמורכים בבגד פשתן דייסא מלחם חטים מבושל בחלב וצוקקער), כל זה הוא גרם מחלה הזאת.

לרפאות מחלה זאת יעשה כזה: לרחוץ בראשית המחלה פי הילד כמה פעמים ביום ביין מעורב חציו במים; להחזיק הילד בנקיון, האם או המינקת יאכלו מאכלים בריאים, גם יבינו מיץ הנעשה מן ב' לויט מן מים כ' לויט רבש שושנה (ראָוענהאַניג) חצי קווינט באַראַקס, לערב הכך ביחד ומשווח בזה כמה פעמים ביום את פי הילד. — ואם כל זה לא יועיל והמורסות נעשות על אופן רע, אזי יחושו לעזרת רופא מלומד, והרופא יתנהג ברפואות לפי כת הילד ומזגו.

§ 91

מחלת השושנה בילדים.

מחלה מסוכנת מאוד היא מחלת השושנה, אשר תחול על הידל בששה שבועות הראשונות. המחלה מתחלת בכתם גדלק (ענטצינדעס) על העור ממראה אדמדם (דונקל ראָטה) אצל הטבור, או על אברי ההולדה, ומשם יתפשט הכתם עד כל העור. בראשית המחלה איננו נרגש כל כך החום ומקשיות העור, עד מהרה החום מתגבר, והמראה מתאדם, ומתקשה כד העור; כאשר ילחצו באצבע על העור, יתהפך ללבן, וכאשר יסירו האצבע ישוב לאדום. — אחרי כן ישיג הילד קדחת, השבתת המנוחה, נדירות שינה, עצבון, צעקה בקול חזק. — המחלה הזאת לא תחול אך לפעמים רחוקים בילדים המגודלים על ברכי הורים, רק בבתי אסופים*) שם המחלה שכיחה. סבות המחלה המה: הצטננות, דירה לחה, כעס האם ותחלואיה.

לרפאות מחלה זאת לא בכל פעם תצדח אף לרופא המלומד; השושנה על הבטן יש לה אחיזה גם בהמעים; וכן היא בסכנת מות; על כן אין לאבות הידל, רק למהר לקרוא לרופא מלומד, כי בכל אשר יבוא הרופא במוקדם ויכיר תיכף המחלה, יותר

(*) בית אסופים נקרא בית שטאטסטיס שמה הילדים אשר השלכו חולס מהוריקס.

תצלח לו רפאותה, ואם יאחרי הלידה או ימות הילד בדמי ימיו. —
כאשר תאחו השושנה בראשונה על הידים או על הרגלים, או יש
תוחלת לרפאותה עד ידי רופא אשר יחוש לעזרתו בכל הקודם.

§ 92

התקשות בשר הילד תחת העור.

המחלה הזאת היא מין מחלה בילדים, נכרת בסימניה, ע"י
התקשות והתקדרות איזה חלקי הגוף, ובפרט הידים והרגלים. עור
הבשר איננו משתנה ממראיתו, רק כי רגל אחת או יד (ולפעמים
שתי ידי או רגליו יחד) תתקשה פתאום ותתקדר. הילדים הסובלים
מחלה זאת אין להם שום חום, אבל אינם יכולים לבכות, רק יצפצפו
(ווינעלן) כמו העכברים.

ההצלחת מין האנושי לא תחול המחלה הזאת אך לעתים רחוקות
על ילדים המגודרים עד ברכי הורים, רק בבתי אסופים, במקום
אור ששת, בחיים מצומצמים, באכילה שלא לשבעה, שם תשים
המחלה הזאת קן דה.

לרפאות מחלה זאת לא נוכל רק על ידי רופא מלומד; וכל איש
אשר איננו רופא מלומד, לא יעיו להשתדל ברפואת זאת המחלה,
אף כי יכיר המחלה, אבל ימחר לדרוש בעצת רופא.

§ 93

מחלה הנקראת (בלויע קראנקהייט).

המחלה הזאת גם היא מסוכנת מאוד, כמו החליים הקודמים,
והנה נדבר פה רק ממהות המחלה, אבל לא מסבותיה, כי לזה
נצרך ידיעה רבה בחכמת הנתוח (אנאטמיה), ובפרט ידיעה רבה
בענין מבנה הלב, ותהלוכות ומרוצת הדם בכל גוף האדם, כן
באנשים מגודלים, וכן בילדים במעי אמם, לכן אין להבין סבת
המחלה הזאת, לאשר אין לו ידיעה בחכמת הרפואה.

מהות המחלה: הילד אחרי הולדו יתהוה מראיתו מראה תכנת
(בלויה) נפוח (אויפגעבלאזען) גופו קר, ושוכב בלי דעת מאומה,
הנשימה תפסק, והמות מרחף על פניו. — בזמן מה אחרי זה
יבליגו ויתחזקו מעט, ואחרי כן ביטים אחרים תשוב המחלה
לאיתנה; וכן יתחזקו ויחלשו פעם אחר פעם עד כי תגמר המחלה במות.

כל אשר כתבו תרופאים היותר הפורסמים לרופאי ילדים, תרופות
עור למחלה זו, לא עשו פרי.

§ 94

דלקת עפעפי העינים בילדים.

המחלה הזאת תחול על הילדים באיזה ימים אחר הולדם. מהות
המחלה: עפעפי הילד נעשות תפוחות, אדומות, יבשות, והעינים
תשארגנה סגורות; אחרי איזה ימים נעשות העפעפים רטובות, וזב
מהעינים רטיבות כאשר תפתחנה; אחרי כן יחזה הילד בכל גופו
ונספל אליו קדחת.

סבת המחלה הזאת הוא הצטננות, ותחלואי האם אשר תנחיל
לבניה ממחלתה, כמו מחלה הנקראת זיבת לובן (דער ווייסער
פלוס). המחלה הזאת היא מחלה מדבקת, ומסוכנת מאוד להילד,
אשר יוכר לאבוד מזה עיניו הרכות.

לרפאות מחלה זאת, נצרך ראשונה, להשגיח על הילד להחזיק
כל גופו בנקיון, ובפרט העינים, ודרתוץ העינים לפעמים במי עירוי
של קאמיללענסטהע, או לרחצן במי שושנה (ראָזענוואסער);
ולמען המעיט הדלקת, ישימו לו שתי עלוקות בשתי קצוות ראש הילד
(דיא שלעפּען), גם נכין לו מים עשויים לרפואה, היינו, לקחת חצי
קווינט בלייעססיג, שמונה כפות (עסלעפּעך) מי נהר, כף אחת
קווינטענשליים, ולערבם יחד, והיה לרחצה במים האלה העינים
פעם בפעם. — גם יתנו לו רפואה פנימית, תרופה משלשלת מן
ראַבארבאַר עם מאגנעזיא. ואם אחר איזה ימים עדין לא סרה המחלה,
אזי לא יאחרו מלדרוש עצת רופא מלומד, פן באה המחלה מסבת
מחלה מדבקת, ונצרך לרפואתה תרופות לפי סבת מקור המחלה;
אשר כל זה לא יוכר מהעשות ע"י איש אשר איננו מלומד ברפואות.

§ 95

מקלוקל העכול בילדים.

קקלוקל העכול יקרה בילדים פעמים רבות, ונכר על ידי סימנים
אלה: קרקור והוצאת רוחות מלמטה; גיהוקים (אויפֿשטאַמען),
גניחת האסטומכא (שלוֹבצען), הקאות, הפניות בלי סדר; פעמים

רבות ושינוי הילדים במחלה זאת כאבי בטן, אשר נכיר בסימנים אלה: הילד הוא ברי מנוחה, וצועק בקול בפתע פתאום; ויש לו כאבים בעת ההפניה, ומראה הרעי ירוק.

הקאות בילדים הוא דבר שכית מאוד, הילדים מקיאים הרבה בלתי מעוכל, או נקפא — ההפניה שלא על סדר, בא או מפאת עצירות, או מסכת שלשול; הילדים ישינו מזה קדחת, כל גופם בחום, ויש להם צמאון, והמה בהערך מנוחה, וישנים אך מעט, ומקיאים לבסוף, לשונם יבש, הבטן נפוח ומוכאב, ונספל לפעמים חרישות הגוף כבר מאוד, שנתם נודדת מהם, והמות יפרוש קשתו (*). הסבות לרעת וכבדות זאת המחלה, המה: העמסת האסטמוכא של הילד במזון, או כי חלב האם הוא שמן מאוד, הצטננות, כעס עצום של האם או המינקת, ולפעמים הסבה זוה הוא, המנהג אשר נהגו הנשים רתת רכל ילד הילד תרופה משרשלת. — הילדים אשר יגדלו בלי הנקה (וואססערקאסט) עלולים יותר לזאת המחלה, מחמת כי יזונו במאכלים הכבדים למו לעכל, והחלב אשר ישתו יחמץ במעיהם, ועל כל אלה כים ההנקה אשר יתנו בפיו, הוא גרם גדול למחלה זאת.

§ 96

הנה אדבר בזה להבין מהות הגדת העתירות (פראגנאציע) מאתירת המחלה, לפי חוקי חכמת הרופא, כי אדבר בזה בכל מחלה.

הגדת עתירות המחלה, נקרא מה שנשפוט מראשית אתירת המחלה. פעמים רבות ישאלו לרופא מה יהיה סוף המחלה? היתה מחלי זה? וכמה תמשך עוד המחלה? להשיב תשובה על שאלות כאלה, נקרא הגדת עתירות המחלה.

הרופא המלומד היטיב, יגיד העתירות באמת, וכאשר יאמר כן יהי, אבל מה רבה תלונות ההמון על הרופא אשר יכזב בהגדת העתירות. — להגדת העתירות צריך להיות בזה לרופא הכנה בטבע, כי יכור להיות רופא מדומד, ובכל זאת יכזב בהגדת

(*) כנה העירתי כזה את אשר אדבר עוד מזה נרחב, לכעיד כלומני הילדים לכל יחזיקו שלשול כזה לדבר נקל, ויש תולין אותו נזמית כשניים, ובתוך כך ימות הילד כהקסח לדרוש עזק רופא מלומד.

העתירות, כי אין לו לזה הכנה בטבע, להכיר ממראה פני החולה ומתהלכות המחלה מה יהיה בסוף; בבית מדרש חכמת הרפואה (אקאדמיה) לא יוכל ללמוד זאת, כי המורה אין בידו רק ללמד לתלמידיו מהות החליים וסופם לפי תהלכותם, אבל לא יודך את תלמידיו לכל חולה להראות לו תואר החולה, ולהגיד לו מרחוק סוף המחלה, אם תהיה רעה באחרונה, או כי תגמר באופן טוב. להגיד עתירות המחלה, נצרך להשים לב לא לבד על מהות המחלה ותהלכותיה, אבל גם על חוק ותלישות החולה, והשתדלות רפואתו, ותלאות החולה, והתרופות עזר אשר יתמכו בו, תכונת האויר, ודירת החולה, וחליים אשר עברו עליו כבר; כל אלה נצרך להשים על לב, ודעין עליהם היטיב, ואז ישפוט על החולה אם יהיה מחלי זה, או לא.

ומה נקל מאוד להשתנות דבר מכל הדברים האלה במשך המחלה, ראו נא איפוא! מה יקר וקשה הדבר להגיד מראשית אחרית המחלה, ובכל זאת ישאלו וידרשו מאת הרופא להשיב תשובה על שאלתם על סוף המחלה. — זאת נצרך השקפה והבטה מיוחדת בבקאות בזה, אשר לא יוכל להשיג זאת ברוב התעסקות ברפואות, אם אין לו לזה הכנה בטבע, לכן ימצאו לפעמים אנשים אשר לא למדו חכמת הרפואה, ויאמנו דבריהם בהגדת עתירות המחלה, יותר מדברי רופא מלומד.

בתחלואי הילדים יקשה הגדת העתירות עוד יותר מאוד, כי להגיד מראשית אחרית המחלה, נצרך ראשונה להכיר מהות המחלה בעצמה, אשר הוא דבר קשה בעצם בילדים להכיר מחלתם, ואיך עוד נשפוט עד העתיד. וגם אם כבר הכיר הרופא מחלת הילד, ועוסק ברפואתו על אופן טוב, בכל זאת לא יוכל להתליש העתירות מהמחלה, יען כי הילדים עלולין מאוד למחלת כוויצת האברים (קרעמפצע), ושינוי זאת לפעמים בפתע פתאום וימותו, והרופא לא ידע מזה מאומה ולא ראה האתירות בראשית.

§ 97

להגיד העתירות במחלת קלקול העכר בילדים, תלוי לפי חוק המושכת זמן מקרי המחלה. — הרוחות וכאבי בטן המה רק לעתים רחוקים בחוקת סכנה, ההקאות וגניחת האסטמוכא (שחוצצן) המה כמו כן, רק לעתים רחוקים בחוקת דבר רע, אבל אם ההקאה

מארכת מאוד, אם הידד מקיא רא לבר חלב שינק אבל גם חלאת דיד (שליים) ונעשה רו בבשרו, אזי יש להשים עליו עין, ולהשתדל ברפואתו. העצירות אינה כ"כ מכנה, והילדים עוד יוסיפו בת מזה רק שגא ימשך זמן רב. — השלשול הוא תמיד ראוי דאוג עליו, סכנתו הוא לפי המשך הזמן, ולפי רוב ההפניות, ובפרט הוא מסוכן מאוד לילד אחרי הגמלו, כי אז תגדל הרעה לפעמים עד כי אין תרופה למחלה זאת לעצרה, והילד יאבד כחותיו למראה עינים יום יום, וישיג עד מהרה תואר איש זקן, לחיו נופות בפניו, וימות כי יתום כחותיו, או כי ימפל דזה מוויצת האברים (קרעמפּע) ובוה יתום חייהו.

הגני מעיר בזה לבב הורים החפצים בטובת בניהם, ומשגיחים עליהם, רבל יחשבו שלשול הידדים וההקאות לדבר נקל כנהוג, כאשר האמנה הנשים הוקנות, כי הילדים ישלשלו או יקאו בעת צמיחת השנים, ומאחרים בזה עוד ותרופא מרופא מזומד. והנה אדבר בזה בדברנו בענין צמיחת השנים בילדים, ויאראה לעיני השמש, כי ילדים רבים מתו בדבר הזה, ועוד עד היום הזה ימותו רבים מזה, כי רבים מחיי הילדים אשר יאחרו ברפואתם ולא ישתדלו בתרופות עוד, בעבור כי יתנו הכל בצמיחת השנים, וימסרו אותו אל המבע לפעול כאשר יפעל, אשר לא כן היה הדבר, אם היו מכירים מהות המחלה, והיו עומדים נגדה בתרופות עוד הראויות לאותה מחלה.

§ 98

השתדלות ברוחות הבטן וגניחת האסטומכא (שלוֹפּצען), נצרך להחזיק הילד בחום ממוצע, ולתת לו כמה כפות מי עירו של קאמילדענטהעע. — אם בכל זאת לא סרה המחלה, אזי יעשו כזאת: יקרו שלשה כפות לאווענרעדספיריטוס עם א' קווינט פריסיגעס אמכאניום-אניס, ולשפשף בזה על גומת הלב של הידד שני פעמים ליום. גם טוב לקחת חתיכת בגד ולטבלו בערוב מיין הג'ל, ולהניחו על מקום האסטומכא עד הבטן.

כאבי הבטן של הילדים, יש לרפאות בעשית קליסטרין של קאמילדענטהעע עם שמן מורע פשתן. — לרפואה פנימית יתנו לו מערוב הנעשה מן א' קווינט מאנגעווא קדויה עם חצי קווינט שורש ראָבארבאר טחון ושחוק, בכל שתי שעות מלא ראש סכין,

מחול בתוך כף קטנה קאמילדענטהעע. אם שבו הכאבים עוד הפעם, אזי טוב לעשות רו אמבטיות ולהשים לו עלוקות על הבטן *.

§ 99

בהקאות ושלשול הילדים, רק בראשיתם יתעסקו ברפואתם אבותם, אבל אם בימים אחרים לא סרה המחלה ולא נראה שינוי לטובה, אזי ימהרו עד מאוד לדרוש עצת רופא הילדים מלומד ובפרט אם נמפל דזה חום והילד נעשה רו בבשרו; כי אם יאחרו לדרוש עוד ותרופה מרופא, יאבדו בזה חיי הילד. — אם לא נטפד לו קדחת, אזי יוכלו לעצור ההקאות על ידי תרופת שרשול מן ראָבארבאר ומאנגעווא, ועל הבטן לחבוש בחבושות יבשות מן אָראַמאטישע קרייטער.

לעצור חולי השלשול יתנו לו רפואה פנימית חלב שקדים, או מי בישול קל של זרע פשתן, לתרופה חיצונית יעשו רו קליסטר מן מי בישול קל של זרע פשתן, או בישול עב מקמח (קראַמאַך), ולהחזיק גופו בחום ממוצע, היינו לחגור אותו בתגורה של בגד צמר, או לחבוש על הבטן חבושה של אראמאטישע קרייטער.

§ 400

מחלי העצבים (נערווען) בידדים.

העצבים (נערווען) נקראים חושים הדקים אשר מוצאם מהמח וחוט השרדה, ומשם יתפשטו ויסתעפו בכל הגוף, עד כי יגיעו אל עוד הבשר שם קצה גבולם. והנה המוח וחוט השרדה המה מקור העצבים ומוצאם, ועוד הבשר הוא קצה גבולם.

העצבים המה הרבר היותר יקר בכל חלקי גוף האדם, וינהגו משרתם בכל עז; כי ע"י העצבים נרגיש גם צער ומכאובים, גם כל נחת ועונג, ובידם כל טוב חמשת החושים, השמיעה, הראות, הטעם, הריח, והמישוש.

חלקי הגוף אשר לא יתפשטו שמה העצבים, לא ירגישו שום מכאוב בעת יחתכו בסכין, כמו צפרני האצבעות, השערות בכלל,

(*) כאשר נצרך להשים עלוקות לילד מן שמונה ימים עד כן שנה, ישימו לו שתי עלוקות או ארבע, ולהניח הדס לזכ עד שעה אחת.

גם עור העליון מגוף האדם, לא ירגיש במו שום כאב אם יתחך אורם, לא כן שאר חלקי הגוף המה ירגישו כאב בפגיעה קרה. — באור חלק מן הגוף אשר פסקה חיות העצבים שלו, אזי תפסוק גם חיות כל חלק היה; לכן יקרה כי ימותו איזה חלקי הגוף, כאשר נפסק חיות העצבים שלהם, וכן כאשר נפסק חיות המוח או חוט השדרה, אזי ימחר המות לבוא.

בכל מדוה ומחלה יעמדו העצבים בראש הפקודים, בכל מקום בגוף אשר יחול שמה המכאוב, גם העצבים יקחו חלקם במכאוב. — ואם העצבים בפרט נאחזים במחלה, אזי יבוא באותו חלק בגוף אשר יסתעפו שמה, כוויצת חלחלה ופרפור (צוקונג*) , או התקשות (שטייפהייט), ונקרא בשם כוויצת האברים (קרעמפפע). ואם מקור שימת העצבים (המוח וחוט השדרה) נאחו במחלה, או יבוא כוויצת או התקשות בכלל הגוף, ונקרא בשם (קאנוואולסיאָנען, אַלגעמיינע קרעמפפע).

§ 101

בהולדים הנולדים, המוח ושיקוי השדרה המה רכים מאוד; והעצבים שלהם מתפעלים ומתגרים מאוד (עמפֿינדליך), לכן הילדים עזולים יותר לכוויצת האברים חלחלה ופרפור. המחלה הזאת תחול על הילדים הרכים באופנים שונים, ולפעמים הוא באופן בלתי נרגש כמעט, כי נדמה בעינינו כי הילד ישחק בעת שינתו, והוא מין מחלה זאת, משלחת המות.

§ 102

אופני ומיני כוויצת האברים בהנולדים, המה: א) כוויצת השחוק. ב) סגירת הפה. ג) התקשות הגוף. ד) כוויצת קאנוואולסיאָנען. ה) כוויצת פנימיות.

§ 103

א) כוויצת השחוק, תחול בפתע פתאום בילדים, הילד יכווץ פניו, ורחיו ימשוך פנימה, ובפיו יעשה כתנועת השחוק, האם

(*) חלחלה ופרפור, נקרא כי יתכווץ איזה אברים ואחר כך יתפשטו, ונקרא גם כן כוויצת האברים חלקי.

תחשוב כי הילד ישחק בשינתו, יען כי לא נודע לה מחלחל כוויצת זאת.

ב) סגירת הפה, נקראת מין כוויצת, אשר תמשוך הלחי תחתונה אל העליונה בדבוק היטיב, והילד יפסוק מדינק, השפתים ישיגו מראה תכלת, ומוציא קצף מפיו, הילד מתנועע, אבל איננו יכול לצעוק או לבכות.

ג) התקשות הגוף, הוא כי יתקשה כל חגוף מסבת הכוויצת. ד) כוויצת קאנוואולסיאָנען, הוא חלחלה פרפור וכיווץ בעכברי (מוסקעלן) הפנים הידים והרגלים, ואין הילד מרגיש בזה שום כאב, וגם הוא ברעתו ושכלו בכל משך זמן המחלה.

ה) כוויצת פנימיות (אינגערע קרעמפפע) יש להם הנהגה משונה מזה, כי המה יבואו מחמת כי כל העצבים בכללם נאחו בהמחלה. על פניו יתראו כוויצות ותנועות משונות, ובפרט העינים, כי המה יתגלגלו בתוריהן, או כי יעמדו מבלי שום תנועה, תנועת כיווץ וחלחלה פתאומית בכך הגוף, ראשו ינוע ויגור הנה והנה, תריקת שנים, כובד הנשימה, מפיו יוצא קצף, ויאבד שכלו ודעתו בכל משך המחלה.

§ 104

כבר אמרנו למעלה סבת הרבר אשר הילדים עלולים למחלת חלחלה ופרפור (קרעמפפע) מגורל התפעלות וגרוי העצבים. אכן הסבות אשר בעבורן תתעורר המחלה לצאת מכח אל הפועל, המה: מאכלים רעים, רבוי הלעטת האסטמוכא; או המעטת יותר מדראוי, הצטננות, הלבשה שלא כראוי, גורל התפעלות הנפש של האם או המינקת, כמו כעס פחד ובחלה, או גם שמחת פתאומית, כל אלה יפעלו על הילד, כאשר תקרינה אחת מכל אלה להאם או המינקת והיא תיניק את הילד תיכף, אזי ישיג הילד במשך שעה אחת, חלחלה ופרפור (קרעמפפע) בזעף עצום; דכן מן הצורך הזהיר לכל אם או מינקת, אשר תקרה לה אחת מכל האמור למעלה, מהתפעלות הנפש גדוה, לבד תושיט הדר להילד להיניקו, אבד תוריק תחלה את החלב הנמצא בדדיה, ותמתין עד אשר תנוה מהתפעלויותה, ואז תקרב להיניק את הילד. גם זולת זה, כל מחלה, כמו קרחת, דלקת, נגעי העור, יוכלו להיות סבה להוציא מחלת הקרעמפפען אל הפועל; וכבר ראינו כי יקרה מחלה

הזאת בשמונה ימים אחר שתילת פאקי הגנה (שומץ פאקקע). — בחלוקה (פערראדע) השניה משנות הילדות, אז התולעים בבטן המה סבה למחלה הזאת.

§ 405

להגיד העתירות במחלה הזאת בילדים, הוא דבר קשה ומסופק; וכבר ראינו ילדים אשר נחלו במחלה הזאת מדי שבוע בשבוע משך שנה שלמה, ולבסוף נעשו בריאים; אבל אמת הדבר אשר ילדים הנחלים במחלה זאת ימותו לרוב לפי החשבון נראה כי חלק ששית מן הילדים ימותו במחלת הקרעמפפון. אכן בזאת נוכל לשפוט על עתירות המחלה, ע"פ משך המחלה בעת כניסתה, ועל פי עתותי כניסת המחלה, בפעמים קרובות או בפעמים רחוקות. — מחלת הקרעמפפון בילדים הסיבבים דלקת ראש מימי, ומחלת הקרעמפפון כאשר תחול על הילד, ובמשך המחלה עיניו פתוחות, המה מסוכנים מאוד.

§ 406

לרפאות מחלה זאת הוא דבר קשה בתכמת הרפואה, וכבר היו רופאי אליל, ואנשים אשר לא היו מלומדים ברפואה, והמה הודיעו תרופות מיוחדות למחלה הזאת; אבל כאשר נשים על לב, רוב סבות שונות אשר יסובבו המחלה הזאת, נבין זאת מרעתנו, כי גם התרופות לרפאות מחלה זאת שונות המה למיניהן. עיקר הדבר ברפאות המחלה הזאת, להכיר ולהסיר הסבה אשר גרמה המחלה, ובאם לא נוכל להשיג בדעתנו הסבה, אזי נשתדל לרפאותה בתרופות אשר כבר נתנסו ונבחנו להועיל נגד המחלה הזאת בכלל.

אם סבת המחלה היא עצות בטן הילד, אזי נוכל לתת לו תרופה משלשלת קלה, היינו לתת לו משקה כזה: לקחת חצי כויט ענגריש ואליץ, להמס בתוך חצי רביעית מים, ונתת מזה הילד בכל שעה חצי כף מאכרית; או נתת לו בכל שעה מלא כף קסנה משקה הנקרא ווינער טרענקלען.

אם המחלה באה מסבת התנעשות וגרוש הרים לצד הראש, ונכיר זאת ע"י עיני המבריקות, ואודם פניו וחום מופלג, אזי אין תרופה טובה מאשר נשים לו עזקות, ארבע או שש, בצוארו או אחורי אוניו, וגם לעשות לו אמבטיות הרגלים (פוסבערער) מן מים

עם חומץ. רפואה פנימית ינתן לו תרופה משלשלת משורש יאלאפא עם מאנגעוויא, מכל אחד מלא ראש סכין, פעם אחת רכל שתי שעות, ונוסף לזה יניחו לו חבושת החרדק בעובי הבשר של הרגלים. — אם לא נוכל להשיג סבת המחלה, אזי יעשו לו קליסמיר מן מייפלעסקאטה, ויעשו לו אמבטיות הרגלים במים עם חומץ, וימחרו לדרוש עצת רופא מלומד, אשר הוא יכיר בלי ספק סבת המחלה וידע איך לרפאותה.

§ 407

בחליי העור המאריכים בילדים.

- והמה למיניהם: (א) נגעי התפצלות העור (שעהלבלאטטערן).
- (ב) נגד היונקים (מילבבארקע). (ג) חלי נקודי העור (טיטעססער).
- (ד) פצעי העור. (ה) נגעי ווענעריא.

§ 408

התפצלות העור, הוא: כי יפרחו באיזה ימים אחרי הולד הילד, אבעבועות קטנות במקומות מפורות בגופו, מגורד הפול (ערבסע) עד גודל אגוז, והמה מלאים רשיבות ממראה חלמוני (געזבניך) אשר תתעבה ונעשית גלד דק. — ולא ינקת שום מקום בגוף, ויתפשטו גם על הראש בתואר נגעים וחבורות (געשוורע).

הנגעים האלה, אשר ע"פ רוב אין דרכם לחול רק ביונקים רכים, יש להם סבות הגורמות המחלה, והמה: אם האם או המינקת דמיה ושקוי גופה בלתי נקיים, רוע האויר בחדרי הילדים, כלכל הילד שלא על סדר נכון, ומבלי הזהר בשמירות נקיות; לרוב תחול המחלה בבני העניים.

המחלה הזאת איננה בחזקת סכנה רק לעתים רחוקים, אכן בכל זאת כבר ראיתי בעיני, וכן העידו רופאים רבים, מקרי מות בחלי זה.

לרפאות מחלה זאת הוא דבר נקל ופשוט, להשתדל להסיר כל הסבות המנויות הגורמות מחלה זו, ואחרי כן יעשו לו אמבטיות מן מים עם חלב, או עם סוכין, לנקות עור הבשר. — רפואה פנימית ינתן לו תרופה משלשלת מן ראבארבאר ומאנגעוויא.

§ 409

גלד היונקים, הוא: כי יפרחו על המצח ועל גובה הפנים אבעבועות, ויפתחו ויוציאו רטיבות, אשר תתעבה ונעשה מהן גלד (סטרופי פ') יבש ממראה הלמוני רבן (ווייס געלבליך). המחלה נמשכת זמן רב, והילדים המה בהעדר מנוחה, וישנים אך מעט, וכגורדים ומחכים גופם, אשר בעבור זה יהיו בכמה מקומות בגוף, נגעים וככות טריה (געשווירע).

לפעמים יתפשט הגלד גם על הצוואר, על החזה ועל הידים, ובכך זאת לא נראה גרעון ודמות בשר בגוף הילד.

סבת המחלה הזאת היא מפאת אבותיו; אבות בריאים בגופם, לא תקרה לבניהם מחלה זאת רק לעתים רחוקים. וגם לפעמים הוא מפאת המינקת; מינקת זקנה, או בעלת נגעים, ואשר היניקה איזה ירדים זה אחר זה, תסובב לרוב דחייד מחלה זאת.

מחלה זאת איננה בחזקת סכנה רק לעצים רחוקים, וזה כאשר ימשחו הגלד במשיחת בליוואל אשר בזה יגורשו הנגעים פניהם, תוכל לבוא מזה סכנה להיוד. אכן בהשתדלות ישרה, תוכל המחלה להמשך זמן רב בלי שום חשש סכנה.

לרפאות מחלה זאת, יוהרו שלא לזרות על הגלד סמים מיבשים, ולהשתדל על תקון מזון החוזה, ותקון האויר, ולתת לו רפואה פנימית תרופת הפניה קלה, מן געברענטע מאגנעזיא וראבארבאר, לשתייתו נתקן לו משקה מי בישול מן סאסאפארילא ופרייזאמקרויט (בראטקע פ') מעורב עם צוקער, וזה מעשהו: דקת חצי לויט סאסאפארילא מן המוכתר, ולבשלו עם רביעית וחצי מים, ויבוש עד אשר ישאר רביעית, ואחר זה להשים בתוכו חצי לויט פרייזאמקרויט, ויעמד ככה ערך רבע שעה, ואחרי כן לסנן המשקה על ידי מטפחת פשתן נקי, וישתה המשקה הזאת כל היום לשתייתו המורגת, ככה יעשה משך ארבעה עשר יום.

אם הגלד הוא יבש, אשר היוד יסבול מזה עקיצה מכאבת בבשרו, אזי ימשחו על מקום הגלד בשמן שקדים או בשומן. — אם הוא לח מאוד, ומוציא טרית ליחה, אזי טוב למשוש המקום בערוב הנעשה מן קאלקוואסער עם שמן.

העצה היעיצה לילד הולה במחלה זאת, שלא להניחו לינק משד מינקתו או אמו, אשר היניקתו עד כה, ולהשתדל בכל האפשרי

להשיג מינקת אחרת, או לגמול את הילד ולהחיותו בטאברי חלב, או במרק של בשר, כי אז ירפא הגלד בלי ספק.

§ 410

מחלת נקודי העור (מיטעסער) היא מחלה הבאה מחסרון זהירות בנקיון הילדים; אשר נקרא בשם (מיטעסער) "אכלים" במעות של המון העם, בחשבם כי הנקודות של העור, המה מין תולעים הנמצאים תחת עור בשר הילד וגוזלים בשרו, ומחמת זה נעשים הילדים האלה רויס בבשרם; אבל דבר זה הוא שקר והבל, אמנם כי כן יתראו על עור בשר הילד נקודות, אשר יחשבום ההמון כי המה ראשי התולעים, אבל באמת המה התקבצות וזחמא ריריית מן שקדי הבשר (הויט דריזען), אשר אם נדחוץ בחזקה על המקום הזה יצא מעט ליחות, אשר מראהו כמעט כתולעת קטן. רעת המחלה הזאת היא מסכת עקיצת ותבערת עור הבשר, אשר הילד מתנודד מזה, והוא בהעדר מנוחה.

הסבה הראשיית למחלה הזאת, היא חסרון זהירות בנקיון בשר הילד, ורוע מחיתם.

המחלה היא לפי המורגל בלתי מסוכנת, אכן בכך זאת יקרה לפעמים כי הילד ישיג מזה מחלת שרפון הגוף.

לרפאות מחלה זאת, יעשו לו אמבטיות של סובין, או של בוריית, ולהשגיח היטיב על נקיון הילד, ולתת לו מזונות טובים ומבריאים. דבר מויק הוא מאוד לגוף נדחוץ להוציא התולעים האלה (לפי טעות ההמון), אבל אין מן הצורך רק לרחצו באמבטי, ובמשך היות היוד בתוך האמבטי ישפשו על עור גופו במטפחות חמות, ואז יגורשו מעצמם התולעים האלה (דפי הדמיון).

§ 411

פצעי העור בידיים, הוא. כי תתהוו דלקת אדמדת על העור בילדים רכים, תחת הזרועות, אחורי העורף, בין ירכיו, באחוריו, בשפתי הרחם בנקבות, וגורמת עקיצה וזריבה בעור הגוף, אשר הילד מחמת זה בהעדר מנוחה.

סבת המחלה הזאת הוא, העדר הנקיון, והיכוך חלקי הגוף זה על זה.

אחרית המחלה, בהשתדלות ישרה תצלה לרפא, אבל

בהשתדלות בתי טובה, תוכר הדלקת להתהפך ליקוד, ולפעמים גם להביא אל שערי מות.

השתדלות רפואה במחלה זאת, אינה רק לשקור לרחוץ הילד, ולנהוג בנקיון, גם לזרות עד הצע אבק הנקרא ריקאפאדיום פולווער (פראגנע), או לעשות לו חבושה מן מי סיד, או למשחו במשיחת צינקוארבע. אם הדלקת עצימה מאוד, אזי מן הצורך לצוות לדאוג או להמינקת שלא לאכול רק מאכלים רעים, ושלא לשותות שכר, ולא יי"ש, גם לתת להילד תרופה ממשלת מן ראבארבאר ומאנגעווא.

§ 442

נגעי הווענעריא בילדים, יתראו בראשית ימי הילד, ברמונות אבעבעות המציאות ליהה הריפה, ויתחבבו בזמן קצר לנגעים וחבורות. עפ"י רוב יתראו על הפנים בראשונה, ומשם יתפשטו על שאר חלקי הגוף, ובפרט בתוך הפה, משם יתאחזו גם הנחיריים, ומוציאים ליתח ושריה המכלה כל החלקים הסמוכים, על שאר חלקי הגוף יתהוו כמו אבעבעות, ומתהפכות לכתמים אדומים כנחישת במקרה לא טובה, יתהוו כמו כפתורים (באוגנים שונים) על אחוריו ועל חלקי ההולדה. כאשר יאחרו ברפאות המחלה, או בהשתדלות רפואה בתי טובה, אזי תתפשט המחלה יותר ויותר, עד כי ידל בשר הילד וימות.

§ 443

אמת ונכון הדבר כי מחלה הזאת היא מחלה מדבקת, ובאת מהדבקה מאיש לאיש, אכן בזאת נחלקו הרופאים, מתי תדבק המחלה הזאת בהילד הנולד? דעת הרופאים אשר יחליטו, כי זרע האב או דמי האם ידביקו המחלה בהילד, לפי הנראה היא דעה בלתי נכונה; אכן זרע האב או דמי האם יכולים (כמו חלב המינקת) להיות בלתי נקיים וטהורים, אבל באופן זה לא יולידו בנים בצורך טבעי כראוי, או שימותו בגיהם מרחם, או שיוולדו חלשים, אבל בכך זאת לא נראה מעולם בילד כזה מחלת הווענעריא. אבל הדעת הזאת היא אמת וקיים, כי המחלה הזאת תדבק בהילד דרך גיתו מרחם אמו, או משפתי המינקת אשר תשקנו, או מפטמת דדיה. על אמת הדעת הזאת, תעיד המקרה, כי לא תתראה המחלה

תיכף אחר הולדו, ולו היתה המחלה נולדת מרחם, אזי היתה מתראה תיכף אחר הלידה.

§ 444

עמידות המחלה: רפואתה תצלה יותר בילדים מבגדולים, נקל הוא לרפאות ילדים בעודם יונקים שדי אמם, מאשר לרפאותם אחרי כן. החבורות הנעשות בשטח הטבור המה ממיתות. הילדים אשר נדבקו בהם המחלה דרך צאתם מרחם, תכבד יותר לרפאותם, מאשר נדבקה בהם המחלה אחרי זמן מה מהמינקת.

לרפאות מחלה זאת, נצרך לדרוש ברופא מלומד, ואין לאחר ברפואתה, מי שאינו רופא מלומד לא יוכל לפעול מאומה ברפואתה. אודות המינקת המנוגעת אשר היניקה ילד מנוגע כזה, איך להתנהג עמה? אומר: כי המינקת נצרכת לעסוק ברפואות כמו הילד; כי אם היתה היא הראשונה במחלה, וממנה נדבקה בהילד, אזי מן ההכרח לרפאותה, להסיר הסבה אשר גרמה מחלת הילד ואם הילד היה הראשון במחלה, מן הצורך לרפאות גם המינקת למען לא תדביק עוד הפעם את המחלה בהילד אחרי הרפאו לקחת מינקת אחרת בריאה לילד המנוגע, אינו מדרך המוסר והיושר, כאשר לקחת מינקת מנוגעת לילד בריא היא סכנה גדולה. לכן מדרך היושר והמוסר להשתדל לרפאות היד עם מינקתו, ואחר הרפאם יוכל לקחת מינקת אחרת בריאה.

§ 445

כבדות וקושי צמיחת השנים בילדים.

משנים קדמוניות תשתרר בין העם, וכן בין הרופאים, מחשבה ודעה בלתי צודקת, כי יחשבו על חשבון קושי צמיחת השנים, כז מחלה אשר יקרה להילד במשך צמיחת השנים; לכן אדמה כי נכון וראוי הדבר לדרוש בזה ולחקור על הדבר, למען ידעו כלמו מהות כבדות צמיחת השנים באמת, ומה נכלול במחלה זאת. הנני שומע יום יום רבים מספרים ממחלה זאת, גם איזה רופאים אשר לא יתנו לבם לחקור אחר כל מחלה ולהבינה, למען כסות חסרון ידיעתם, ידברו מצמיחת השנים באמרים קצרים, ולא ירבו לדבר מזה, דהבין להעם מה נעשה בפי הילד ומהות המחלה הזאת. הנה יתנו אותותם אותות לצמיחת השנים בהילד בקושי וכבדות:

אדמימת ותפחת וחוס החניכים (בשר השנים), משמוש הילד באצבעו בפיו תדיר, והולת רוק הרבה מפיו.

אם היתה כזאת לחשוב מחשבות כאלה בשנים קדמוניות, הנה תבסה על הרופאים הקדמונים חסרון ידיעתם בתחלואי הילדים, לא כן כעת בימינו אלה, אשר חכמת הרפואה עשתה פרי והרימה קרן השלמות, ורבו רופאים מלומדים בקיאים וטובים, אם עוד בזמן הזה יחשבו מחשבות בצמיחת השנים, והיתה סבה גורמת כל נגע וכר מחלה, הלא חרפה היא לנו, והשחתה עצומה המושכת אחריה מקרים רעים רבים להילדים. הרופא המלומד יתאמץ בכל עוז להשיב מחשבת הקדמונים בצמיחת השנים, והרופא אשר ירבה לדבר מזה, לתלות בזה כל מחלה, יתפרסם בעיני כל העם לאינו מומחה ויודע ברפואות; כי בעבור זאת ירבו המתים מן הילדים, רבים מן התחלואים היו מתרפאים בנקל, אם לא היו אבותיהם מאחרים מלהשתדל ברפאותם, ואם הרופאים היו מכירים טוב וחסד; אבל מה רבה הרעה, כי יחשבו רתלות כל מחלה על מיתת השנים, גם בילדים רבים בני שרשה חדשים, אשר לא גיע עדנה זמן צמיחת השנים כלל, יתלו מחלתם בצמיחת השנים. הנני לדרוש ורתור בזה, אתר כל סימני קושי צמיחת השנים אשר גבלו הראשונים, ולהציע לפני הקורא בטוב טעם ודעת, כל חלקי הדרישה והחקירה בזה.

הנה הסימן היותר מובהק לפי דעתם, הוא תפחת והתקשות בשר החניכים; אבל ידרשו נא בילדים בריאים, וימצאו גם בהם תפחת ואדמימת החניכים, ובכל זאת לא ידעו רע ודא ירגישו שום מכאוב. הלא אנתנו רואים בילדים אשר כבר החלו לדבר, ובסוף שנה השניה כי תצמחנה בפיהם שני העינים, לא יתאוננו על שום מכאוב אם נשאל אותם. והנה אם הלחי ובשר החניכים ועצבי השנים לא ירגישו מכאוב, איך נוכל לשפוט אשר שאר חלקי הגוף, כמו הראש והבטן ירגישו במו.

§ 116

הנה רבים ישפטו בדעתם סבת כבדות צמיחת השנים, כי הוא ממתחת בשר החניכים מהשן הצומח תחתיו; ואחרים אומרים מחמת דחיקת העצבים, ויש מהם יחשבו כי הוא מכאב עכברי הבשר (מוכקעל), אשר ירגישו כאב מן צמיחת השנים והתגלותם, המה

יגרמו כל מחלה; אבל חכמת הניתוח תגלה שקר דעתם, אשר זאת לא להוכיח נגד כל איש אשר איננו מלומד בחכמת הניתוח. איך נוכח להחליט הדבר כי בשר החניכים יגרמו כל מחלה, אם הוא חלק הגוף אשר אין בו שום הרגשה? הלא אם נחתוך בבשר החניכים לא ירגיש האדם מזה שום כאב. שאר זקניך ויאמרו לך, אשר אין שנים בפיו, וילעסו אכלם בבשר החניכים, אם ירגישו שום כאב בלעסם מאכל מקשי ומוצקי?

רבוי הולת הרוק מפי הילד, אשר תחישו לסימן מובהק לקושי צמיחת השנים, גם זה הבל, כי זה בא תמיד ממורסות סופגניות (שוועמבען) בפיו הילד, ואבות הילד יאתרו לדרוש על הדבר, ודא ישימו לב לרפאותם.

§ 117

אם נתבונן היטב על המקרים ומחלות אשר דרוב יתלו בצמיחת השנים, נמצא סבות שונות, אשר תבואנה המחלות האלה מחמתן, דמשל: הוצאות רעי ירוק, שלשול, יבואו מסבת רוע הלב המינקת או מחמוצים באסטמוכא. כוויצה ופרפור (קרעמפּע) יתלו לרוב בקושי צמיחת השנים, מפני כי סבת המחלה הזאת נסתרה; גם הרופא לא בכל פעם יוכל למצוא סבתה, ויתרה סבת המחלה כי היא פרי כבדות צמיחת השנים.

§ 118

הנה כבר אמרתי למעלה, כי הילדים ישיגו מחלת כוויצה ופרפור (קרעמפּע) מסבות שונות, ובפרט מכעס עצום, פחד ובהלה, גם שמחה פתאומית של המינקת, סקלקור העכול, משלשול עצום, חמוצים באסטמוכא, ועוד סבות רבות כהנה, אשר מחמתן תבוא מחלה הזאת, ולא יתנו לב עדיהן, רק על צמיחת השנים ישימו עין.

מה רבה הרעה הזאת, אשר רבים מאבות הילדים והרופאים יתעו בדעתם, ויסגירו דמות חית בניהם בנוער, אשר לא היה נעשה כן, אם היו מפקחים עיניהם על הדבר, שקא להאמין בשוא נתעה, רק לתת לב לחקור ולדרוש על עיקר סבת המחלה, ולהשתדל לעמוד נגד המחלה ברפאות נכונות וראויות לפי המחלה. הלא עינינו רואות יום יום ילדים אשר תחול בהם מחלת השאָרלאַך, או

מאועלן, או תקדם לרוב לפני המחלות האלה כוויצה ופרפור (קאנווארסיאנען), והרופאים יתאמצו להראות בקיאותם להבין כמו תרופות ורפואות נגד מחלת חלחלה ופרפור, ולא יתנו לב על סבת הקאנווארסיאנען, אשר בסור הסבות גם ממחלת הקאנווארסיאנען שלום יהיה להם.

וכן הדבר בשלשול הילדים, האם לא יוכלו הילדים להשיג מחלת השלשול מסבות אחרות רק מקושי צמיחת השנים? הנה התבוננתי כי רבים מן הילדים יסבלו מחלת השלשול בימי הקיץ, מחמת גורל חום האויר, או מסבת רב אכלם מפרי הקיץ, ובכל זאת יתלו המחלה בצמיחת השנים, ויאחרו מחמת זה לדרוש ברופאים, ואף כי כבר צמחו כל שני הילד, או כי עדין לא הגיע זמן צמיחת השנים. ומה אוסיף לדבר עוד ממחלות אחרות אשר יתנו לרוב בצמיחת השנים, כמו עצירת השתן, מורסות סופגניות (שוועמבען) כפי היד, וכדומה. גם רבים ממיני קדחות יתלו בצמיחת השנים, ויאחרו בזה זמן הראוי לרפואה, ולא ישיבו אר לבם כי גם הילדים כמו הגדולים עלולים לכל מיני קדחת. נתבונן נא בינה! איך נוכד דממות בדעתנו דבר זה כזה, לאמר: כי השנים אשר חנן היוצר לברואי להיטיב לנו, ועל ידם יבא כל אוכל מתוקן כראוי אל הגוף פנימה להחיות נפשו, ובצמיחתם יביאו כל חולי וכל מדוה להגוף?.

§ 449

אבל באמת מהות כבדות צמיחת השנים, הוא: בשבוע הארבעה ועשרים לחיי הילד, יתחילו להתראות בהילד הרגשת צמיחת השנים הראשונות; לפעמים לא נרגיש בהילד שום סימן ושינוי של טיחוש מאומה, אכן באיזה ילדים תתראה ארמימות ותפיחה בהתניבים. משך זמן צמיחת השנים הראשונות ימשך עד אמצע השנה השנית לחיי הילד; לפי המורגל תצמחנה בראשונה שנים החותכות [המה השנים האמצעיות], אחרי כן באיזה שבועות תצמחנה שני החתי הראשונות, ולבסוף תצמחנה השנים החודדות (*), ולפעמים יקרה כי תצמחנה שלא על הסדר הזה. במשך זמן צמיחת השנים, תעור בקרב הילד הנפש החיונית,

(*) שנים החודדות אשר בלחי העליון, נקראים גם שני העינים, ובלחי התחתון נקראים שני הכלב.

ויש לו התפעלות וגרוי רב, וכל המקרים ושינוים אשר יקרו לגופו, יפעלו פעולת שנים ביותר עז ומהירות מאשר לפני; והנה לעת כזאת אשר השינוים האלה בחוק יבואו, וכל דמו ומיצי גופו ימהרו במרוצתם בכך חלקי גופו, נקד להבין כי בעת ההיא גם הסבה היותר קטנה, יש כח בידה להביא כל מחלה. אבל זאת לא נוכד לאמר, כי סבת החליים האלה היא צמיחת השנים, ולאחר בעבור זה השתרלות ברפאות המחלות האלה, להסגיר דמות חית ילדים רבים.

§ 420

משך זמן ההנקה.

אם מצד האם והילד אין כל דבר מניעה להנקה, אשר יהי מן ההכרח לגמול הילד, אזי תיניק את היד עד אשר תצמחנה לו שש או שמונה שנים, כי אז הוא כאלו רמזה לנו השבע, כי הילד איננו נצרך עוד לחלב אמו, והעת הזאת היא מחרש העשירי עד חרש הששה עשר לחיי הילד; לכן אין להיניק את הילד יותר מחמשה רבעי שנה, כי מרבות זמן ההנקה יתרווה הילד שמן בבשרו, ויהיה עלול לתחזקוים רבים; אבל לא תגמול הילד (אשר הורגל עד כה בחלב אמו וימתק לחכו) בפעם אחת מבלי הכנה לזה, והרגל מעט מעט למאכלים אחרים וגם מעט מחלב אמו, עד אשר יורגל למאכלים אחרים, ואז יגמלוהו, ורק לאט לא בפעם אחת. אכן יקרו לפעמים מקרים, אשר מן ההכרח לגמול הילד קודם הזמן אשר קצבנו, והמה: אם האם או המינקת נתעברו, אם החלב של האם נתקלקל, אם נתקלקלו הדדים, אם חלחה האם או המינקת מחלה מסוכנת, אם נאבד החלב משדי האם; לפעמים יקרה כי פתאום יתעב הילד חלב האם, עד כי יצחק מר בראותו הדדים, במקרים כאלה מן ההכרח דגמול הילד.

השער השני

בשמירות בריאות הילדים, והכרת מחלתם, ואך לרפאותם, מעת צמיחת השנים הראשונות, עד עת צמיחת השנים המתקיימות, והיא המחלקה (פערצדע) השניה מימי הילדות.

פרק א

בשמירות בריאות הילדים במשך זמן האמור.

§ 121

צמיחת השנים הוא דבר יקר מאד לחיי הילד, ובהקמה תתחיל באמת נפש החיונית. הטבע תרמו לנו בזה, כי הילד איננו נצרך עוד לאמו, ויחל להתהוות בעל חי בפני עצמו, ויתחיל ללעוס מזונו, אשר הוא דבר יקר וטוב מאד לעכול המזון, מחמת כי ישתון האוכל בשניו טחון היטב, וירטיב המאכל בליחות פיו, יהיה נקל בעבור זה להאסממכא לעכל המזון. ולא לבד בדברים האלה ישתנה דמו, אבל רבו מאד דברים יקרים אשר יתחדשו בו, היינו: פני הילד ימלאו ויתארו בתואר יפה, העין תשיג חיש הראות יותר חד מלפנים, והאברים יתוקו יותר, הילד יחל לעמוד על רגליו, גם לחול בידיו ורגליו ממקום למקום, דרך כלל כי יתהוו בעל חי יותר מאשר היה עד הנה.

§ 122

מזון הילדים הנגמלים.

רבים מן ההורים יעוותו במשך מועד היקר הזה מימי הילדות, בענין מזון הילדים עוות גדול מאד, כי מגדל אהבת אבות לבנים, יתנו למו כל מיני מזון, ובשעור רב מאד, ויעמיסו את אסממכתם יותר משעור הראוי, שאר רובי תחלואי הילדים יבואו מסבה הזאת. לכן טוב להשגיח מאד על הילדים שלא לתת להם מזון יותר מן הראוי, ולא יחשבו כי ברבותם להאכיל הילד יביראוהו ויחזקוהו בזה, אבל האמת הוא, כי כל מה שהילד יאכל יותר מן השעור הנצרך, עוד יחלשוהו ולא יתלמדהו. — לא כל מיני מזון ראוי לתת לילדים הנגמלים, מזונות של קמח, ומאפה צוקער, מאפה רקיקים

הגלש בחמאה, וגבינה, מויקים להילד, כי אין בכח אסממכתו לעכל מאכלים כאלה, ויגרמו לו כי יתהוו בטנו עבה, ויולדו תולעים בבטנו, או יחלה שדפון הגוף, או בהשתתת בנין הגוף (ענגלישע קראנקהייט).

§ 123

בכלל נמצא שני מיני מזון, היינו, או ממין הצמח, או ממין החי.

חלב חדש (פריש) בלתי מהול ומעורב, הוא ראוי וטוב לילדים כאלה, אולם אם יתמיד במאכלי חלב לבד בלי שום מזון אחר, אזי יתהוו בקרבו חמוצים וחלישות באסממכא וקרבים, ורוחות בבטן. — רבים מן הילדים לא תכון להם החלב כלל, וישיגו מזה בטן נפוח, ופנים חוורים, גיהוקים חמוצים, צואה ירוקה, והקאה. למען מנוע הרעה הזאת, יתנו להם גם מרק של בשר פעם בפעם, ואם כבר באו המקרים אשר אמרנו, אזי לא יתנו להם חלב כלל, אבל יתנו למו מרק של בשר מעורב עם חלמון ביצה, כי המרק של בשר יביא התעוררות וגרוי באסממכת הילד יותר מחלב, ועל ידי זה האסממכא וגם המעים יעשו פעולתם בטוב, וגם כח העכול ייטיב פעולתו יותר.

ילדים חזקים אשר המה מעכלים מאכלי חלב, והמה בריאים, ולא יאבו לאכול מרק של בשר, אזי יוכלו לחזון במאכלי חלב. — ולמען השמר מכאב בטן ורעות אחרות אשר אמרנו, אשר תוכלנה לבוא ממזון חלב המתמיד, יעורב עם החלב קאפֶּסֶע. בחלב, או במרק של בשר, תבושל הקליפה העליונה מחלת סולת, צוויבאק, אורז, או גריסים, המזונות האלה יועילו לילדים הנגמלים, אך כי יבושלו תמיד מחדש, ולא ישהו אותם מיום ליום. — עת כי יתרבו הכחות בהילד, עד כי יוכל להניע את רגליו ללכת, ורגליו מעט מעט כמוזנות עבים וחזקים, ובכלל בכל מאכל מבריא ומסויף כח, ועל ידי זה תרבה פעולת האסממכא, וכח העכול יגבר חל.

§ 124

הבשר.

העת אשר נוכל לתת להילד מעט ממזון בשר, הוא כאשר תצטחנה לו שיני הלחיים, וזה מקץ שנתיים ימים לחיי הילד. לילדים

החזקים ונוזנים היטיב, לא יאותו מזוני בשר, ועל כל פנים לא ינתנו להם רק לפעמים, ויותר טוב להם מזון ממין הצמח. — אבל לילדים חלשים, יאות הבשר מאד, כי יחזקו בו, וכן גידולם יאמץ עד מאד. — הבשר אשר ינתן לילדים, יהיה רך וטוב ולא שמן מאד, ויאכילוהו במדה ושעור, ורק פעם אחת ביום ינתן להם.

§ 125

מיני לפת.

לפת יקרא דרך כלל, כל צמחי שדה וגנה, אשר יתקנו למאכל, (חזן מפרי עץ ושבלי קמח), כמו, ריבען לבן, מעהרען, פאסטינאק, קאהל, קאהלרצביא, תפוחי אדמה וכדומה. — כל מיני לפת לא יזינו הרבה, רובם ינפחו המעים, ויש מהם יקררו וישלשלו.

מיני הלפת לא תעכלם רק אסטומכא חזקה, אבל לילדים יצאו ממעיהם לפעמים בלתי מעוכלים, לכן לילדים חלשים יזיק מאד הלפת, אבל לילדים בריאים וחזקים לא יזיק, רק באם ירבו לתת להם יותר משיעור הראוי. — תפוחי האדמה רעים המה להילד בשתי שנים הראשונות.

§ 126

מיני קמניות.

שרביטי קמניות (שאטען) החדשים וירוקים, יזינו היטיב, ודיקו המיצים, ויפעלו כמוב לעזור על השתן, אולם הקמניות הגמולות אשר נתייבשו כבר, המה קשים להתעכל ומולידים רוחות בבטן, אשר על כן אינם מזון טוב לילדים רכים וחלשים, רק לילדים אשר כבר השיגו כח להניע גופם, יכול לתת להם מעט ממזון זה; רק להזהר לערכם היטיב, והוא לבשלם עד אשר יוסר מהם הקליפה (שאלע) אשר היא נמנעה העכול, ולהטעימם במטעמים ובשמים קלים, ובזה יוכל לתקן מעט לבל יולידו רוחות בבטן הילד.

§ 127

מיני פרי העץ.

פרי העץ יחלקו בתכונתם, לפי מקשיות גופם. א) בעל גוף מקשיי מעט, כמו תפוחים, בירנען, ודומיהם. ב) אותם אשר להם

חריצן (גרעין) מקשיי כמו אבן, כמו גודגדניות, שויפים (פאלוימען) ודומיהם. ג) בעלי גוף רך מימי כמו יאהאנים, שטאבעל, הימבערען. בבחינת טעמם יש אשר להם טעם חמוצי, ויש אשר מתקם רב, ויש אשר להם טעם מתק חמוצי, או מתק מימי, ויש מהם אשר הם בטעמם חדים והריפים.

הפירות יזינו רק על ידי ליחם המתוק, וכפי מתק מיצם ומקשיות גופם כן ירבו להזין, בטעם החמוצי הנמצא בהם ישברו הצמאון, יקררו, ויקלו החום.

כאשר ירבו להאכיל הילד פירות הרבה מאד, יסובבו לו רוחות וכאב בבטן, שלשול, הקאות, חוזר פנים, ולבסוף רפיון כל הגוף. פירות חיים יסובבו רוחות בבטן יותר מפירות מבושלים, כי באלה נתמעט הרוח על ידי הבשול. — לילדים בעלי גוף חם, בריאים ובעלי כח, יאותו הפירות מאד, והמה להם למשיב נפש. — אכן החלשים ודלי בשר, וכלי עכולם רפים, ירפו עוד יותר על ידי מזון הפירות, וישיגו כאב האסטומכא, העדר תאות האכילה, שלשול, ורפיון הכחות בכלל.

לילדים חזקים ובריאים ומעכלים היטיב מזונם, יאותו פירות טובים וגמולים עד מאד, ולפעמים רפאות המה לילדים הנטוים לעצירות. פירות בלתי גמולים רעים המה לגוף, וראוי למנעם מילדים. פירות מתוקים בעלי מין רב יאותו יותר לבריאות מפירות חמוצים ויבשים. תפוחים גם בירנען, ינתנו להילדים מפוצלות מקליפתן, כי קליפתן קשה להתעכל. ילדים חלשים לא ינתן להם פירות כלל, כי יזיקו למו.

§ 128

מאפה תנור ומאפה צוקער.

חלות הנלושות בביצים, חמאה, או איזה שומן אחר, יותר משעור הראוי, כבדי העכול המה לילדים, ויגרמו להם לחיצת האסטומכא ועצירות. — מאפה צוקער אם למרבה יאכלו, יסובבו חמוצים באסטומכא, ויזיקו מאד לילדים חלשים, וגם לילדים בריאים הכה בלתי תועלת ותפנוק בלתי ראוי. מאפר פשוט מקמח חמים הגאפה יפה היא מזון טוב לילדים.

§ 129

הלחם .

לחם חמים הנאפה היטיב . מאכל מבריא הוא לילדים , אך שלא יאכל תיכף אחר אפייתו , גם לא יהיה רך ונדיב . לילדים יותר מבני שלש שנים , טוב ויפה הוא להם לחם שיפון (קארנבראד) ; ילדים אשר בטנם עבה , או כי נחלו במחלת השתתת בנין האברים והגוף (ענגלישע קראנקהייט) , ימנע מהם לחם שיפון ולא ינתן להם כלל , כי יסובב להם חמוצים באסטומכא , עצירות המעים , וחולעים בבטן .

§ 130

מיני משקה .

המשקה היותר טוב ובריא הוא המים , כי ישברו הצמאון , יתערבו עם המזון , ויפרידוהו היטיב בקרבו , ויהפכוהו למיץ מזון טוב ויפה , לכן עצה טובה היא לתת לילדים מתחלה מים פושרים מעט , ופעם בפעם לאט ינתנו להם יותר קרים מעט , עד יורגלו לאט לאט (במתינות וזהירות) במים קרים , אשר יועילו להם בשארית ימיהם . מדרבות שתית משקים החמים , מאיזה מין שיהיו , תצמחנה רעות רבות לילדים , כי ימנעו המעים והאסטומכא מפעולתם , ורפיון אבריהם מעת גיהם מרחם ישאר אתם . — אכן יש לדעת , כי רק שתיה מתמדת ממשקים חמים תזיק לילדים , אבל בעתים וענינים רבים יועילו המשקים החמים היטב מאד .

§ 131

מיני טהע .

מכל מיני טהע , המוכתר והטוב מהם לבריאות , הוא פרחי לינדע (ליפאוי קוואט) , אבל מיני טהע האחרים כמו רוסמישע , קאמיללען (רומיאניק) , גם פלידער טהע (בעזאוי קוואט) , המה מחממים הגוף , ולא יאותו לילדים ;

§ 132

קאפפּע , שאַקאַלאַדע .

נזיד קל מקאפפּע בלתי קלוי מאד , יועיל לילדים חלשים , אם רא ינתן למו תמיד רק בזמנים משוערים . קאפפּע חזק יגרה העצבים , ימחר סבוב מרוצת המיצים בגוף , ויחמם הגוף מאד , לכן רע הוא לילדים . — הערוב מחלב ושומן החלב (ראהם) ימעט כח התעוררת וגריו שר הקאפפּע , ויעשהו זון ומכלכל ; וינתן לילדים קאפפּע בערוב שומן החלב במדה ושיעור .

השאַקאַלאַדע הוא משקה ענוג ומתוק , ובפרט אם יעורב בחלב הוא מזין מאד ; וינתן לילדים פעמים בשבוע .

שאַקאַלאַדע מבריא (געזונדהייטס שאַקאַלאַדע) יעשה מפולי קאקאָ צוקער , משקה הלזה לא יערבחוהו חזק בתתם לילדים . — שאַקאַלאַדע המעורב עם וואַניליא או עם בשמים אחרים , קל להתעכל , אפס כי יעורר מאד הקרבים , ולכן לא ינתן רק לילדים חלושי האסטומכא , ורק לפעמים , אבל לילדים חזקים יזיק שאַקאַלאַדע מבושם כזה ולא ישתו ממנו כלל . לילדים הסובלים מחלת רוון הגוף , השאַקאַלאַדע לרפואה טובה יחשב להם .

§ 133

שכר שעורים ויין .

השכר כאשר הוא דק וקל , לא תרש ולא ישן מאד , זך , בחיר , נקי , ומעורב בכישות (האפפּען) במדה משוערת , משקה טוב הוא לילדים . אבל שכר חזק , משכר ורע מאד לילדים ; שכר תרש יסובב נפיתת הבטן וכאבי האסטומכא .

לילדים רלי בשר וחלשים , יועיל משקה השכר , גם טוב לתת למו רומב משכר ערוך בביצים וצוקער .

היין לא יתחשב בין משקים פשוטים , אכן רפואה מבראה ומחזק לב האדם הננו . כל יין יחמם ויעורר , ירבה סבוב מרוצת המיצים והרם , ויעור כחות החיים . — כל הפעולות האלה תברלנה ברב או במעט , בלאט או מחר , כפי אשר ירבה או ימעט חוזק היין , בין המתוק או החומצי ימעטו החלקים החזקים . — לילדים רכים יזיק מאד היין , רק לילדים חלשים וחזרי הפנים , ינתן להם בדרך רפואה ,

על פי רופא מלומד אשר יקצוב למו שיעור הראוי בהזמן והמדה :

§ 134

יין שרף.

יין שרף יחמם הדם, ימחר סבוב מרוצת המיצים והדם, ימתח כלי מרוצתם, ויניע כל קרבי האדם, לכן בעבור כח המחמם אשר בקרבו, רע ומוזק הוא מאד לילדים בחום ימי הילדות. משקה הלוה יגזול מהילדים כח גידולם, יהרוס כל כותת הנפש, המיצים יקפאו ויתעבו ויעמדו ממרוצתם, השקרים (דריזען) והמעים יסתמו, וישרישו בקרבו הכנה ויסוד למחלות מסוגנות. לזאת ראוי להזהר מאד, שלא לתת יין שרף לילדים; ומי יתן גם האבות אשר הורגלו כבר לתת לילדיהם פעם בפעם משקה הלוה המקצר חייהם, ינחמו על אשר עשו, ויחדלו ממנהג הרע ההוא.

§ 135

ואחרתם הפרק הזה באיזה כללים אשר אם ישמרום כראוי, יעזרו לא מעט לבריאות וחזק הילדים, ולמנוע מהם תחלואים רבים. א) יורגלו הילדים בסדר וערך באכילה ושתיה, ויקבעו להם עתים קבועים לסעודתם, ומוזגם הנכון להם ינתן למו בזמנים נפרדים ומשוערים, אשר לא יושבת כח העכול מלעכל המזון אשר אכלו. ילדים אשר יאכלו כל היום בלי סדר וקבע, יחלו וידוו ויהיו נגועים תמיד. ב) יש להשגיח על הילדים לבל יעמיסו את אסמומבתם הרבה, ואין להאכילם רק די שבועם, באופן שיוכלו לאכול עוד מעט ולא יותן להם :

ג) בערב לא יאכלו הילדים בשם, גם לא מזונות אשר ינפחו הבטן, אבל יוכן למו סעודת הערב מאכלים קלים להתעכל, גם אין להעירם משנתם לאכול סעודת הערב. ד) בעת אכילת הילדים לא ינתן למו לשותת, רק אחר כלות אכילתם. רעה גדולה עושים, אשר למען לא יותן האוכל חם להילד, יתנו ללעסו תחלה מאנשים אחרים, כי בזה יוכלו להדביק בהילד מחלת זולתם. ה) לא יותן לילדים מעדנים המתוקים רק לחיך, או מזונות רעים

ומבושמים, כי יתקלקלו השנים מהם, ישביתו כח העכול, וישחיתו המיצים והדם. הכלים אשר יערכו בהם המזון לילדים, ימחרו וינקו כראוי, ולא ינתן למו לאכול או לשתות בכלי סתכת.

§ 136

מהלבשת הילדים

כאשר הילד בן שנה, או התלונה החפשיה הכרחית לו מאד, וכאשר יתחזק ללכת ברגליו ועשו בגדיו רחבים, למען לא יעצר גידולו וצמיחתו. בבחינת חום המלבושים, יהיה חלק התחתון מן הגוף ורגלי הילד מכוסים וחמים יותר מן החזה והראש, הצואר יהיה ערום, זולתי בעת צנה וקור יכסוהו במכסה קל. בתי רגלי הילד מתלחלחים בכל פעם ממימי רגליו, לכן מן הצורך להחליפם פעם בפעם, למען לא יבא הילד לידי הצטננות. לילדים אשר לא יוכלו עדנה ללכת ברגליהם, להם נעלות אך למותר הנה, ומוזיקות להם עוד, מחמת שהן לוחצות ומציקות את הרגל, ומנועות את אצבעות הרגלים מהתנועע.

§ 137

משאיפת האויר הוך והנקי.

האויר הוא היסוד הראשי לחיות האדם, לכן מן הצורך להשגיח מאד על האויר, בשמירות בריאות הילדים. האויר נצרך שיהיה זך ונקי; בעת שהאויר חם, טוב להילד להתמהמה באויר החפשי. האויר המשתח, וכן אויר קר ולח, מוזק מאד להילד, ורבים מן הילדים ימותו בסבת הצטננות. להסגיר הילדים בבתים חמים, ויזק גם כן לבריאותם, וצריך להזהר בזה. הנקיון ותנועת הגוף, המה שני דברים יקרים המחזקים גוף הילד, ומבריאים אותו, ונותנים לו חיים.

מהעדר הנקיון תבא מחלת רוזן הגוף, ונגעי העור בהילדים. וכדי למנוע הרעות האלה, מן הצורך להשתדל מאד להחליף פעם בפעם כתנות הילד ומלבושיו, וגם הכסותות והמצעות לנקות פעם בפעם, נוסף לזה ירחצו אותו לפעמים באמבטיא, וינקו גופם מכל יעצה וזחמא.

§ 138

משאת הילד, ואיך להרגילו ללכת ברגליו.

ילדים חלשים לא ינשאו על הזרוע רק מעט; גם לא ישאו את הילד תמיד על צד אחד, רק יחליפו פעם בפעם, לנשאו פעם על זרוע הימנית, ופעם על זרוע השמאלית. האופן המובחר בנשיאת הילד, הוא להושיב הילד על ידו האחת, ובידו השניה יחזיק ויאחו בגוף הילד.

כאשר יחזק הילד מעט, יהל לנסות כחותיו, ויטיר השכיבה בישיבה, עוד מעט לא תספיק לו הישיבה, ויאבה לנוע ממקום למקום, ויחול שחוח על ידיו ורגליו, עוד מעט יתקומם וילמד לעמוד על רגליו, ובירדיו יאחז וישען באיזה דבר, ואתרי כן ילמד ללכת בלי עוד דבר אחר.

אולם לא יעמידו את הילד על רגליו, עד שיחפז מעצמו לעמוד, כי להעמיד הילד על רגליו, או להרגילו ללכת בלא עת, מזיק מאד להילד.

האופן הטוב והמובחר ללמד לילד העמידה וההליכה, הוא כזה: יושיבו את הילד על רצפה מכוסה באדרת, או במכסה רכה, יסובבוהו ויעטרוהו מסביב בדברים אשר יוכל החזק כמו מבלי להנוק. כל התחבולות האחרות הברדיות לעורר הילד לעמידה או להליכה, מזיקות הנה. רכן המרוצה, או התולות ההליכה (נענגעלבענדרע), תסובבנה רעות רבות, כי החזה יסבול מזה לחיצה, ויוכלו להשיג מזה חזה לחוצה ודחוקה, וכתפות גבוהות, וכמו כן עגלות ההליכה והמרוצה, מזיקות מאד, לכן האופן הטוב הוא להוליך הילד בשתי זרועותיו.

§ 139

בחינוך הילדים.

במשך השנים האלה משנות הילדות, יחלו לפעמים לחנך הילד בחינוך הילדים, לכן מצאתי מן הצורך לדבר מזה. אמת ונכון הדבר כי למודי ההשכלה תלויים ונעזרים בשלמות כחות הגוף, כן בכל הגוף בכלל, ובכל חלק בפרט, וביותר בחלקי המוח; וזה הוא כלל גדול, שאין להתווסף במעוז כח אחד, להפריע

בוה כח האחר. לכן דעת לנכון נקל, כי לבראשונה נצרך להחזיק הזמן אשר יגדל ויחזק הגוף בכחו וחזקו, שרם נתחיל לחנכו בלמודים, ולהעמיס עליו עול הלמוד. והנה כי כן מעוות גדול הוא להמריח הילדים בחינוך הילמודים בעודם רכים; וכך אשר יושם עול הלמוד על הילד קודם השנה הששית, ירד הילד מטה מטה בכחותיו הגופניות; ודבר נסיון אשר נעשה למשל, יאמר: „הילדים המשכילים לא יקינו“.

פרק ב

בחליים אשר יקרו להילדים במחלקה (פעריואדע) השניה מימי הילדות.

§ 140

החליים אשר יקרו בהזמן הזה, המה: א) חליים אשר יש להמשכתן עת קבוע, חוקולא יעבור, כי נתן להם עת וזמן להכרעת המחלה, הן לחיים והן למות, החליים האלה נקראים בשם „חליים החמים“. ב) חליים אשר אין זמן קבוע להמשכתן, ואין להם עת קבוע להכרעת המחלה, ונקראים בשם „חליים המאריכים“, האופן הראשון יחלק, לחלי קדחות דלקות, וחליי העצבים (נערוען קראנקהייטען).

§ 141

קדחות דלקות המה: חליים אשר כל כלי מרוצת הדם יפעלו פעולתם בחזק ומהירות רב, והמה נוטים להפליש ולהוציא איזה ליחה, או להתקשות. חליי העצבים נקראו החליים אשר העצבים לבר נאחזו בהמחלה.

§ 142

דלקת המוח המפלוש מים במוח הראש (היטצינע וואססערקאפף).

בן חליים המסוכנים בימי הילדות, תחשב גם המחלה הזאת, אשר היא משתנה מאד מהמחלה אשר כתבנו למעלה אם נולד בראש מימי, כי המחלה הזאת היא מסוכנת מאד ונגמרת מרר. המחלה הזאת אינה שכיחה כל כך כאשר יאמרו הרופאים; כי

רבים מהם ברצותם להראות נפלאות, או לבל יתרעמו עליהם, יתפארו ויצטרקו פעמים רבות במחלה הזאת; אמנם אם היו שמים לב לפקוד עינים על המחלה, או היו מוצאים מחלה נקלה ונוחה להרפא בנקל יותר, ממחלה המסוכנת אשר ידמו, והיו לעזר ולהועיל להאבות וגם להבנים ממכאובים רבים.

לכן אמרתי לתאר בזה תואר המחלה הזאת באמת, למען יוכלו גם אותם אשר אין להם ידיעה ברפואות, להשתדל בתרופות עזר בראשית המחלה, והיה כאשר יקראו אח"כ להרופא, יקל לו יותר לרפאותה, מאשר אם היה נקרא לרפאות המחלה הזאת אשר התעצלו בראשיתה בהשתדלות רפואתה. — וזה תואר המחלה:

בטרם תתגלה המחלה תשתנה תהלוכות סדר היו הילד, והוא מתנמנם תמיד, וחפץ האכילה יעדר ממנו. — עצם המחלה תתחיל בדופק מהיר, חום דלקי בראש, ומהירות נשימת האויר (אטהמהאלין). אם הילד יבין לדבר, אזי יתאונן על כאב הראש, ופעמים רבות נקשר עם כאב הראש, גם עקיצה בכנפי הנחירים, והילד ימשש בידו שם פעם בפעם; אחרי כן תבוא לו נסיה להקאה, או הקאות ממש. (בראשונה יקרא חלאת ריר (שליים), ואחר זה יקרא גם מדרת), איננו יכול להכיל את האור, ומעיו יעצרו, עד כי גם סמים משלשלים יפעלו פעולתם אך מעט; בזמן מה אחרי זאת יפתחו מעיו, ומוציא צואה ירוקה; הילד לא יישן שינת קבע, כי יתעורר תמיד בצעקה ובחריקת שנים. — הלשון לח, ומכוסה בחזאת וזהמא דקה, עור הגוף יבש.

משך עת המקרים האלה נקרא, מועד הדלקת, ויש עוד תקופה לרפאותה בעת ההיא, כאשר נכיר המחלה.

§ 143

המועד השני ממשך ימי המחלה הזאת, נקרא מועד הפלסת המים אל המוח; המועד הזה יקדים או יאחר בואו. הסימנים המובהקים על ביאת המועד הזה, המה: הילד נרדם בתדרמה, ואין בכחו לשאת ראשו, העינים תאברנה זיון, קמות מראות, בולמות ונעדרו התנועה, בעת שינתו עיניו פתוחות מעט, שינתו עמוקה מאד (בקול ניתור), ושיג שלשול מתמיד, ועם הרעי יצאו תולעים לרוב, (לכן יחשבו רבים זאת המחלה למחלה הבאה מסבת תולעים בבטן), פניו מתחווים, אכן פעמים רבות יבוסו הפנים

בכתמים אדומים, או רק צד הפנים אשר נמצא שמה המים בהמות מכוסה בכתם אדום, הנשימה תתנהג בכבדות ומתינות:

§ 144

עוד מועד שלישי יקבע להמחלה הזאת, אשר במועד הזה אפס כל תרופה ועזר, ונקרא מועד הקאנוואולסיאנען, או מועד המות.

הידים והרגלים יתהוו קרים וחמים חליפות פעם בפעם, יתנועעו הצנעות הכווין (קראמפפהאפט), הדופק נעשה מהיר מאד, ולפעמים יאברו הרגלים כח חיותם (נעלעהמט), לבסוף יאבר הילד כל חושיו, ונעשה עוד, חרש, ואינו יכול לדבר ולא לצעוק, העינים תאברנה זיון לגמרי, והמות יבא לרגלי הקאנוואולסיאנען.

התחלפות המועדים האלה ותהלוכות המחלה ממועד למועד, הוא בלתי קבוע, והכל יתנהל לפי כחות הילד, וימי חייו, והשתדלות רפואתו, כאשר כן בילדים רכים יקדימו הקאנוואולסיאנען לבא מהר מאד.

§ 145

סבות המחלה המסוכנת הזאת, המה: או מצד הילד בעצמו, או מסבות חיצוניות; מגידול הילד כי יתרבו דמיו ויתנעשו למעלה לצד הראש, או מצמיחת השנים, או מגידול המוח בעצמו, כי יגדל ויתקשה יותר פעם בפעם; גם ממחשבות הילד ומהחלו לדבר תבא לו נסיה להמחלה הזאת. לכן מובן בנקל, כי כל עוד אשר ישכיל הילד ופנים צוהלים מאד, כן הוא עלול יותר להמחלה הזאת, רבים מן הילדים, יולדו בהכנה למחלה זו, היינו אם נולדו עבים ושומנים ויגדלו בחזק ומוזנז בריא. — אם הילד יש לו הכנה להמחלה, או תתעורר בנקל אם יקרה לו עוד איזה סבה חיצונית אשר היא גם כן סבת המחלה.

סבות חיצוניות למחלה זו, המה: כל הדברים אשר יסובבו התנעשות המיצים והדם לצד הראש, ואלה המה: העמסת האסטומכא, תולעים בבטן, הכאה בראש, ובפרט נפילה על הראש, שתית משקים חריפים, השתדלות בלתי ישרה בנגעי הראש, הצטננות, ובפרט אחר מחלת מאולען, שארלאך, ופאקקען.

רבים מהם ברצותם להראות נפלאות, או לבל יתרעמו עליהם, ותפארו ויצטרקו פעמים רבות במחלה הזאת; אמנם אם היו שמים לב לפקוד עינים על המחלה, או היו מוצאים מחלה נקלה ונוחה להרפא בנקל יותר, ממחלה המסוכנת אשר ידמו, והיו לעזר ולהועיל להאבות וגם להבנים ממכאובים רבים.

לכן אמרתי לתאר בזה תואר המחלה הזאת באמת, למען יוכלו גם אותם אשר אין להם ידיעה ברפואות, להשתדל בתרופות עזר בראשית המחלה, והיה כאשר יקראו אח"כ להרופא, יקל לו יותר לרפאותה, מאשר אם היה נקרא לרפאות המחלה הזאת אשר התעצלו בראשיתה בהשתדלות רפואתה. — וזה תואר המחלה: בטרם תתגלה המחלה תשתנה תהלוכות סדר חיי הילד, והוא מתגמגמם תמיד, וחפץ האכילה יעדר ממנו. — עצם המחלה תתחיל בדופק מהיר, חום דלקי בראש, ומהירות נשימת האוויר (אטמהאָלען). אם הילד יבין לדבר, אזי יתאונן על כאב הראש, ופעמים רבות נקשר עם כאב הראש, גם עקיצה בכנפי הנחירים, והילד יממש בידו שם פעם בפעם; אחרי כן תבוא לו נטיה להקאה, או הקאות ממש. (בראשונה יקרא חלאת ריר (שליים), ואחר זה יקרא גם מדרת), איננו יכול להכיל את האור, ומעיו יעצרו, עד כי גם סמים משלשולים יפעלו פעולתם אך מעט; בזמן מה אחרי זאת יפתחו מעיו, ומוציא צואה ירוקה; הילד לא יישן שינת קבע, כי יתעורר תמיד בצעקה ובחריקת שנים. — הלשון לח, ומכוסה בחלאת וזהמא דקה, עור הגוף יבש.

משך עת המקרים האלה נקרא, מועד הדלקת, ויש עוד תקופה לרפאותה בעת ההוא, כאשר נכיר המחלה.

§ 143

המועד השני ממשך ימי המחלה הזאת, נקרא מועד הפלסת המים אל המוח; המועד הזה יקדים או יאחר בואו. הסימנים המובהקים על ביאת המועד הזה, המה: הילד נרדם בתדרמה, ואין בכחו לשאת ראשו, העינים תאבדנה זיון, קמות מראות, בולטות ונעדרות התנועה, בעת שינתו עיניו פתוחות מעט, שינתו עמוקה מאד (בקול נחור), ושיגי שלשול מתמיד, ועם הרעי יצאו תולעים לרוב, (לכן יחשבו רבים זאת המחלה למחלה הבאה מסבת תולעים בבטן), פניו מתחוררים, אכן פעמים רבות יכוסו הפנים

בכתמים אדומים, או רק צד הפנים אשר נמצא שמה המים בהמוח מכוסה בכתם אדום, הנשימה תתנהג בכבדות ומתינות:

§ 144

עוד מועד שלישי יקבע להמחלה הזאת, אשר במועד הזה אפס כל תרופה ועזר, ונקרא מועד הקאנוואולסיאָנען, או מועד המות.

הידיים והרגלים יתהוו קרים וחמים חליפות פעם בפעם, יתנועעו התנועות הכוזק (קראמפֿהאפט), הדופק נעשה מהיר מאד, ולפעמים יאבדו הרגלים כח חיותם (געלעהמט), לבסוף יאבד הילד כל חושיו, ונעשה עור, חרש, ואינו יכול לדבר ולא לצעוק, העינים תאבדנה זיון לגמרי, והמות יבא לרגלי הקאנוואולסיאָנען.

התחלפות המועדים האלה ותהלוכות המחלה ממועד למועד, הוא בלתי קבוע, והכל יתנהל לפי כחות הילד, וימי חייו, והשתדלות רפואתו, כאשר כן בילדים רכים יקדימו הקאנוואולסיאָנען לבא מהר מאד.

§ 145

סבות המחלה המסוכנת הזאת, המה: או מצד הילד בעצמו, או מסבות חיצוניות; מגידול הילד כי יתרבו דמיו ויתגעשו למעלה לצד הראש, או מצמיחת השנים, או מגידול המוח בעצמו, כי יגדל ויתקשה יותר פעם בפעם; גם ממחשבות הילד ומהחלו לדבר תבא לו נטיה להמחלה הזאת. לכן מובן בנקל, כי כל עוד אשר ישכיל הילד ופנים צוהלים מאד, כן הוא עלול יותר להמחלה הזאת, רבים מן הילדים, יולדו בהכנה למחלה זו, היינו אם נולדו עבים ושומנים ויגדלו בחוזק ומוזגם בריא. — אם הילד יש לו הכנה להמחלה, או תתעורר בנקל אם יקרה לו עוד איזה סבה חיצונית אשר היא גם כן סבת המחלה.

סבות חיצוניות למחלה זו, המה: כל הדברים אשר יסובבו התגעשות המיצים והדם לצד הראש, ואלה המה: העמסת האסטומכא, תולעים בבטן, הכאה בראש, ובפרט נפילה על הראש, שתית משקים חריפים, השתדלות בלתי ישרה בנגעי הראש, הצטננות, ובפרט אחר מחלת מאולען, שאַרלאַך, ופאָקקען.

§ 146

עתידות המחלה: המחלה הזאת היא מחלה מסוכנת מאד, אשר תוכל להגמר ביום הרביעי במות — אכן רעת אחרית המחלה תלויה ביותר, כאשר לא השגתו על המחלה (להשתדל ברפואתה) בראשיתה תיכף בעת הודעה, או שהשתדלות בלתי ישרה; כי המחלה במועד הראשון לא לבד כי נתנה להרפא, אבל גם בנקד מאד, אולם אם אחריו המועד עד כי כבר נמצאו המים, אז תכבד הרפואה, ואם כבר באו הקננוואולסיאנען, אזי רפאות תעלה אין לה.

§ 147

לרפאות המחלה הזאת, במקום שיש להשיג רופא מלומד, מן החיוב למסור רפואת המחלה להרופא המלומד ומבין בתחלואי ילדים. — כי בהכרח המחלה בראשיתה ובהשתדלות ישרה ברפאות המחלה, תלויה חיי הילד; ובאם תליה לא הכיר הרופא מהות המחלה, ומעה ברעתו להשתמש בסמי הקאה (ברעמיטטעל) או בשאר סמים המוסיפים גירוי, אז אברה תקות חיי הילד. אבות הילד ואומניו, יכולים באופנים רבים, להכיר בנקל מהות המחלה, ולהושיעו עד מהרה בהשתדלותם, כפי אשר אושר: כאשר נרגיש סבל המחלה הזאת בהילד, כפי הסימנים אשר כתבנו למעלה, אזי ישימו תיכף להילד אחורי האזניים ובהקצוות (דיא שלעפֿען) בכל צד שלש או ארבע עלוקות, ולהניח לעב הדם משך שעה אחת; אם בכל זאת לא סר כאב הראש מהילד, אזי ישימו לו עלוקות עוד הפעם, ונוסף לזה יחבשו לו על ראשו חבושות במים קרים או קרח (אייז *).

לרפואה פנימית יתנו להילד מי המסה מן מרח מר, היינו לקחת א' לויט מלח מר (ענגליש זאלץ) וזהמם בתוך רביעית לוג מים, ולתת מזה להילד מלא כף מאכלית בכל שתי שעות. — או לקחת רבע לויט סארפעטער ולהמם בתוך חצי רביעית לוג מים

(*) וזה מעשה החכמה: לטבול חתיכת בגד במים קרים אשר נשאבו מקריח ולסחוט המים וזו הכבד (למען לא יעפטפו המים על גופו) ויניחו הכבד הרטוב על ראשו, לא יתנו מים קרים. כשלחופית (כלאזט) ויניחו כשלחופית על ראשו.

ממותק במעט צוקער, וינתן מזה מלא כף קמנה של קאפפֿע, אחת לכל שעה.

כל הדברים אשר יגבירו המחלה, נצרך להשתדל לחסירם: לכן יהיה במדור הילד האויר קר, והחדר לא יהיה אוויר רב, וימנעו ממנו כרים וכסתות של נוצות; תחת ראשו יניחו חתיכת בגד צערֿאטהע, או כר של עור ממולא בשער, ולא יתנו לו שום משקה מחממת, רק מים קרים יהיה משקהו. למוזנו יתנו לורוטב של גרש משבולת שועל, פירות מבושלים (געקאָכטע), אבל מבשר או שאר מוזנות המחממות לא ינתן לו כל מאומה. אם בהשתדלות הזאת איזה ימים, עדיין לא הוקלה המחלה מהילד, אז מן ההכרח לפנות לעצת רופא מלומד.

§ 148

מחלי דלקת הצואר, או אסכרה קרומית (הייטיגע בריינע): המחלה הזאת המסוכנת עד למאד, תחול בילדים משנה השנית לימי חייהם עד שנת השתים עשרה. אבל על אנשים גדולים לא תחול רק לעתים רחוקים.

המחלה הזאת הנוכרת מהר מאד, מסובבת מדלקת בקנה הגשימה (גרגרת); ובוזה תבדל המחלה הזאת מדלקת אחרות, כי היא תמחר להויע ולהפליט בשטח הפנימי של הגרגרת חומר עב וקשה בקרום; והוא מסוכן מאד להילד, לכן תקרא המחלה הזאת „אסכרה קרומית“ (הייטיגע בריינע).

הסימנים המובהקים למחלה זאת הם:

(א) השתנות קולו ושיעול שלו; השיעול הוא יבש, צרוד ועמום, בקול חלילי ומצלצל, דומה לקול קריאת תרנגול קטן; קול דבורו וצעקתו צרוד ועמום.

(ב) השיעול איננו תמיד, אבל יבא לרוב בעת דבורו וצעקתו, או בעת שתיתו, אולם בשאר העתים הילד הוא בתכונה טובה. — השיעול הוא בראשיתו יבש, אבל לבסוף נעשה לח, והילד מוציא הזאת ריר, ולפעמים חתיכות קרום ממש בעת השיעול.

(ג) התגברות לחיצת החזה, כבדות ומהירות הגשימה, וחניקה בצואר.

(ד) כאב נרגש בגרגרת וקדחת, כניסת השיעול וחניקת הצואר, יבואו במועדים קרובים, הגשימה תתגהג בכבדות יותר; כאשר

הילד החולה אינו מוציא חלאת ריר, או קרום מהגרגרת, או יומות הילד בחניקה, ברעת צלולה.

§ 149

הסבה למחלה הזאת היא תלויה ביהוד בהאוויר, כי כן יש עתים מיוחדים בשנה, ושנים מיוחדות, אשר המחלה הזאת תחול על ילדים רבים בפעם אחת. והנה נבחן הרבר, כי בעת אשר תתהדך בארץ מחלת השארלאך ומאולען, תשתרר גם המחלה הזאת, וכן אחרי אשר התהלכה המחלה הזאת, תבואנה לרגלה גם מחלת השארלאך ומאולען; לכן לפי הנראה המחלה הזאת באה על ידי איזה יסוד מדביק הנמצא באוויר, אכן אם תשאל מדוע לא ידבק היסוד הזה רק בילדים? על זאת אשיב לך מלים: מפני כי היכרים משנה השנית עד שנת השנים עשרה, יגדלו בקומתם ובאבריהם, גם כלי הנשימה שלהם אחוזים במהירות הגידול, לכן ימצא במו מקום להתנגשות הדם והלימפָּע; ומבלעדי זאת לא נוכל לבחש, כי גם ההצטננות הוא סבה להוציא המחלה הזאת אל הפועל.

§ 150

עתידות המחלה: המחלה הזאת אחריתה לא נעמה, אבל זאת נוכל להגיד, כי כאשר השתדלו תיכף ומיד כאשר הרגישו המחלה בהילד, בהשתדלות ישרה, או יש לו תקוה טובה, אבל אם התעצלו והתאחרו ברפואתה, אז בלי ספק יבוא המות לרגלי המחלה הזאת. לכן מה מאד יקר הרבר הזה לאבות ואומני ילדים, להכיר סימני המחלה הזאת, למען ימהרו לדרוש עצת רופא מלומד, או עכ"פ להשתדל בעצמם ברפואות (כפי אשר אכתוב), כי בהתאחרות איזה שעות מהשתדל ברפואות, יאבד הילד חייו.

§ 151

לרפאות המחלה הזאת, נצרך להשתדל בכל האפשרי למחר להסיר הדלקת מהגרגרת, למען אשר לא תתגבר המחלה להזיע ולהפליט ריר חלאתה; וגם אשר נפלא כבר, לנקותו מן הגרגרת. למלאות הרבר הזה, נצרך למחר בכל היכולת, לחשים להילד משש עד שמונה עלוקות סביב הצוואר, ולהניח לזוב הדם משך שתיים או שלש שעות. הרקת הדם הלוו, נצרך להעשות תיכף

ומיד כאשר נרגיש בהיכוד שיעול וקול עמום, וגם במקום שיש להשיג רופא מלומד, אך שאין להשיגו תיכף ומיד, או אין להחיל עליו, (רק ימהרו בכל היכולת להשים לו העלוקות תיכף), כי בהתאחרות שעה קלה, יכול להיות כי לא יועיל עוד הרקת הדם. אחרי אשר שמו לו העלוקות ואין להשיג עדיין רופא מלומד, אז יתנו להילד תרופה משלשלת מן מלח מר (ענגליש זאלץ) כמבואר לעיל.

אם נשמע בהילד קול נחור כעין גסיסה בחזה, אשר זה יורה כי כבר נתקבץ רוב חלאת ריר בהגרגרת, או מן הצורך לנקות זאת על ידי תרופת הקאה, כי היכוד עומד בסכנת חניקה. אם באפשרי להשיג רופא או ימהרו לקרוא לו, למען אשר יצוה באיזה תרופה שר הקאה לבחור. — ואם אין באפשרי להשיג רופא, או יעשו כזאת: לקחת נוצה שר עוף ולטבול בשמן זית ולשפשף בחיך הילד, עד אשר יתחיל להקיא, או לתת להילד מים פושרים לשתות, ולהשים בתוך המים חמאה בלתי מלוחה, וישתה עד אשר יתחיל להקיא. — לתרופה תיצונת יחבשו על צווארו חבושה חמה מורע פשתן מבושל במים. על עובי חבשר של הרגלים ישימו לו רטית החרדל*, ויעשו לו אמבטיות הרגל חמים, גם יעשו לו קליסטר מן מים חמים ומלא כף חומץ.

למזונו לא יתנו לו רק רוטב של גרש משבולת שועל, לשתיתו ינתן לו מים אשר נתבשלו ב־ פתותי לחם, או ליפאָווע טהעע, אם בכל זאת לא סרה המחלה; מפל איזה כוונץ והלחלה (קרעם-פֶּסע), או אין עוד מה לעשות רק למחר דקראו לרופא המלומד בתחלואי היכדים.

§ 152

מקדחת חמה ודלקת מכאבת בשקרי הבטן (בויכדריזן).

המחלה הזאת לא נודעה מהותה להרופאים הראשונים, ופעמים רבות חשבוה למחלת ראש מימי, או תלו המחלה הזאת בכבדות צמיחת השנים. — אכן בשנים האחרונים התבוננו הרופאים המדומדים ועמרו על הרבר, והוא: באשר הילד הוא בעת במועד גידומו,

(* רטית החרדל אין להסכותו על מקום הנחתו כגוף, יותר משלשה רצעי שעה.

והבטן עם כל האברים הפנימים המה אחוזים מאד בפעולת הטבע
ההוא, לכן מסבול הבטן סבל כד מחלה יותר מכל שאר חלקי הגוף.
גם אני הכותב בינתי בזה מדוי עסקי ברפואות הילדים, כי רבים
מהרופאים בהשתדלותם אצל ילדים חולים, ישימו עין דבר על
הראש, וישתדלו ברפואות נגד הלוי הראש, וזא יתנו לב להתבונן
אם נאחזה גם הבטן בהכאב. — ותחת אשר ידמו דהקל מחלת
הילד, עוד יוסיפו הרע לו.

הנני לבאר בזה מהות המחלה הזאת, אשר מזה יבינו רבים מה
יכבד מאד לרפאות תחלואי הילדים, מפני כי היד איננו יכול
לדבר ולהגיד מקום משכן כאבו אשר ידאיב נפשו, ורבים מן
החליים יתמדו בהראותם, ואם יחליפו איזה מחלה באחרת, מה
מאד רבה רעתם אשר יגרמו להילד.

§ 153

הקדחת הזאת, תחיל ביכדים (אחרי אשר התאונן הילד על העדר
חפץ האכילה) בסמור וקור חוק בגופו, ואחר זה תיכף חום, הקאה,
כאב הראש, וצמאון חוק. הבטן נפוח, ומתוח מאד ומכאב, עוד
גופו חם ויבש, הדופק מהיר מאד, הלשון באמצעיתו מכוסה מאד
בוורמא ובצדיו אדום, ומעיו נעצרים. בפרט נצרך להתבונן כי
הילד אינו בכל העתים שוח, אכן בשעה אחת יתראה יותר בטוב
מבשעה אחרת. ככה יעברו מקרי המחלה עד יום העשתי עשר או
שבעה עשר, או עד האחד ועשרים, אשר בעתים האלה תצמח
ארוכה ומרפא להמחלה, על ידי זיעה או שלשול.

במקרה לא טובה תספל לו גם מחלת הקרעמפפון, ואז הלשון
מכוסה בוורמא שחורה, העינים תאברנה זיום, וימות בקדחת
רקובית.

§ 154

הסבה הראשית למחלה זאת, הוא: רוע מזון היד, והעמסת
אסטומכתי. מהות המחלה, היא דלקת בשקרי הבטן. — עתירות
המחלה: אם יתנהגו בהשתדלות ישרה, וגם לא תחליפה במחלה
אחרת, אזי תצלח לתרפא.

§ 155

השתדלות רפאות במחלה זאת: אם המקרים אינם בועף, היינו
אם החום איננו חוק מאד, כאב הראש איננו גדול, הבטן איננו
נפוח ולא מכאב, אזי לא יעשו לו דבר, רק יתנו לו למאכזו רוטב
מגרש של שבולת שועל, ולשתיתו מים זכים וקרים. — אבל אם
חום הגוף חוק מאד, הראש חם ומכאב, העינים מבהיקים, הלשון
אדום, והחולה מתחיל לדבר דברי תהפוכות, אזי ימחרו להשיב לו
שש או שמונה עלוקות אחורי האזנים, ועל עובי הבשר של הרגלים
יניחו לו רטית החרדל, גם יעשו לו קליסמיר מן רומיאנעק עם שמן
של זרע פשתן. — לרפואה פנימית ינתן לו חלב שקדים עם רבע
לוט סאלפעטער מעורב עם חצי כף מאכלית צוקער, וינתן לו מזה
מלא כף מאכלית בכל שתי שעות. — על ראשו יחבשו לו חבושות
קרות במים קרים עם חומץ, או קרח. — אם הבטן נפוח מאד
ומרגיש כאב בנגעו בו, אזי ישימו לו עלוקות סביבות הסבור,
ויחבשו לו על כל הבטן חבושות חמות מורע פשתן מבושל במים.
למזונו לא ינתן לו זולתי רוטב של גרש משבולת שועל, ולשתיתו
מים אדרי אשר עמדו בבית ערך שתי שעות אחר שאיבתו, למען
לא יהיו קרים מאד ולא חמים, כי אם יהיו חמים יבולים לסוכב
הקאות.

פרק ג

מחליי ננעי עור החמים.

§ 156

החליים האלה אם אמנם כי יקרו גם באנשים גדולים, בכך זאת
נוכל ליחסם בצדק לימי הילדות, יען כי חזק כח החייוני אשר בימי
הילדות, יוכל לגרום באמת להוציא נגעים כאלה על עור הבשר חוצה.
הנגעים האלה יבדלו בזאת משאר מיני חליים, כי האדם יולד
בהכנה לכל נגע מאלה, וכאשר התגלה נגע המחלה פעם אחת אל
הפועל, אז סרה כל המחלה מן הגוף, לכן דבר רחוק הוא, כי יקרה
לאיש אחד שתי פעמים נגע אחד מחליי העור האלה; אכן יקרה
פעמים רבות אשר יהיה האדם כל ימי חייו, מכלי אשר יסבול סבל
נגעי חליים האלה אף פעם אחת בימי חייו.

הסבות לחליים האלה, לרוב הוא התדבקות המחלה מאיש לאיש, ובאזיה ילדים באה מפעולות השתנות תכונת האויר וחלקי יסוד האויר, ויותר מזה אכתוב בכל מין מהם סבתה.

כל חליי נגעי העור המה חליים דלקיים, ונכיר זאת מחוץ הקדחת ופריחת הנגעים על עור בשרו; הדבר הזה נצרך מאד לדעתו בהשתדלותנו ברפואות החליים האלה.

חליי העור החמים יחלקו, לפי התואר אשר יתגלו ויתראו על העור, לשלשה חלקים ראשיים.

(א) אבעבועות העור (פוסטעלן), היינו כי עור הגוף העליון יגביה את עצמו מעט ויתהווה אבעבועה המלאה ליחת לימפפּע, מוגלא וטריה, או אויר. — למין הזה מתיחסים: נגעי הפאָקען, מורסות (בלאָנאויסשלאג), נגעים דוחניים (פֶּריוּעל), מורסות סופגניות (שוועמבען).

(ב) נגעים כתמיים, כי יתראה על עור הגוף השתנות המראה, מבלי אשר נרגיש שום גבהות בעור, למין הזה מתיחסים השאַרלאַך, והפעטעביען.

(ג) גבחות העור: היינו כי עור הבשר יגביה עצמו בגבעות קטנות או גדולות מעט, וגם ישתנה מראיתם; למין זה מתיחסים הסאָזלען, התאדמות העור (רעטהלען), וקדחת נעסעל.

§ 157

מחלת הפאָקען.

טרם אתל לדבר ממהות המחלה הזאת, אספר בראשונה תולדות המחלה הזאת. עת הולדת המחלה אין להחליט בברור, אכן הרעה היותר מתקבלת היא, כי הובאה על ידי הערביים למצרים, ומשם באתה על ידי נסיעת הנוצרים לארץ הקדושה (במאה השנים עשרה או השלש עשרה) לאירופא בעת שובם. — מקום הולדת המחלה בראשונה לא נודעה בברור.

§ 158

המחלה הזאת תמשך תהלוכתה בארבעה מועדים, המועד הראשון נקרא „מועד ההתרבקות“, הילד נעשה עצב ומתנודד, ולפעמים ישפלו לו גם כווי וחלחלה (קרעמפּפּע) והקאות.

המועד השני נקרא „מועד התגלות המחלה“, יתחיל ביום

הרביעי, כי יתראו על עור הגוף, ובפרט על הפנים הצואר והחזה; כתמים אדומים, אשר יתפשטו גם בתוך העינים; ההתנודדות תפסק, ואחר עבור שלשה ימים יבא המועד השלישי.

המועד השלישי נקרא „מועד הטריה“. — ממקומות האדומים ודלקיים אשר בעור גוף החולה, תפרחנה אבעבועות, אשר בראשיתם המה מלאות מים, ואחר ישובו המים לטריה ליהה; סביבות האבעבועות העור אדום. המועד הזה ימשך יותר משלשה ימים, הקדחת תתגבר, ונטפל לה לפעמים גם כאב הצואר ושלשול. המועד הרביעי נקרא „מועד ההתייבשות“, במועד הזה יסורו כל המקרים והמיוחדים, האבעבועות יתבקעו, יתייבשו ויתקשו; ויתפצלו מן העור, וישארו במקומם כתמים ממראה תכלת אדומי (בלאָד-ראַטח), או רשימת צלקת כמין גומות אשר לא יסורו ממנו כל ימי חייו.

הנסיון הורה אותנו דעת, כי לא בכל העתים תהיה תהלוכת המחלה על סדר נכון כאשר כתבנו פה. האופן היותר מסוכן הוא, אם גם המוח והחזה נאחזו מאד בהמחלה, או כאשר כסו האבעבועות את כל בשרו.

סבת מחלת הפאָקען היא, טריה ומוגלא מרבקת הנדבקת מאיש לאיש. — אתרית המחלה יערך, לפי רוב האבעבועות, כי כל אשר ירבה מספרם כן תגדל הסכנה; לפי חוזק הקדחת, כל אשר תחזק הקדחת כן תגדל הסכנה; לפי כחות הילד ותכונת חייו, ותואר האבעבועות; כל עוד אשר הילד רך בימים, וכל עוד אשר הוא חלש יותר, כן תגבר עליו המחלה וכן תגדל הסכנה.

§ 159

ההשתדלות ברפואות מחלת הפאָקען הוא דבר קשה מאד לאשר איננו מלומד ברפואות. — אם הפאָקען המה בתכונה טובה, ותהלוכת המחלה על סדר נכון, אז אין מן הצורך לעשות כל מאומה, אבל באם נטפלו אויזה מקרים לא טובים חלילה, לא יכירם רק רופא המלומד, והוא ישתדל להסירם מעליו. — הדבר העיקר הוא להשים עין על התנהלות החולה; יען כי המחלה הזאת היא מחלה דלקית, הנה מן הצורך להשתדל בה בתרופות מקררות, לכן טוב יותר להחזיק החולה באויר קר מעט, מאשר יהיה באויר חם; בעתותי השנה אשר האויר טוב ונקי, יחזיקו אותו באויר החפשי;

מונותיו ומשקרו טוב יותר שיהיו קרים מאשר יהיו חמים.
בשנים קדמוניות השתדלה מחשבה של טעות, להחזיק חולה
כזה רק באויר חם, אבל הרופאים היותר מלומדים אשר היו בכך
דור ודור, צוו להחזיק החולה רק באויר קר. אם הראש הוא בחום
מופלג, והמוח נאחז במחלה מאד, עד כי החולה שוכב בלא השכל
ודעת, אז מן הצורך להניח על ראשו חבושות קרות, ונוסף לזה
ישימו לו עלוקות אחורי האזניים; לרפואה פנימית יתן לו תרופה
משלשלת קרה, כמו מי בישול של קרעמאטארטאריא עם טאנגנע,
אבל שאר תרופות משלשלות המה מויקות להילד.

§ 160

דבר יקר הוא להשתדל לבל יתפשטו האבעבועות על הפנים מאד,
ודבר זה יעץ הראקטאר הופעלאנד לרחוץ פעם בפעם את פני
הילד במים קרים, או להניח על פניו חתיכת בגד המשושפת
בקאמפאר. — אם התראה אבעבועה בהעין, אזי טוב לטפסץ לו
שמה מים לבנים (ווייסעס וואסער). אם הפאקקען המה בתכונה
רעה, או כי נהגו ליקוד (בראנדיג), אזי מן ההכרח למסור רפאות
המחלה ליד רופא מלומד, ואף כי באמת אין ביכולתו לפעול הרבה
לטיבה, אבל בתרופות הבייתיות אין גם אחת להשתמש בה.

§ 161

כאשר יתחילו הפאקקען להתייבש, תרבה עקיצת האבעבועות
מאד, והילד מתחיל להתגרד במקומות ההם, ומן הצורך להשגיח
על זה ולמנעם מהגירוד; ילדים מגדלים ימנעו על ידי אמרים
טובים, ואשר לא ימוזנו לאמרי נועם, מן ההכרח לאסור ידיהם,
כי על ידי הגירוד ישארו במקומות ההם צלקות (נארבען) וגושות,
אשר ישחיתו תואר הפנים, או שיוכלו לגרום קדחת עזה על ידי
גירוי הפאקקען. — האופן הטוב להקל מעט עקיצת האבעבועות,
לחכך פעם בפעם על המקום ההוא בשער נוצה (פערערבארט). —
כאשר יפלו גלדי הפאקקען, ירחצו בשר הידד בין חם מהוד במים
חלק כחלק, וירחצוהו פעם בפעם באמבטיות של פושרים, וישניחו
מאד על נקיון הילד.

§ 162

המקרים אשר יקרו לפעמים במחלת הפאקקען, המה:

(א) אם הפאקקען התדלקו למאד, ונוכל להכיר זאת בנקל בחום
החזק אשר בבשר הילד, ודופק מהיר מאד, ותזק צמאון; בילדים
יטפל להם לפעמים כוויץ והחלה (קרעמפפּע), בגדולים יטפל
לפעמים כוכד הנשימה, ובאופנים כאלה מראה הפאקקען אדום
בהירי (העללראטה); במקרים כאלה נשתדל לתת לו תרופות
מקררות, ולעשות לו קליסטירין, גם לתת לו תרופה משלשלת
קרה, ולגרע מעט דמו על ידי עלוקות.

(ב) אם נטפל להפאקקען מחלת קדחת עצבית (נערווענפֿיבער),
במקרה כזה נצרך לבקש עזר מרופא מלומד.

(ג) אם נטפל אל מחלת הפאקקען קדחת רקובית (פֿילפֿיבער), מן
ההכרח לדרוש ברופא מלומד להשתדל ברפואתה, ואשר איננו רופא
מלומד לא יוכל לפעול בזה מאומה.

(ד) אם נטפל להפאקקען קלקול האסטומכא (פֿערדארבענער טאָנען)
ונקל להכיר זאת, כי ישיג בחילה, נטיה להקאה, או הקאות ממש,
לשון מכוסה בזוהמא, ומעט מר בפה; במקרים כאלה יתנו להחולה
תרופות הקאה או משלשלת.

§ 163

מפאקקען מדומים (פֿאלשע פאקקען, וואריצעללען).

המחלה הזאת דבר יקר מאד להכירה, כי נקל מאד דמעות
בפאקקען המדומים ולחשבם לפאקקען אמתיים, ובאמת מן הצורך
מאד לדעת אם הפאקקען היו אמתיים, אשר אז אין מן הצורך
לשתול לו פאקקי פרות, או אולי היו רק מדומים ואז מן הצורך
לשתול לו פאקקי פרות. — פעמים רבות יקרו פאקקען מדומים אשר
יקשה מאד להבדילם מן האמתיים, אם לא על ידי תמונתם
ותהלוכתם במשך כל המחלה, אשר רק בשום לב עז זאת, נוכל
להבדילם מן האמתיים.

הפאקקען המדומים יתגלו בלי שום קדחת, או בקדחת קלה, וביום
השני תיכף יתגלו בתמונות מורסות שקועות באמצעותן מעט,
והמה מלאים בליחת לימפּפּע, לא בליחת טריה בפאקקען האמתיים,

וביום הרביעי אחרי התגלותם יתייבשו תיכף.
באיוה הולים תשתה תהלוכת הפאקקען המדומים לתהלוכת
הפאקקען האמתיים, ובכל זאת נצרך מאד להכירם אם המה אמתיים
או רק מדומים; בשנים האחרונים נתנו סימנים מובהקים אלה
להבדיל ביניהם:

(א) הפאקקען המדומים יתגלו תיכף בכל חלקי הגוף, והאמתיים
יתגלו בראשונה על הפנים ואח"כ על הצוואר, ומשם יתפשטו
עד הרגלים.

(ב) בהפאקקען המדומים תרבה מאד עקיצת העור, והמה ממראה
אדום אפל (דונקלראטה), והאמתיים יבערו העור בתחלתם, והמה
ממראה אדום בהירי (העללראטה), ועקיצתן באה לבסוף כאשר
יתחילו להתייבש.

(ג) הפאקקען המדומים אינם מלאים בתואר יפה, ומרגישים בהם
ליחה מימית דקה, והאמתיים המה מטולאים (בכל חלקי הגוף)
בלית טריה (אייטער).

(ד) הפאקקען המדומים, גם בהגמרם, המה רכים, ואין להם
כח הרוחה (עלאסטישע קראפט), והאמתיים המה מקשיים, ויש
להם כח הרוחה, אם ירחקו פנימה. — אם תפתח פאקקען מדומה
תצא ממנה הליחה במתון לאט, אבל אם תפתח פאקקען אמיתי
תצא הליחה במהירות, ואח"כ תתמלא מחדש; הגלד אשר תתווה
על פאקקען אמתיים הוא עב, ובהמדומים הוא דק, הצלקות
(נארבען) אשר ישארו אחרי פאקקען מדומים המה מעטים וקטנים,
ובהאמתיים המה רבים וגדולים; וגם ברשימת הצלקת המה משונים
זה מזה, כי מהמדומים הצלקות המה עגולות, ובהאמתיים המה
בלתי עגולות, ונמשכות כשלשלת (געצאקט).

§ 164

רבים חללים הפילה מחלת הפאקקען, מדי שנה בשנה מתו
בה 450,000 נפש מורע האדם, לכן לא יפלא כי תתרו בכל עוז
למצוא איזה תחבולה להכריע המחלה הזאת, או להקל זעפה עכ"פ
לכל תהיה מסוכנת. ברוך אל עדיו אשר הגדיל חסדו עמנו, להאיר
עינינו למצוא התחבולה היקרה, היא מעשה שתילת פאקקי פרות
(קוהפאקקען).

§ 165

מפאקקי פרות (קוהפאקקען), או פאקקי הנגה (שומץ פאקקען).
בשנת 1798 חי רופא מלומד ומפורסם לתהלה יעננער שמו,
והוא גלה ופרסם במכתביו, אשר בחן ונסה, כי אותן האנשים אשר
נשתל בהם חומר (מאטעריע) מן פאקקען הנמצאות בהפרות *) לא
עבר עליהם עוד נגע הפאקקען הטבעיים, וגם החומר (מאטעריע)
מחאדם שנשתל בו הפאקקען של הפרות, יש לו ג"כ כח הזה,
לפטור האיש שישתלו לו ממנו, מפאקקען הטבעיים.

התחבולה הזאת נתקבלה כעת בכל תוקף ועוז, עד כי רק
האנשים ההמונים אשר לא חלק להם בבינה, המה יתנו לזה כתף
סוררת, אבל האנשים אשר אור השכל נגה עריהם, ידעו ויבינו
רב התועלת אשר המציאה לנו נסיון התחבולה הזאת, ושם יעננער
נשאר לזכר תהלה ותפארת, וכבוד והדר יעטרוהו כל זוכריו, כי
הגדיל לעשות טוב עם כל זרע האדם.

§ 166

בשנים האחרונות, נתחדשו סברות מנגדות לדבר שתילת
הפאקקען, אבל אם נחקור הדברים על אמתתם, נמצאם כי המה
מהבר יחד. וזה, כי נתנו דופי במעשה הזאת, באמרים: כי אחרי
שתילת הפאקקען יסופחו נגעים על זרועות הילדים, והמה סובלים
צער ומכאובים, ואיוה מהם ימותו במכאובם; אבל באמת הדבר
הזה יקרה אך לעתים רחוקים, ולרוב הוא מאשמת הרופא אשר שתל
הפאקקען והיחד, כי בחר מקום לא טוב לשתילת הפאקקען. —
והדבר הזה בחנתי בעצמי, כי כאשר קרה לפעמים אשר שתלתי
הפאקקען בגובה הזרוע למעלה הרבה, או השיגו הילדים דלקת
תחת הזרוע, השקדים (דריזען) נתהפכו לטריה, והיחדים סבלו
מכאובים. — עוד נתנו דופי במעשה ההוא, באמרים כי אחרי
השתילה יסופחו להילד נגעי העור, מחלת קלקול השקדים הפנימים
(סקראפאעלן), ומחלת השחתת בנין הגוף (ענגרישע קראנקהייט). —
אבל גם הדבר הזה אין לו יסוד קיים, כי באמת החללים האלה
יסבו בלכתן גם אחרי פאקקען הטבעיים; ונהפוך הוא, כי נודע

(*) על דדי ספרות ימצאו לפעמים אנשנות הפאקקען.

בנסיון בילדים אשר סבלו החללים האלה טרם נשתל בהם הפאקקען;
פארו מחרתם במעשה שתילת הפאקקען.

גם אמרו כי הפאקקען הנשתלים אינם מנינים באמת, יען כי
קרה לפעמים בילדים אשר נשתל במו פאקקי פרות, וסבלו עוד
הפעם פאקקען טבעיים, אבל גם הדבר הזה איננו בנוי על יסוד
חזק, כי באמת הוא דבר קשה מאד להכיר ולדעת אם הפאקקען
הטבעיים אשר עברו עליו היו פאקקען אמתיים או רק מדומים,
כאשר כבר כתבתי כי יקשה מאד להבדיל ביניהם; וגם אם אמנם
היו פאקקען אמתיים, הלא זאת נודע בברור כי לא באו בזעף, ולא
בא המות לרגלם, לכן רב לנו התועלת גם במקרה כזה.

§ 467

סדר תהלוכת הפאקקען הנשתלים אשר נאחזו היטב; כאשר
אומר: ביום הרביעי אחר השתילה מתגלה אדמימות במקום
השתילה, ויראה שמה כמין כפתור קטן אשר יגדל בנבחו יום
יום. — ביום השביעי יתגלה שמה מורסא גמורה ממולא בריטבת
ליחה (לימפֶּע) זכה ובהירה, אשר מראיתה כעין מרגלית, גבוה
מעט מן העור, וסביבה מקשיי מראה אדמדם (שטארקראַט), וכן
תחוק מראה האדמימות ויגדל המורסא עד יום העשירי, והילד
יסבול קדחת. אחר יום העשירי תפסק הקדחת והפאקקען תתחיל
להתייבש, כי יתראה לעינים באמצעות הפאקקען, מקום מקשיי
אשר יגדל יום יום, עד אשר תתייבש כל הפאקקען ותתהפך לגלד
שחור, ויתפצל ויפול לבסוף, וישאר במקום הפאקקען צלקת (נאַרבע).

§ 468

מפאקקי פרות מדומים.

פאקקי פרות המדומים אשר לא יגיגו, לא ישתו בסדר תהלוכתם
לפאקקי פרות אמתיים; אין להם סדר נכון, וגם במשך זמן תהלוכת
המהלך לא יארך, היינו: ביום השביעי להשתילה, תבוא דלקת
במקום השתילה, ויטפל תיכף להילד קדחת. מראה הפאקקען אינה
כעין מרגלית, והמורסא תתבקע בנגיעה קלה, והיא תתבסה בגלד
דק מאד, וסביבה איננו מקשיי ולא אדום, אם תבקע המורסא תצא
ליחת מריה עבה, לא לימפֶּע זכה וצלולה. בהכרח סימנים כאלה

מהצורך לשתול עוד הפעם להילד הזה פאקקי פרות.

§ 469

אם נשתלו הפאקקען בעת אשר נדבק כבר בהילד פאקקען
הטבעיים, לא יתגלו עוד הפאקקען הטבעיים בתוקף עוז וסכנה.
לכן בעת אשר פאקקען הטבעיים יתחלבו במחוי, או ימהר כל איש
בכל הקודם לשתול פאקקי פרות לילדיו, וישמרם מהתרדבות
הפאקקען הטבעיים עד אשר יתאחזו הפאקקען אשר שתל, ואחר
זה נכון רבו יהיה בטוח כי לא יתרדב עוד בהילד הפאקקען הטבעיים.
פאקקי פרות לא יתרדב בגוף אם לא כאשר יובא חומר
המאטעריע תחת העור, לכן מן הצורך לבקע העור ולהשים שמה
חומר המאטעריע.

§ 470

הסבות אשר בעבורם יתהוו פאקקי פרות מדומים, הנה:

- (א) אם חומר המאטעריע נלקח מפאקקי פרות מדומים בלתי אמתיים.
- (ב) כאשר נלקח חומר המאטעריע, קודם יום השמיני, או אחר
יום השלושה עשר.
- (ג) אם שתלו בחומר מאטעריע אשר כבר נשחת ונתקלקל באויר.
- (ד) אם הילד מנוגע בנגעי העור (אויסשלאג), או אם כבר נאחזו
ונתרדבו בו הפאקקען הטבעיים, רק שלא נתגלו עדיין.

§ 471

מעשה השתילה תעשה על אופנים שונים, היינו: או לשתול
מזרוע לזרוע, או לשתול בחומר מאטעריע יבשה.
השתילה מזרוע לזרוע הוא האופן היותר טוב ובטוח, אבל אם
אין ביכולת לעשות כזאת, או יוכל לשתול בחומר מאטעריע יבשה,
רק שלא יהיה ישן מומן רב.
מעשה השתילה אין לה התלות בעתותי השנה, ובערים גדולות
עוסקים הרופאים במעשה השתילה בכל עתותי השנה, כי אם לא
היו שותלים בכל עת, אז היה נאבד מהם חומר המאטעריע, ומאין
היו יכולין להשיגו? — בעת אשר האויר חם מאד, וכן בעת אשר
תתהלך מחלת השארדאך, מאולען, או בעוד הילד רך, היינו קודם
השבוע הששי לחיי הילד, או כשהילד חולה, ימנעו מלשתול לו

פאקקען; אבל אם בעת ההיא תתהלך גם מחלת פאקקען טבעיים, או אין לשים לב על הסבות אשר הזכרנו, רק למהר ולשתוד הפאקקען תיכף, בכל עת ולכל ילד.

§ 172

מאשר דברנו עד כה, להבדיל בין פאקקי פרות האכתיים והמורמים, יוכל כל איש להבין כי דא טוב הוא למסור מעשה השתילה ליד אומן צירורני, כי המה דא יבינו מהות הפאקקען, וישתלו לרוב בחומר מאמערע מפאקקען בלתי אמתיים, והיכר יסבול צער ומכאול בתנם ללא תועלת, כי המה לא יגדרו בעד פאקקען הטבעיים, אשר בעבור זה הטילו רבים ספק במעשה שתילת הפאקקי פרות.

לכן היטיבה הממשלה לתת חוק ליוהר כד איש לשתול הפאקקען לילדים ע"י רופא מלומד לא ע"י צירורני. — והמה הצירורגען יוכלו להיות דעור דרופאים המלומדים, ודעשות ככל אשר יצוה הרופא המומד, אבל לא לעסוק בשתילת הפאקקי פרות.

אם לא נאחזו הפאקקען בפעם הראשון, אוי ישתלו לו פעם שניה, וכן פעם שלישית עד אשר יתגלו המורסות, כי כל עוד לא התגלו המורסות בהמושלת, איננו בטוח עדנה שתגין עליו השתילה מפאקקען הטבעיים.

להמושתיים בפאקקי פרות אין צורך להשתדל בשום רפואה ותרופה, רק באופנים אשר אומר: אם הדלקת גדלה מאד במקום השתילה, יחבשו לו במקום ההוא בחבושות מן ווייסעס וואססער; אם נטפל לו קדחת עזה, אוי יתנו לו תרופה משלשלת מבישול קרעמערטארטארי עם מאנגא, אבל אין למשוה הפאקקען בשום משיחה, כי עד ידי המשיחה תצא מן הפאקקען ליתת טריה.

§ 173

מחלת המאולען.

המאולען יתגלו בתמונת כתמים קטנים עגולים, כדמות עדשים אדמריים, גבוהים מעט מעור הבשר, ויתגלו בראשונה על עור הפנים, ומשם יתפשטו על כל הגוף. — בטרם יתגלו המאולען ירגיש החולה מיחוש הקאטאר, היינו: עמושים, ושיעול יבש וצרור, עינים דולפות, כאב הראש, וחום כל הגוף.

§ 174

אחרי אשר באו מיחוש הקאטאר (אשר המה כצירים מבשרי המחלה) יתגלו המאולען, ויעמדו בתוארם וטראיתם ששה ימים, ואחר זה יחווירו מעט מעט, מיחוש הקאטאר יתמעטו יום יום, עד כי יאבדו כלה לבסוף, ועור הבשר יתפצל כסובין וכמין יסוער מגורן.

§ 175

תהלכות המחלה הזאת, היא כמו תהלכות מחלת הפאקקען, ותחלק לארבעה מועדים. — המועד הראשון נקרא „מועד מבשר המחלה“, או „מועד התרבות“, משך זמנו שלשה או ארבעה ימים; במשך המועד הזה, הילד מתגורר ובחתי שקט, מתעמש פעם בפעם, וסובל שיעול, לפעמים יטפל לזה בפתע פתאום, הכוץ והחלחלה (קרעמפֿע). —

המועד השני נקרא „מועד ההתגלות“, במועד הזה יתגלו המאולען על הפנים, ואחר זה יתפשטו על הצוואר, הידים, החזה, והבטן, ועל הרגלים באחרונה. — אם יפרצו המאולען בפה החולה ובצווארו, אוי יתהוו מזה דלקת הצוואר, ויכבד עליו לבלוע כל מאכל. — ואם נטפל לו גם קול עמום, אות הוא כי פרצו המאולען גם על הריאה. המועד השלישי נקרא „מועד הפריחה“ (צייטרום דער בליטע), במועד הזה אחרי אשר יפרחו המאולען משך שלשה ימים, יתחילו להתחוויר מעט, ואחר ששה ימים יתחילו להתייבש ולהתפצל ולנפול. המועד הרביעי נקרא „מועד ההתפצלות“, בעת ההיא יתפצל עור הבשר פצלות קטנות דקות כסובין, גם עקיצות הבשר ירבה מאד בעת הפיצול.

§ 176

סדר תהלכות המאולען אשר הזכרנו, הוא האופן היותר טוב ובטוח מחשש סכנה, אבל יקרו לפעמים מקרים לא טובים, על ידי סבות שונות, היינו: כי יטפל לזה מחלת דלקת הריאה, דלקת הצוואר, דלקת המוח; גם יוכלו להטפל לזה חלישות הגוף, קדחת עצבית, גם קדחת רקיבית, אשר מכל אלה תעשה מחלת המאולען מסוכנת מאד. עתידות המחלה: אחריתה, תסוב על פי המקרים הנטפלים לה,

ואם אין שום מקרה אחר, ותהלוכת המחלה היא בסדר נכון כאשר הזכרנו, אזי אין לחוש כלל, אבל אם יקרה איזה שינוי יוצא מסדר תהלוכת המחלה, או איזה מקרה אשר הזכרנו למעלה, או אם נעלמו פתאום כל מראית המאולען, אז תחילה בחוקת סכנה.

§ 177

במחלת המאולען הפשוטים אין צורך לשום רפואה, רק יזהרו שלא יהיה תהולה באויר חם מאד, וגם ישמרוהו מהצטננות. אשר על כן ישנחו שלא יהיה אויר החדר ההוא חם מאד, ולא יניחו לבא שמה אנשים הבאים מאויר הפשי, ובכלל יזהרו מהשתנות האויר פתאומי. למאכלו לא יותן לו רק רוטב מגרש של שבולת שועל, או מרק קלוש מבשר תרנגולת או בשר עגל, עם מעט פתויל לחם סוית, לשתייתו יותן לו פלידערטהעע, או מים מבושלים עם הקליפה העליונה מלחם, מהול במעט חומץ.

אם הקדחת עזה, דלקת הצואר חזקה, וסובל שיעול מתמיד וקול עמום, דקירת החזה, או מן הצורך לגרע דמו* של הילד החולה, וגם לתת לו לרפואה פנימית תרופה מקררת ומשלשלת**. — למאכלו לא יתנו לו רק רוטב מגרש של שבולת שועל, לשתייתו מים זכים אחרי אשר עמדו בבית שעות אחדות. — אם המקרים עזים מאד, או כי נטפל לו קדחת עצבית (נערווענציבער) או קדחת רקובית (פּוילפּיבער), אשר נוכל להכירם על ידי חוזר מראה המאולען, תפיחת שקדי הצואר (האלודריוזען), שרשול עצום מאד, על עור הבשר ותרואו בתמים שחורים, או רק נקודות שחורות כמו עקיצות הפרעוש, ריה מעופש נודף מפיו; אזי ימהרו בכל הקודם לבקש עזר מרופא מלומד.

§ 178

נגעים דוחניים (פּריוועל).

נגעים דוחניים (פּריוועל) המה כעין כפתורים חדים וגבוהים מעט

(*) לגרע דמו ישתמשו כשיחם עלוקות, כדלקת הצואר ושימו העלוקות כדזי הצואר, כדלקת החזה וכדקירת כדזי ושימו העלוקות כין הכלעות. (***) לתרופה מקררת ומשלשלת ישתמשו כמי המסה של מלח מר או של קרעמארטערטרי.

בעור הבשר, כתבנית וגודל גרגר הרוחן (הירד) או מעט גדול יותר, והמה אדומים מעט, ולפעמים יתהוו כעין מורסות, ויעמדו על עור הבשר ימים אחדים, ולפעמים איזה שבועות. נגעי הפּריוועל, המה שונים דמיניהם: אדומים, לבנים סימיים (וואססעריגע), או חלביים (מילכפּריוועל). — לרוב תתגלה המחלה בקדחת קלה וזיעה רבה, ולפעמים רחוקים תתגלה גם בכוח וחדלה (קרעטפּפּע); גם נוכל להכיר מחלת הפּריוועל מריה החומצי הנודף מזיעת החולה.

§ 179

מחלת הפּריוועל, לבד מה שהיא מחלה מדבקת, תבוא עוד מעצמה, מסבת רוע מזונות היד, ומשתית משקים תריפים כמו יין שרף; מרוע אויר משחת, או אויר חם מאד. עתירות המחלה: אחרית המחלה הזאת, נשער לפי טבע מהות הנגעים, והקדחת הנטפל אליה; אם המחלה באה כמחלה בפני עצמה, מבדי שום מחלה אשר קדמה לה, והקדחת הנטפל אליה קלה, אז אחרית המחלה טובה, ותכלה באופן טוב על ידי זיעה; אבל אם המחלה הזאת באה לרגל מחלה אחרת אשר קדמה לה, ונטפל אליה קדחת עצבית, אזי תוכל המחלה להתהוות מחלה מסוכנת.

השתדלות עזר נגד המחלה הזאת, היא: שלא להחזיק החולה בחום רב מאד, וגם שלא יצטנן בחילה, ויזהרו שלא להעמיס אסטומכתו יותר מן הראוי, וגם יכינו לו תרופות קלות להריק מעיו, ודחשתדל להרבות הזיעה היוצאת הגופו.

§ 180

נגעי נעססעל.

עור הבשר במחלה הזאת מראהו כמראה עור הבשר אשר ילקח בעשב הבוער הנקרא נעססעל (פּאָקשיווא פּ). — התגלות הכתמים האלה תבוא עם עקיצה ותבערה בעור הבשר. הכתמים האלה יתראו ויתגלו באויר החם, ויתעלמו באויר הקר. העור לא יתפצל בהמחלה הזאת, גם הקדחת קלה במחלה הזאת, לפעמים יטפל אליה שיעול, וכאב החזה. משך המחלה לא יאריך יותר משבעה ימים. — סבות המחלה הזאת, הוא לרוב הצטננות או בחילה (עקעל) טאזיה טאכל, ולפעמים באה מסבת העמסת האסטומכא.

§ 181

תרופות עור נגד המחלה הזאת, המה פשוטים מאד. אם סבת המחלה היא קלקול העכול (פערדאָרבענער מאַגען), יתנו לו תרופות משלשלות קלות, ואם המחלה באה מסבת הצטננות, ישתדלו בתרופות מרבות זיעה, היינו לתת להחולה פלידערטהעע, ושיהיה החולה באויר חם, ולעשות לו אמבטיות של פושרים.

פרק ד

חלוי דלקת העור.

§ 182

חליים אשר דברנו מהם עד כה, גם המה באים מדלקת העור, אך שבהם יתראו נגעים על העור, אשר המה גבירים מעט מעור הבשר, אבל אותן המחלות אשר העור שוה בהן ואיננו נכוה בשום מקום, המה נקראים „חלוי דלקת העור“, ולא לה יתיהם מחלת השארלאך, מחלת האדמימות (רעטהעלן), ומחלת פאָרצעלאַנפּריווער.

§ 183

מחלת (קדחת) השארלאך.

מחלת השארלאך, היא דלקת אדמדמת בכל עור הגוף, אשר תתגלה בראשיתה בקדחת עזה מאד, ונלווה לזה כאב הצואר, ולבסוף תכלה המחלה בהתפצלות עור כל הגוף בפצלות גדולות.

§ 184

מחלת השארלאך תבוא על ידי יסוד מדביק, אשר איננו נרגש וגורע לנו, אכן זאת גורע ברור כי יסוד המדביק ההוא, יש בכחו להדביק המחלה (אחרי אשר נגלתה) מאיש כאיש בלי שום מעע ונגיעה. — יסוד המדביק הזה יולד בהאוויר, ודכן תתהווה המחלה למחלה מהלכת (עפידעמיש) אשר תפגע בילדים רבים בזמן אחד. ואך זאת היא סבת ומעם הדבר, אשר יש לחקור בזאת המחלה, אשר תפרוץ באיזה שנה יותר מבשנים אחרות, וגם באיזה שנים המחלה מסוכנת מאד, ובשנים אחרות היא קלה; כי הכל תלוי ביסוד המדביק ההוא אשר ממנו התפשטה המחלה, ויסוד המדביק

§ 185

מחלת השארלאך תמשך תהלוכתה בשלשה מועדים. המועד הראשון, נקרא „מועד ההתדבקות“, במועד הזה תודענה עקבות המחלה, ע"י סמור וקור, כאב הראש, וחלישות האברים בכלל, אחר זה יבואו מכאובי הצואר, מראה אדמדמת מאד בהפנים, הצואר והחזה. משך המועד הזה יאריך לפעמים עד שלשה ימים, ולפעמים רק עשרים וארבע שעות.

המועד השני נקרא „מועד הפריחה“, (צייטרוים דער בליסע); המועד הזה יתחיל בחום מגביר יותר, עור הבשר ייבש, והקדחת עזה, מראה האדמימות תגבר פעם בפעם בכי הגוף, במראה אדום כתולעת השני (שארלאך), העינים מתאדמות, כאב הצואר גדול מאד, ויקשה לו לבלוע מאכלו, כאב הראש עצום, הצמאון חזק מאד, השתן מעט ואדום במראיתו, ומעיו נעצרים. משך המועד הזה יאריך לרוב עד יום התשיעי.

המועד השלישי נקרא „מועד ההתפצלות“, במשך המועד הזה יכלו כל המקרים אשר זכרנו; עור הבשר יתחיל להתפצל בפצלות וקשקשים גדולים, מועד ההתפצלות הזה אין לו משך ידוע על נכון. במועד ההתפצלות, מרגיש החולה בעצמו הרוחה, השתן יתרבה, על גופו תצא זיעה, הוצאת ההפניה תקבע על סדר, הלשון תנקח, וחפץ האכילה יחדש כחו. במשך הזמן הזה יוחר החולה מאד מהצטננות, כי עור הגוף בעת ההיא בגירוי רב מאד.

זה סדר תהלוכת השארלאך כאשר תתהלך על סדר נכון; אבל יקר נמצא כי תהיה תהלוכתה בסדר הזה, ורחוק מאד כי תצלח אחריתה. לרוב תשנה סדר תהלוכתה בלא סדרים ואחריתה לא טוב. — מתהלוכת מחלת השארלאך בלא סדרים אדבר בזה מעט ברחבה, אולי יצליחו להציל ממות חית ילדים רבים הנחלים במחלה המסוכנת הזאת.

§ 186

שינוי הסדר בתהלוכת המחלה הזאת, הוא באופנים שונים רבים מאד, גם תיכף בהתגלות המחלה יבואו עמה לפעמים סכנות גדולות.

לפעמים תתחיל המחלה תיכף בכוון ותחלה (קרעמפֿע), בדבר דברי תהפוכות (אירערעדע), כאב הראש עצום מאד, לפעמים תגבר דלקת המוח והצואר כל כך בחוזק, עד אשר אם לא ימהרו במהירות נפלא לעזרו במזור ותרופה, אוי יגוע וימות במשך כ"ד שעה — גם אחרי אשר כבר התגלו השארלאך יקרו גם כן לפעמים מקרים לא טובים, היינו דברי תהפוכות, הקאות, דלקת המעים, דלקת הצואר, והמה יוליכו לפעמים את החולה שערי שאולה.

§ 187

סבת המחלה הזאת, הוא (כאשר כבר כתבתי למעלה) יסוד המדביק אשר יתרבק בהולד הזה, או כי יסוד המדביק ההוא יתפשט באויר. באופן הראשון תדבק המחלה מילד לילד, ובאופן השני תחול המחלה על ילדים רבים בפעם אחת. היסוד המדביק ההוא אין ביכולתו להדביק כל ילד, רק את אשר נמצא בו הכנה למחלה זאת. יתרון הכשר ליסוד המדביק ההוא בימי הילדות, לכן תחול המחלה הזאת על הילדים הרוב, אבל בגדולים לא תקרה המחלה הזאת רק לעתים רחוקות.

§ 188

עתידות המחלה: אחרית המחלה הזאת לא טובה כי היא ממחלות המסוכנות מאד בילדים. האומנם נוכל לשער אחריותה לפי הראות השארלאך, ולפי המקרים הנלוים אליה. אם המחלה תתגלה בזעף עם כוון (קרעמפֿע), דברי תהפוכות (אירערעדע), כאב הראש עצום, דלקת הצואר, קדחת עזה, אוי היא מסוכנת מאד; אבל אם התגלות המחלה היא בנחת בלי זעף, או איננה מסוכנת — אם נטפחה לה קדחת עצבית (נערווענפֿיבער) או קדחת רקובית (פֿילפֿיבער), תביאנה סכנה גדולה. אם נטפל לה בלבול המוח, שינה תסידית (שלאף זוכט), רתת האברים, ותחולה מדבר דברי תהפוכות (אירערעדע), ומוליך ומביא ידיו באויר כאלו רוצה לחפוש דבר מה, הדופק מהיר מאד בלי להספר; עור הבשר חם בחום עוקץ (שטעכענדר הייס), חוש הראות חלש, הלשון שחור, האברים קרים, הנגעים במראה אדום כעור (שמוטציגראטה) ומעורב מנקודות שחורות (פעטעכענען), או אברה תקות חיי הילד. גם מתדלקת הצואר נוכל לשער בטוב אחרית המחלה, אם הדלקת

והארמימות התפשטה בעומק הצואר; ומעכב הבליעה, או כי תפיתת שקדי הצואר עזה מאד, או גדלה הסכנה; כי תחולה ימות בפתע פתאום בחניקה. אם ארמימות הצואר נהפך למראה כעור (מיספֿערביג), או כי נספלו אל המחלה חבורות היקוד (בראנדיגע נעשווירע) ורית רע נורף מן הפה, או אפסה כל תקוה להחזיק חיי הילד.

גם מנגע הדלקת היוצאת על העור נוכד לשער אחרית המחלה, אם מראה הנגע (הדלקת) על העור אדמדם מאד; הוא לאות כי דלקת העור עזה, והסכנה גדולה יותר מאשר אם היתה הדלקת נוחה וקלה; אם בפתע פתאום נעשה הארמימות חוזר מעט, או כי הסתתרה הארמימות לגמרי, אוי יוגדו מזה מקרים רעים, היינו: כי הנגע יעתק מושבו אל המוח או אל הריאה, והסכנה תגדל מאד. גם בימי חיי הילד ובריאות גופו, תלוי הצלחת אחרית המחלה הזאת, כי כד אשר הילד צעיר לימים, כן תגדל סכנת המחלה — על ילדים חזקים תכבד יותר סבל המחלה הזאת, מאשר על ילדים חלשים וידועי חולי, יען כי בילדים חזקים תגדל מאד דלקת העור, עד כי יכשל כחם לסבלו, לא כן ילדים חלשים כי תקל כמו דלקת העור, לכן יקל להם גם דסבול המחלה, ויש תקוה לאחריתם.

§ 189

מחלת השארלאך רבו תוצאותיה, האופן היותר מוצלח הוא, כי תתפרד הדלקת, העור יתפצל, וכל המקרים הנלוים להמחלה יכלו ויתחמו. האופן השני הוא, כי תתהוו צביה מימית בעור. — לצרירת טריה (אייטערונג) לא יהפך נגע השארלאך, רק כי לעתים רחוקים יקרה כי תתהוו שפך טריה במוח, בצואר, או בחזה.

§ 190

תרופאים הקדמונים יעצו במחלת השארלאך, להשתדל בתרופות מרבות וזעת הגוף, וחשבו להחזיק על ידי זה את ארמימות הנגע על עור הבשר; אבל באמת השתדלות כזאת מוקת מאד, יען כי התרופות המרבות וזעה, המה מרבים התגעשות הדם אל העור והמוח, ויוד מזה דלקת העור והמוח עזה מאד. לכן יש להזהיר שלא לתת במחלת השארלאך שום תרופה מרבה וזעה. — גם תרופות הקאה מוקות הנה במחלה הזאת, יען כי עיקר ההשתדלות

במחלה הזאת, הוא בפרט להקל סבל המחלה מן הראש, לכן יוכלו להזיק (תרופות ההקאה), כי המה דוחקים ומגרשים הדם אל הראש, על כן לא ישתמשו בתרופות הקאה, ובפרט אם השארלאך התדלק מאד, והתנעשות הדם אל המוח רבה.

והנה שכחו אמבטיות פושרים, לתרופה טובה ומועילה במחלת השארלאך, להקדים התגלות האדטימות על העור, גם להוציא שנית על העור נגע השארלאך אשר נגרש והסתתר פנימה. אמנם היודע וסבין פעולת אמבטיות של פושרים, ויבחן לעומת זה טבע השארלאך, ידע ויבין מתי המה לתועלת, ומתי ימנעו:

פעולת אמבטיות פושרים אינה נגבלת בשטח העור החיצוני דבר, אבל תשתרע לעורר חיות בכל הגוף בכלל, כי המה מוסיפים התנעשות הדם אל העור, גם יביאו מנוחה אל העצבים (נערווען) ויקלו סבלם. והנה נבין מזה כי במחלת השארלאך ראוי להמשיך במו, כי המה מוסיפים עוד בראשית המחלה, יען כי המה מרבים דלקת העור. אכן אם קרה מקרה כי נעדם נגע השארלאך מן העור, והדלקת נעתק אל המוח, אזי טוב להכניסו באמבטיות של פושרים, ועל ראשו יצקו מים קרים. — אם נלוה אל מחלת השארלאך כוין וחלה (קרעמפפ), אז האמבטיות של פושרים תרופה מועילה מאד להקל ועף המקרים האלה. — במועד התפצלות השארלאך, אם העור הוא יבש, והחולה איננו סובל שום קרחת, אז יש לעשות לו אמבטיות של פושרים, רק בזחירות מהצטננות. והנה אחרי אשר הקרתי על התרופות המרבות זיעה ותרופות הקאה, אשר יעצו הרופאים הקדמונים, והוכחתי כי ראוי למנעם במחלה הזאת, עתה אשים פני אל התרופות והשתדלות אשר יעצו הרופאים האחרונים, אשר המה התחקו יותר על שרשי טבע המחלה, למצוא לה רפאות תעלה.

§ 491

התרופות וההשתדלות נגד מחלת השארלאך, הן הנה מסוג התרופות אשר הוכנו נגד מחלת הדלקת בכלל; ולא תמצא רפואה מקררת אשר לא תיטיב פעולתה במחלה הזאת. התרופה הראשית נגד דלקת היא גרעין הדם; והנה אם הקרחת עזה מאד, והתנעשות הדם אל הראש רבה מאד, או שיש לראונו מדלקת הצואר, הריאה, או הבטן, אזי ימחרו להקין לו דם, וכל אשר ימחרו להקין לו דם,

יצלח ביום יותר להציל ממות חיותו, וכל אשר יאחרו הדבר תגדל הסכנה; גם בילד רך וצעיר לא ימנעו מהקין דמו⁽¹⁾. כאשר דלקת העור ממוצעת, והקרחת בלתי עזה, הראש חפשי (דעתו צדולה); העור לה, והצמאון בלתי חזק, אז אין מן הצורך להקין לו דם. אם הקרחת ממוצעת והחולה סובל כאב בצואר, אזי ישימו לו עלוקות שלש או ארבע בכל צד מצדי הצואר, ויניחו לזוב הדם ערך שעה. אם כאב הראש גדול מאד והקרחת בלתי חזקה, אזי ישימו לו שנים או שלש עלוקות בקצוות הראש, או אחורי האזניים.

התרופה השניה לה במעלה, נגד דלקת, המה הקרים, אבל מן ההכרח למנעם במחלת השארלאך, כי הכחזה הזאת היא דלקת העור, ובכל דלקת העור לא נראה פעולתה טובה בקרים אשר חבשו בהם חבושות, ועוד הוסיפו פעמים רבות. אבל אם נעתק השארלאך אל המוח, אז טוב לפנות אל הקרים⁽²⁾.

להתרופות הפנימיות אשר טוב לתתם להחולה במועד הדלקת, נחשבו סאלפעטער⁽³⁾, קרעמארטמארי, ומלחמר⁽⁴⁾ (ענגליש זאלץ), ורק אלה התרופות יוכלו להנחין על ידי מי שאינו יודע ברפואות. אחרי אשר דרתי מהתרופות נגד הדלקת דרך כלל, אשוב לדבר בהשתדלות ותרופות נגד השארלאך דרך פרט, לפי חלוקת מועדי המחלה, ולפי המקרים הנלוים אליה.

§ 492

אם הקרחת איננה חזקה, העור בלתי חם, הבליעה בלתי כבדה, והראש חפשי, אזי לא יעשו להחולה מאומה, רק שישכב במטה.

- (1) ויקיזו לו דם מספר אונקין כפי מספר שנות חיי הילד.
- (2) לחבוש בהם חבושות על הראש, היינו לטבול חתיכת בגד נמוס קרים, או לשום חתיכת קרח (אייז) בתוך שלחופית ולחבשה על הראש.
- (3) הסאלפעטער ינתן באופן זה: לקחת מכית כדוקה שמינית לויט סאלפעטער מנוק, ולהתם בתוך רביעית חלב שקדים, ולהשים בזה מעט צוקער, ולתת מזה להילד החולה מלא כף מאכלית אחת לשתי שעות.
- (4) המלח המר יאוזת יותר לגדולים, אכן בכל זאת וכל להנחין גם לקטנים ע"פ האופן אשר אמרנו בסאלפעטער, עד כי תבוא הפניה רכה איזה פעמים.

ויתנו לו סמאכנו רומב מגרש של שבולת שועל, ולשתיתו ינתן לו מים זכים, או לימאניאדע קלה. בשכבו במטתו לא יכסוהו יותר מדאי, אבל ישתדלו להמציא לו אייר חפשי וך ונקי, עד ידי חדוש האויר, או על ידי קמור הבית בחומץ יין. מלבושי החולה יחליפו פעם בפעם בנקיים, ובזהירות מהצטננות החולה; אם אור החדר גדול, יאפילו מעט החלונות, גם לא יתנו לבוא אל החולה אנשים מבקרים אשר לא ממשמשי החולה.

אם התגעש נגע השארלאך בועף, אם הקדחת חזקה, הצואר בדיקת עוז, העור מובער ויבש, וכאב הראש גדול מאד, מן הצורך להתאמץ בהשתדלות הצנתו. ישימו לו תיכף ומיד ארבע או שש עלוקות סביב הצואר, וכהנית לזוב הדם ערך שעה אחת. העלוקות לברן יש בבחן לפעמים להציל ממות חית הילד, אכן אם זעף המחלה התגבר מאד מאד, או מן הצורך להקזו לו דם. אם נמנעו מלהשים לו עלוקות בתחלת המחלה, או כי גם אחרי אשר גרעו דמו, עוד נוסף רעת החולה, בדבר תהפוכות, בלבול המוח, ויתר סימני דלקת המוח אשר הזכרתי למעלה, או לא נשאר שום תרופה לעזור לו, זולתי לחבוש על ראשו (המגולה תחלה) חבושות קרות*). לרפואה פנימית ינתן לו תרופה משדשלת קלה, ובמקום שיש להשיג רופא מלומד, ידרשו עצתו. אם השכילו אבות הילד תיכף בראשית התגלות המחלה, למלאות כל דבר השתדלות ישרה אשר אמרתי, או יש להם לקוות אחרית טובה, ורחוק הדבר שיצטרכו לעזרת רופא; אבל אם מעצלות ידים לא השתדלו לעמוד נגד המחלה בראשיתה, אזי יטפלו להמחלה עוד יתר מקרים רעים, ולפעמים אברה כל תקוה. במשך מועד ההתפצלות (אבשופונג) אם השתדלו בראשונה בכל אשר אמרתי, אין מן הצורך לעשות להחולה מאומה, רק לשמרו מהצטננות.

§ 193

עתה אבוא לדבר מההשתדלות נגד מחלת השארלאך הרקובית הרעה (פילוגען שארלאך), אשר כרוב נטפל לו דלקת הצואר

(*) האופן ביותר טוב בחבושות הקרות הוא, להשים קרח בשלחופית, ולמען הזכר לכל יוזב מים מן השלחופית ויטען החולה, טוב למשוך השלחופית בחזקו בשמן.

יקודית. מסקרי וסכנת המחלה הזאת כבר דברתי למעלה, ואין דבר בזה רק אם מי שאינו רופא מלומד יוכל לעשות בזה איזה השתדלות, או לא? הנה מרעת וסכנת המחלה הזאת נוכל להבין, כי כל מי שאינו רופא מלומד, לא ישתדל ברפאות זאת המחלה, כי רק רופא המלומד יוכל לעזור מעט בהשתדלות ישרה; אכן במקום שאין להשיג, או יוכלו להשתדל בתרופות אשר אומר:

תרופות המחלישות, כמו גרעין הדם, ימנעו באופן כזה, אבד עוד נצרך לתת לו תרופות מעוררות ומחזקות. לתרופות כאלה יתחסו אבק כינא, והיון; ולתרופות חיצוניות (המחזקות) יחשבו רטות הבעבע, וחבושות המעלות ארמימות על העור, כמו רטות התרדל (זענף) או חבושה מתמכא (כריון). — אבק כינא היא התרופה היותר מועילה במחלה הזאת*). היין ינתן לילדים צעירים במדת כף קסנה (טהעלעפער), ולמגודלים ינתן בשיעור יותר. היין המוכתר לזה, הוא הנקרא ריינוויין או בורגונדער. ולבד מאלה ינתן להחולה מרק טוב מבשר בקר, רומב של יין העשוי בחלמין ביצה; לשתיתו ינתן לו יין מהול במים, או שכר טוב שוקט על שמריו ומוזקק. — רטות התרדל יחבשו לו עד מקומות שונות בגוף, וינה שם עד אשר יתאדם המקום ההוא. ישגיתו מאד על נקיין החולה, ולקטר פעם בפעם החדר בחומץ יין, ולחדש האויר, ולמנע ממנו כל תרופות המחלישות.

§ 194

אין שום מחלה אשר יצטרך להשים עין על החוזרים לבריאותם, כאשר במחלת השארלאך, כי על ידי הדלקת אשר קדמה במשך המחלה, ואחרי זאת התקלפות העור מכד הגוף, ישאר גרוי רב בכד העור, אשר יוכל לעמוד מזה מחלה עוד יותר רעה ומסוכנת. בהשתדלות עם החוזרים לבריאותם, טוב לאחוז במתנג זה: שא לא לתת להם דברים מחזקים יותר מדי; גם לשמרו מן הצטננות,

(*) הכינא ינתן להחולה ע"י כישול, הייט לקחת רכט לויט אבק כינא ולכשלו בחצי לוג (קווארט) מים, ויכושל עד אשר ישאר חזיו, ולסכן אח"כ את חשקה הכלול ולתת בחזקו מעט זוקער, וינתן מזה להחולה מלא כף מאכלית ככל שתי שעות. וכן יעשו ג"כ מהכינא תרופה חיצונית לפרער גרונ, או להכות לו לתוך גרוט (אויגנשכריטען).

לכן יהיה החדר מחומם מעט, ולהשמר מאד מחלוף ושינוי האויר פתאומי. בענין כלכל מוזנו, טוב שלא לפתוח לו יד, אבל יתנו לו רק מעט פירות מבושרים, מרק בשר קלש. מאכלי בשר לא יתנו לו עד אחר שלשה שבועות. מזון מלא (כראוי לברואים) לא יתנו לו, עד עבור משך ארבעים יום, כי אך אז נוכל לחשבו לבריא.

§ 195

הנה הזכרתי למעלה כי אחרי מחלת השארלאך נמשכים הליים רבים, לאלה יתיחסו שתיים אלה בפרט: א) צביה מימית (ואססערזוכט). ב) תפוחת השקדים (דריזען) סביב האוזנים (פאראטידען). — צביה מימית תחלק לצביה מימית חמה, וצביה מימית מארכת. בצביה מימית החמה, ימצאו המים בתוך המוח, או התווה, או בחלל הבטן. בצביה מימית המארכת, ימצאו המים תחת העור. — כאשר התגלתה והתכוונה, צביה מימית חמה, אז רבה סכנת החולה עד מאד, והמות יבא לרגלה במשך כ"ד שעה. צביה מימית חמה נכרת בסימניה: העור יבש וחם, מוצא נקביו נעצרים, השתן מעט ואדום. השתדלות רפואה בצביה מימית חמה, מן ההכרח למסור ליד רופא מלומד, אבל מי שאינו רופא לא יעזז לעשות כל מאומה.

§ 196

לרוב פעמים נמשך אחרי מחלת השארלאך, צביה מימית מארכת, ותתראה תחת העור, ולרוב תקרה זאת בידידים ידועי חולי; ונקל מאד להכיר המחלה הזאת, כאשר ילחץ על העור באצבע, אז בסור האצבע נשאר גומא תחתיה, העור ממראה חוזר וכסוף (בלייד), והגוף בכלל קר. בילדים זכרים נקל להכיר המחלה הזאת בכיס מבושוי (הארענזאק) אשר מראהו דבן וחלק.

סבת המחלה הזאת הוא לרוב, הצטננות החודה במשך זמן התפצלות (אבשופונג) השארלאך. אחרית הצביה מימית המארכת הזאת, תצלה יותר מהצביה מימית החמה, רק כי תמשך זמן רב, ותוכל לבא עד ידי השתדלות לא טובה לחזקת סכנה.

השתדלות רפואת המחלה הזאת תמסר ליד רופא מלומד, ומי שאינו רופא לא יכין שום תרופה, וזולתי תרופת מרבה שתן, כמו מי בישול של פעמערזילע, או קרעסאָרטאָמאָרי; לתרופה חיצונית

ישפשופו לו במשיחת אָפּאָדערדאָק.

§ 197

מחלה נוראה ומסוכנת נמשכת אחר מחלת השארלאך, הוא דלקת השקרים סביב האוזנים. מקרה המחלה הזאת הוא תפוחה מכאבת תחת האוזנים, אשר תתהווה מיום הששי עד יום השלשים וששה אחר מחלת השארלאך, ומשם תתפשט עד הצואר, ותהפך בנקל למריה (אייטערונג).

סבת המחלה ההמשכית הזאת, היא השתדלות לא טובה במחלת השארלאך, או הצטננות. אחרית המחלה הזאת רעה מאד, מפעמים תהפך הדלקת למריה (אייטערונג) ואז המחלה מסוכנה מאד. — ואם לא תהפך למריה, וההתקשות תעמוד בחוקה, אז החולה בסכנת תניקה; או כי תהפך התפוחה ליקוד (בראָנד) והולד ימות בתבערת היקוד.

§ 198

התרופות למחלה הזאת הן הנה מסוג התרופות אשר הוכנו נגד מחלת הדלקת בכלל, היינו: תרופת הקות הדם בילדים מגודלים ובילדים רכים טוב להשים ארבע או שש עלוקות ולהניח לזיב הדם משך שעה; אם בבד זאת לא רפתה הדלקת, ישימו לו עוד הפעם עלוקות. אחרי מעשה גרעון הדם, טוב לתת להחולה רפואות פנימיות מקורות, ובפרט תרופות משלשלות קלות, כמו מלח מר (ענגליש זאלץ), ראבארבאר, או מאננעזאָלם. — לתרופה חיצונית יחבשו לו עד השקדים (דריזען) הנתפחים הבושות חמות, מן לחם סורת מבושל בחלב, או מזרע פשתן מבושל במים. — מוזנו יהיה מעט במדה, לא יתנו לו למאכלו זולתי רוטב של גרש משבולת שוער, ולשתיתו לא יתנו לו זולתי מים קרים זכים. — אם תהפך התפוחה ליקוד, אז אבדה כל תקוה, ושוא תשועת אדם.

§ 199

נגע הארמימות (רעטהעלן).

מחלת נגע הארמימות הנקראת (רעטהעלן), חשבו רבים מן הרופאים למין מחלת השארלאך קרה, ואחרים מן הרופאים חשבוה

למחלה ממוצעת בין מאולען ושארלאך, ורבים מהם החלימו כי היא מתיחסת למחלת השארלאך כהתייחסות פאקקען המדומים להאמתיים. — אכן ברור הדבר כי מחלת האדמימות היא מחלה בפני עצמה, מצוינת בסימניה וטובדלת, כן במחלת המאולען, וכן במחלת השארלאך.

נגע האדמימות יתראה בתואר כתמים קטנים אדומים, בלתי גבוהים מעור הבשר, ויתגלו בראשונה על הצוואר והחזה, ומשם יתפשטו על כל הגוף. — החולה מרגיש בגופו עיפות, ומתאונן על כאב באבריו ובצוואר, וקושי בעת בריעת מאכלו, המקרים האלה ימשכו עד יום התשיעי, ואחרי אשר יסורו המקרים האלה, יתקקף ויתפצל העור בפצצות וקשקשים קטנים.

סבות המחלה הזאת הם בעצמם סבות מחלת השארלאך, (תדרשנו משם). עתידות המחלה: אחרית המחלה הזאת היא מצלחת יותר מבשאר נגעי העור, כי במחלה הזאת הקרחת היא תמיד נוחה וקלה; אכן בהשתרלות לא טובה, או כי יצטנן החולה במשך זמן חזרתו לבריאות, יכולה גם כן להמשך מזה צביה מימית, או דלקת השקרים אשר סביב האזנים.

§ 200

ההשתרלות במחלה הזאת היא כמו בשאר חלי העור, להשתמש בתרופות נגד דלקת קלה. תרופות משלשלות קלות כמו מלח מר (ענגליש זארץ), ראבארבאר, או מאננעזאפט, מי עירו של ערי סענעס, המה טובים מאד במחלה הזאת. למוזנו לא ינתן לו זולתי רוטב של גרש משבולת שועל, לשתייתו ינתן מים עם צוקער, או לימאנאדע קלה. — בכל משך זמן חזרתו לבריאות יוהרו מאד לבל יצטנן החולה.

§ 201

פאָרצעלאַנפּריועל.

הנגע הזה יש לו התדמות עם נגע נעססעל, כי כן גם הוא תוארו כתמים אדומים, וביניהם מרחבים גדולים כמראה לבן והמה עוקצים ובווערים בחוץ, ובאוויר הם יתגלו ביתר עז. הנגע יעמוד על העור לרוב משך שלשה ימים, ואחר זה יעלם ויאבד מבלי השאר

רושם מאומה עד כי לא נודע היותו. ההשתרלות בנגע הזה הוא כמו בנגע נעססעל.

§ 202

אסכרה כווצית הנקראת קראמפף-אסטהמא, והוא לחיצת החזה כווצית, הנקרא גם מילארישעס אסטהמא:

רופא ענגעלי מילאר שמו היה הראשון אשר באר במכתביו המחלה הזאת באר היטיב בשנת 1769 לכן נקראת על שמו מילארישעס אסטהמא.

המחלה הזאת תופסת רק את הידדים, ולרוב משנה השניה עד שנה השביעית לימי חייהם, ואך לעתים רחוקים קודם השנה השנית, ורחוק מאד כי תקרה אחרי השנה השביעית; ואינה תופסת רק ילדים ענוגים וחלשים.

תפיסת המחלה בתקפה בפעם הראשון, תבוא לפי המורגל בימי החורף, ורק בלילה, בפתע פתאום, בלי קדחת, הילד ישכב במשתו לישון, לפי ראות עינים בריא ושלם, והנה פתאום יעור משנתו בכובד וחניקת הנשימה, מבלי הטפז לו שום שיעול; במשך איזה רגעים יתמו כל המקרים האלה, והילד ישיג הרוחה וישן שנית; לאיזה שעות (ולפעמים בלילה השניה), יתגעשו עוד הפעם המקרים הנזכרים בועף יותר מבראשונה.

במועד החפשי (בין תפיסה לתפיסה), הילד מעט בשינוי הבריאות, שקט יותר מן ההרגל, ורוחו נמוכה ונכאה, ובכך זאת יש לו תאומת אכילה, ואינו מתאונן על שום כאב ומשתעשע בהרגלו, בעור בשרו אינו נרגש שום חום, הדשון נקי, הרעי והשתן הולכים על סדר הטבעי.

לסוף יבואו המקרים בפעמים תכופים, והמה נוראים מאד, עד כי אין להם הפסק; הילד יניע החזה ועכברי הבטן, יתאמץ בכל שארית כחו לשאוב האוויר החיוני, נקבי האף יתרחבו, זיעה רבה תצא על אפיו, שפתי יתפכו למראה חבלת, הילד מחמת חוסר רוח נשימתו אינו יכול לשתות ולא לדבר, ימרט שער ראשו מכאב וצער, ונפטר לזה כווציה וחלחלה (קרעמפףע) ולסוף ימות בחניקה. — הכות יקדים בואו תיכף בתפיסה השניה, ולפעמים יאחר עד אחר תפיסות רבות אשר קדמוהו.

זה תואר המחלה הנוראה והמסוכנה מחלת הילדים ההיא, אשר יעלה הכרתה לפעמים גם מעיני רופא מלומד, והמר ימירנה באחת המחלות אשר נכתבה § 148.

§ 203

המחלה הזאת תוכר להתחלף באסכרה קרומית, ובפרט בראשית שני התחלואים האלה, יקשה לפעמים גם על הרופא המזומד להבדילם, אמנם דבר יקר הוא למאוד להכיר ולהבדיל בין שתי אלה המחלות, להציל ממות חית הילד, כי מחלת המילארישע אסטהמא היא מחלת כווצית, והאסכרה קרומית היא מחלה דלקתית, והמה צריכות רפואות מנגדות מאד זו מזו.

הסימנים המובהקים להבדיל בין שתי המחלות, המה:

(א) האסכרה קרומית תתגלה לאט לאט והיא משלחת צירים מבושרים ביאת המחלה, הלא המה מקרי קרחת הקאטאר, אבל המילארישע אסטהמא תתגלה בפתע פתאום, מבלי הקדם מקרים מבושרי המחלה.

(ב) אל האסכרה קרומית נטפל לרוב קרחת, אשר לא כן בהמילארישע אסטהמא בשום פעם. — השתן הוא אדום בהאסכרה קרומית, ובהמילארישע אסטהמא לבן וצלול במים.

(ג) בהאסכרה קרומית מוציא החולה ליחות מגרונו, והשיעול הוא לח, ובהמילארישע אסטהמא לא יקרה כזאת בשום פעם, והשיעול הוא יבש.

(ד) בהאסכרה קרומית מרגיש החולה כאב בשטח קנה האויר (הגרגרת), ובהמילארישע אסטהמא אינו מרגיש שום כאב רק לחיצת וכווצת כל החזה; גם קול השיעול הצרוד והעמום, הדומה לקריאת התרגול, אין לו מקום בהמילארישע אסטהמא.

§ 204

סבות המחלה הזאת המה, או מצד עצם גוף הילד, או סבות היצוגיות. אל הסבות אשר מצד עצם גוף הילד תחשב, חולשת גוף הילד, ורכות בנין גופו, (וזה הוא מעם הדבר אשר רק ירדים אשר לא יזונו היטיב וחלשים, יתפסו במחלה הזאת, כי כן תמצא המחלה הזאת יותר בבתי עניים מבבתי עשירים). — אל הסבות היצוגיות יחשבו: הצטננות, פחד או בהלה פתאומית.

מהות המחלה הזאת, הוא כווצ (קרעמפפע) בחלקי הודכת האויר אל הריאה.

עתידות המחלה: אחרית המחלה הזאת לא נעמה, כל עוד אשר הילד צעיר לימים, כן תגדל הסכנה; אכן אז יוכלו לקוות מעט עוד ותשועה, אם הקדימו לקרוא לרופא תיכף בהתגלות המחלה, והרופא הכיר המחלה בטוב. — כל אשר תמשך המחלה יותר, וכל אשר תרבה זעף תפיסת המחלה, כן תגדל הסכנה. — לסימנים טובים יחשבו: הקאה מעצמו (בלי סמי הקאה), שלשול, וזיעה, — ולעומת זה כבדות הבליעה, חלישות, ידים ורגלים קרות, שפתיים יבשות, מבשרי המות המה.

יען כי המחלה הזאת היא מסוכנת מאד, מובן הדבר כי במקום שיש להשיג רופא מלומד מן ההכרח למחר לקרוא אותו; ואם אין להשיג רופא מלומד, אזי יש להשתדל בתרופות אלה: לקחת רבע לויט טייפלסקאטא, ולדוך אותו במדוכה, ולערב האבק בחלמון ביצה, ולצקת עד זה רביעית קאמיללענשהע (רומיאנעק) עם מעט צוקער, ולתת מזה להחולה מלא כף מאכלית בכל שעה. — גם יעשו לו קליסטיר מן טייפלסקאטא*, ולבר מוזת ישפשפו לו על גומת הלב ועל השדרה במשיחת אַמאָניום-לינימענט, גם יניחו לו על מקומות שונות בגוף רטית החרדל (זענף) או חבושת התמכא (כריין), ויעשו לו אמבטיות פושרים, ולהמס בתוך האמבטי חצי ליטרא מלח וחצי ליטרא פאָטאש. בכל משך מועד החפשי יהזיקו את הילד באויר חם (וואַרם) מעט, דמונו ינתן לו יותר מאכלים נגרים (פליססיגע) מיבשים, לשתייתו יין מהול במים.

פרק ה

בחליים המאריכים, במחלקה (פעריאדע) השנייה מימי הילדות, וראשית דבר בחליים אשר מקור מושבם בהעצבים (נערווען),

(*) קליסטיר מטייפלסקאטא ועשה ככה: לקחת חצי לויט טייפלסקאטא נדך במדוכה, ומעורב בחלמון ביצה, ולצקת על הערוכ הזה קאמיללענשהע חמה ולעשות מזה קליסטיר בפעם אחת.

§ 205

שיעור טורד (קייבוהוסמען) או שיעול כווצי (קראמפפֿהוסמען).

המחלה הזאת לא נודעו עקבותיה בארצות איירופא עד שנת 1414 — התדבקת המחלה באה מיסוד מרביק המתפשט באויר, והיא מחלה כווצית (קראמפפֿקראנקהייט) וסדר תהלוכתה במועדים קבועים (צייטריימען) — בשנת 1570 נגלתה המחלה הזאת בארץ צרפת (פראנקרייך) בזעף נורא מאד; והפידה חללים לארפים ורבבות בתי אבות, ונכתבה המחלה הזאת מרופא צרפתי פראנציסקוס וואלעריאָלאַ בתואר מחלה חדשה בפני עצמה (זעלבסטשטענדיגע).

§ 206

תהלוכת המחלה תחלק לשלשה מועדים, המועד הראשון נקרא „מועד הקאטאראלישע“, סדר תהלוכתו ככה: הילד טריגש עייפות, כאב הראש, קול עמום (היווערקייט), עמישות (ניסען), שינה בלי מנוחה, העדר חפץ האכילה, כאב בעת בליעת מאכלו, קדחת ושיעול יבש. אחר עבור שלשה או ששה או ארבעה עשר יום, יסורו כל מקרי הקדחתיים, ויבוא המועד השני.

המועד השני נקרא „מועד הכווצי“, וזה סדר בואו ותהלוכתו: השיעול ישמע בקול חלילי (פֿפֿייפֿענד), דומה קצת לקד ניעור החמור, ולכן נקרא גם בשם שיעול החמור. השיעול הזה יהול על הילד פעמים רבות כיום; החולה יאחז וישען בכל דבר העומד נגדו, ושוהה למול פניו, פניו מתאדמים אדמדם אפל (דונקערֿראַטה), עיניו בולטות כחוריהן, ונוולות דמעה, גידי הפנים והצואר נתפחים, וזיעה קרה יוצאת על פניו, פעמים רבות יקרה בעת ההיא זיבת דם מנחיריו, מאזניו, או מהריאה, ידי החוכה ורגליו קרות, השת יוצא ממנו בלא הרגשה. המקרים האלה ימשכו משך איזה רגעים ויתמו בהוצאת הלאה דיר עב (שלייס) מהריאה, והקאה, ויבוא עת הרוחה. משך המועד הזה ימשך לרוב כששה שבועות.

המועד השלישי נקרא „מועד רדת המחלה“, המועד הזה יבוא הרוחה לרגלו, כל המקרים יסורו, השיעול נעשה לח ובלתי מתמיד (בהפסקות גדולות), והוא מוציא הלאה דיר (שלייס) מפיו, כחות הילד ילכו הלך וחזק, מראה פניו ייטב, נשימתו תעשה קלה

וחפזית יום יום; המועד הזה ימשך משך שמונה עד ארבעה עשר יום. יקרה לעתים רחוקות כי תשוב המחלה לאיתנה, והיא מסוכנת וממיתה, רחוק מאד שיבוא מות פתאומי במחלה זאת, אם לא כי נספל לזה עוד איזה מחלה, כמו רקיקת דם מן הריאה, דלקת הריאה, או קדחת עצבית (נערווענפֿיבער).

§ 207

סבת ומקור המחלה הוא בהעצבים אשר בחלקי הולכת האויר אל הריאה, ועצבים אשר בכפלי הקרבים (צווערפֿענדל) והאסטומכא. העצבים האלה יתגרו מיסוד המרביק הנמצא באויר כגרוי רב מאד. — היסוד המרביק הזה יש לו צד אחוה והשתתפות עם יסוד המרביק המחולל מחלת המאולען, לכן כן הדבר אשר לרוב תפושנה מחלת המאולען עם מחלת השיעול כווצי. המחלה הזאת תדבק בידים מיסוד המרביק אשר באויר, אבל איננה נדבקת מגוף לגוף, כאשר עינינו רואות וידים אשר אחיהם סבבו המחלה הזאת, וזא נדבק במחלה.

אם התגלתה מחלת השיעול כווצי, אזי לא תשנה מתהלוכתה בסדר המועדים; כאשר אין ביכולתנו לשנות ולעצור בעד תהלוכת המאולען והשארלאך בשום תרופה בעולם, לרפאותם במרם מועד התקלפותם מן העור, כן אין ביכולתנו לרפאות מחלת השיעול כווצי, במרם יעברו עליו השלשה מועדים אשר אמרתי.

§ 208

עתידות המחלה: אחרית המחלה הזאת אין להגיד בברור, כי היא תלויה ועומדת ביתוד בתכונת ומג האויר. כבר קרו שנים אשר היתה המחלה נוראה ועצומה מאד, כאשר היה בשנת 1580 בעיר רוטי המחלה הזאת באופן רע מאד, כי מתו תשעה אלף ילדים בהמחלה הזאת; ובשנים אחרות, ובפרט במדינותינו אלה, לא היתה המחלה מסוכנת כל כך.

השיעול טורד (או כווצי) הוא בחזקת סכנה בידיים רכים בעת צמיחת השנים, או כי נספל השיעול אל מחלה אחרת, כמו נגעיו העור, דלקת הריאה, שלשול דמיי. סכנת המחלה תגדל מאד, כאשר השיעול הוא יבש בקול צלול כצלול המתכת, או אם התחיל גוף הילד לצבות, או כי נראה פחת ורקיקת דם מן הריאה, או אם

נמפל לו קרחת ובשרו מתרדל ונעשה רו מאד. לסימנים טובים יחשבו: אם סרה הקרחת כלה, אם זזת כניסת השיעור הילד הוא במנוחה וצחלה, חפץ האכילה בלתי נערד, הרגשת ריוח אחר ההקאה, והפניה על סדר נכון.

§ 209

לרפאות המחלה הזאת בטרם יעברו שלשה המועדים אשר אמרתי, אין לזה שום תרופה בעולם. אכן תמשך המחלה משך ששה שבועות ואז (אם לא נמפל איזה מקרה לא טוב אשר יסובב המחלה לכסוכנת) תצלה הרפא, מבלי צורך להשתמש בשום תרופה. צדקו מאד דברי הדאקטאר גירטאנער*) באמרו: כי רפואת המחלה הזאת יותר בטוחה בהעזבה אל הטבע, מאשר ישתדל ברפואתה רופא הבכתי מלומד היטיב, ואיננו מתון במעשיו, להשתמש בתרופות אשר המה בלתי נכונות למחלה זאת; ומאד תגדל הסכנה להשתמש בראשית המחלה בתרופות מחממות ומשקישות הכוץ (קראמפל-שטיללענדע), כי גם אם אמנם המחלה הזאת היא מין מחדת העצבים, בכל זאת לא נכון להשתמש בה בראשיתה בתרופות מחממות.

ההשתדלות הישרה במחלה זאת, הוא כאשר אומר: במועד הראשון מן המחלה, כאשר הקרחת קלה, והשיעור לה טוב לתת להילד תרופות משלשלות קלות, מן מנה מר (ענגליש זאלין), מאננא, או עלי סענעס, לשתייתו ינתן לו מי בישול קל של זרע פשתן, או מן שורש מתוק (לאקעריין), דמאכלו לא ינתן לו זולתי רוטב שק גרש משבולת שועל. ואם באו סימני ומקרי דקת, היינו: אם חום כל הגוף רב מאד, הצמאון גדול, השתן ארום, השיעור מכאיב, אזי ישימו לו תיכף שש או שמונה עלוקות בצדי החזה, ולהניח לזוב הדם ערך שעה אחת. — לרפואה פנימית ינתן לו, מדבר התרופות המשלשלות אשר אמרתי, מי המסה מן רבע לויט סאלפעטער מנוקה, נמס בתוך רביעית לוג מי בישול של זרע פשתן, מעורב במעט צוקער, לתת לו מזה מלא כף מאכלית אחת לשתי שעות.

(*) הספר אשר כתב הדאקטאר גירטאנער על דבר תחלואי הילדים, נעקף לשון מכרי בשנת 1824.

לתרופה טובה ומועילה בכל מועדי המחלה, שבחו והללו את אמבטיות החמוצים*). גם יעצו לעשות לו תרופה ביתית פשוטה: למרח ולשפשף על כפות רגליו בחתיכת בצל. — אם שני המועדים האחרונים לא יעברו בסדר נכון, אז מן ההכרח לדרוש ברופא מלומד, ובאם אין להשיג רופא מלומד, אין לעשות לו זולתי תרופות חיצוניות כאשר אומר: א) קליסטירען; בתחלה יעשו הקליסטיר מן קאמיללענטהעע (רוטיאנעק) עם מעט מלח ומעט שמן, ואחרי כן אם תפסת השיעור התגברה מאד, יעשו לו קליסטיר מן מי בישול של שורש באלדריאן**) או טייפלעסקאטא; התרופות האלה יועילו פעמים רבות להשקיש זעף השיעור, יותר מכל הרפואות הפנימיות. — אם הילד נתרדל ונחלש מאד, אזי יעשו לו קליסטיר מן רוטב של גריסים, או חלב, או מן לינא. — ב) אמבטיות של פושרים; המה טובים ומועילים בפרט בילדים רכים צעירי ימים, כאשר השיעור נקשר עם כוויצה ותלחלה (קרעמפלע), בתוך האמבטיא ישימו חצי ליטרא אפר פאטאש; וטוב לעשות האמבטיות בערב, למען יישן הילד בלילה במנוחה. — ג) רטיות (פלאסמטער); כמו רטית הבעבוע (שפאניש-פליגענ-פלאסמטער)***. — רטית המהעריאק בערוב מעט קאמפלער, כחבוש עד צדי החזה, ודהיות מונח שם כל ימי משך המחלה, נודע לתועלת גדול.

הדבר העקרי ברפואת זאת המחלה, הוא להשגיח היטב על כלכל טוב, במינוי מאכל ומשקה ראויים. — מאבדים ומשקים המוספים גירוי לא ייטבו לרוב בראשית המחלה, לכן לא ינתן דהחולה רק מאכלי חלב קלים, ביצים מבושלים בשול קל, מרק

(*) אמבטיות חמוצים יעשה ככה: לערב בתוך האמבטיא ששה חלקים מים חמים עם חלק אחד חומץ חזק, ולרחוץ באמבטיא הזאת את רגלי הילד ככל ערב וערב, משך רבע שעה.

(**) לקחת חצי לויט משורש באלדריאן, ולערות עליו רביעית מים מרוחקים על גבי האש, ולהניח לעמוד ערך רבע שעה, ולעשות מזה קליסטיר כפעם אחת.

(***) רטית הכעבוע יחשבו להילד על גומת הלב, כגודל מטבע רובל, וינח שם עד שיעלה אצבעונה.

קלוש וכחוש, פירות מבושלים, ומיני לפת, והעיקר הוא למעט במאכלו; לשתייתו ינתן לו מים קרים. אם הילד נתרדלל מכתותיו, ינתן לו מיני מחיה המחזקים. אם הילד חלש מאד, יתנו לו פעם בפעם מלא כף יין מאדערע, או יין מאלאנא, או יין אונגארי, מוזכך בחלומן ביצה, ולשתייתו ינתן לו שכר טוב. אם הילד געשה רו מאד, יתנו לו רופא ומרק טוב, שאקאלארע, רופא של שכר, קאפלע, ושאר מיני מזון המזינים היטב.

בראשית המחלה יהיה הילד כנזא בבית, אולם אחר זה מוב לו להתהקד באויר חפשי (אם האויר יפה), רק דשמרו מהצטננות, אם נמשכה המחלה זמן רב, או כי נספר לו רקיקת וכיחת דם, אז עצה טובה לפני הילד לשלחו על פני השדה, לחיות בכפר.

§ 210

מקלול שקדים הפנימיים (סקראפערקראנקהייט).

בטרם אהל לדבר ממחלה הזאת היקרה בידעיתה, ועולה עד שפת עם תמיד, יאלצני הענין להבין ודבר מן השקרים (דריוען) המלאים דיחת לימפע אשר בגוף האדם, לחקור מהותם, יעורם ותועלתם בגוף; כי כל אשר לא ידע מהות שקרי הלימפע, יעורם ותועלתם בגוף, ידבר ממחלה הזאת, אך באומר ודברים מבלי הבין מאומה.

§ 211

בכל חלקי הגוף, נמצאים קנים דקים חלולים מלאים מיץ וליחה, המסתעפים ומתפרדים כסעיפי ושרשי העץ, והמה ישרתו קציריהם בכל חלקי הגוף, חומים דקים מסובכים בכל עבר כמעשה רשת; הקנים החלולים האלה נקראים בשם „כרי המיץ“ (געפעסע).

כד כרי המיץ יחד נקראים בשם הכולל „שימת כלי המיץ“ (געפעס-סיסטעם); שימת כלי המיץ יחזקו למיניהם: א) אותם המלאים דם אדום, ונקראים בשם „גידים הרופקים“ (עורקים). ב) אותם שהם מלאים דם שחור, ונקראים „גידים הדם“. ג) חומים דקים כחוש השער, המקשרים ומחברים את גידים הרופקים עם גידים הדם. ד) כלי הלימפע, והמה גידים מלאים מיץ לימפע לבן כמו חלב (מילכזאפט). — בשלשה מיני גידים הראשונים, נמצא

במו דם, הסובב והולך בסבוב תמיד, הלוך ושוב, מן חלב אל כל חלקי הגוף, ושבים אל חלב, אבל בכרי הלימפע נמצא מיץ חלב, אשר המה יונקים מכל חלקי הגוף, ומהפכים אותו לדם, לכן נקראו גם בשם „גידים היונקים“, והמיץ הזה נקרא מיץ החלב (מילכזאפט, כילום) או מיץ המחיה (נאָהרונגסזאפט).

§ 212

כלי הלימפע מקורם ושרשם במקומות שונות בגוף, בתמונת רשת, והמה יעברו דרך שקרי הלימפע, אשר מושבם בהראש, הצואר, החזה והבטן, ובפרקי האברים. השקרים (דריוען) האלה, המה קבוצת כלי הלימפע אשר יתקבצו ויסתבכו יחד, ויעשו כדמות קשר, ומשם יתפשטו הלאה בתבניתם מעשה רשת, ועוד יתקבצו ויסתבכו כדמות קשר, וכן להלאה בכל חלקי הגוף, והקשרים האלה המה הנקראים שקרי הלימפע (לימפדריוען). שקרי הלימפע האלה ינהגו משרתם בכל עוז במחלת הסקראפערלן, לכן מן הצורך לדעת מהותם ומקום מושבם.

§ 213

בשם מחלת הסקראפערלן, נכנה פרעות סדר סבוב מיץ הלימפע, השתנות וגרעון בהפרשתו, אשר על ידי זה תבוא מגרעת המחיה בהגוף. מזה יולד בגוף תולדת המחלה, הנקרא חומר הסקראפערלן, החומר הזה הוא ממראה צהוב לבני (ווייסגעלב), ומשכנו בחלק הגוף אשר שם מושב המחלה.

מחלת הסקראפערלן האמתית, היא מחלת הילדים, אבל בגדולים לא תקום ולא תהיה; ואם נראתה בגדולים, איננה אך משך המחלה מימי הילדות.

§ 214

הנה הבדילו בין מחלת הסקראפערלן אשר היא בכח והכנה לבד, ובחלי נראית ונגלית עדנה, ובין אשר יצאה המחלה אל הפועל. — האופן הראשון הנקרא גם סקראפערלן נסתרים, נכר בסימנים אלה: א) מראה פני ילדים כאלה יפה אף נעים, עור בשרם לבן וצה, שערותיהם ממראה הנקרא בלאַנד, ראשם גדול בערך גופם, כנפי נחיריהם ושפתיהם עבות, ובטנם מקשיי, ב) יש להם נטיה

לשלשול, לעצירות המעיים, ותימוצים באסמומכא, והמה אוהבים לרוב מאכלי קמח, ובפרט תפוחי האדמה (קארטאפּעל), ומאזניהם יזוב ליחת מוגלא. ג) כח השכל והבינה יקדים בואו בילדים כאלה, גם כח התאווה יתעורר במו בימי נעוריהם, אשר על כן יכשלו לפעמים ברעת חטא אוני (אנאניא). ד) העצמות יתקשו במו, באחור זמן מבשאר ילדים, לכן המה מאתרים להחל לכת ברגליהם משאר ילדים.

§ 215

מחלת הסקראפּעל כאשר התגתה ויצאה לפועל, תתחיל בואה בתפחת השקדים, ולרוב בהשקדים אשר בצואר, העורף, וחמוקי הירכים. — בראשית המחלה יכולים השקדים התפוחים להתנועע אנה ואנה, ואחר זה יתקבצו רבים מהם יחד, ונעשה תפחה גדולה, אשר תתהוו לבסוף לחבורה ומכה טרית.

§ 216

יש להבין ולדעת להבדיל בין תפחת השקדים מסקראפּעל, ובין תפחת השקדים הפשוטה. — בתפחת השקדים מסקראפּעל יקדימו רוב סימני הכנה וכשרון למחלת הסקראפּעל, אבל תפחת השקדים הפשוטה תולד לרוב מפגיעות ופציעות חיצוניות, הצטננות, או מנגעי העור שנגרשו פנימה.

§ 217

חבורת הסקראפּעל תקרא תפחת השקדים מסקראפּעל אשר נבקעה ונהיתה למכה טרית. החבורה היא שפתותיה מעוררות ברכי חלקות, והיא עמוקה, טרית החבורה ירוקית (גרינליך) מימית, דומה לחלב הנקפא.

§ 218

חומר (מאטעריע) הנולד מהסקראפּעל יכול להמצא בכל חלקי הגוף. — כאשר ישים מושבו בבטן, או נכר בסימנים אלה: הבטן עב ומקשי, חפץ האכילה רב מאד, ובפרט דמוני קמח ותפוחי האדמה (קארטאפּעל) ובשרו ידל ונעשה רו. בהחזה יורד החומר תהא בהגיעו לימי נעורים, ויליד בגוף הכנה למחלת רוזן הריאה

(שווינדרוכט); ואם ימצא בהמות, יסובב הכנה לכאב הראש המאריך זמן רב, גם חלי העצבון הנקרא מרה שהורה. — על עור הבשר יתגלו הסקראפּעל בתמונת נגעי העור ממינים שונים, כמו גרב הראש, שחין לח אחורי האזנים, ודקת בכנפי הנחירים. החליים הבאים לרגל מחלת הסקראפּעל, המה: עקימת הצואר, עורזון, רוזן הגוף, תפחת פרקי האברים, רקב עצמות, עקימת השדרה (חטוטרת) (בוקעל), נגעי העור, חבורות, צביה מימית, ורוזן הריאה.

§ 219

מחלת הסקראפּעל, איננה מחלה הנולדה מרחם, אמנם ההכנה למחלה הזאת היא קשורה בו מראשית יצירתו בבטן. מחלת הסקראפּעל תתגלה ותצא לפועל במשך זמן צמיחת השנים, או אדרי מחלת המאולען, פאקקען, גם שארלאך.

§ 220

הסבה הראשונה למחלת הסקראפּעל תוסד ברגע הראשונה עת התחלת יצירת הילד ברחם האם. אבות בעלי מחלת הסקראפּעל או אשר סבלו חליים אחרים, יולידו בנים בהכנה למחלת הסקראפּעל. — בין חליי האבות אשר יסובבו מחלת הסקראפּעל לבנים, תחשב מחלת הווענעריא בראש, מפני כי המחלה הזאת תשאיר אחריה חלישות בלי להרפא בשיטת הרימפּע של אבות הילד, והמה ינחילו חלישות הזאת לבניהם אשר יולידו*.

§ 221

דסבות התואניות, (הסבות אשר בעבורן תצא המחלה, באותן שיש להם הכנה להמחלה, אל הפועל), המה: א) רוע מזון הילד, ובפרט חלב האם כאשר הוא שמן מאד, או חלב מינקת אשר תניק משך זמן רב, גידול הילד במזון מלאכותי, הגמל הילד בלא עת, הזנת הילד במזוני קמח או תפוחי האדמה (קארטאפּעל), השקות הילד יין, או יין שרף, והעולה על כוונה העמסת האסמומכא במזון

(* למחלת הווענעריא אשר תסובב מחלת הסקראפּעל, תחשך מחלת העריסער וסלאנקער.

רב יותר מדי. — ב) חסרון הנקיון. ובפרט אויר בלתי נקי, התעצמות רוחץ הילד, ולהכניסו פעם בפעם באמבטיא, גם להחליף שמלותיו. — ג) אויר משחת המקלל הבריאות, ובפרט אויר רטוב, או מוסגר; לכן תמצא המחלה לרוב בין העניים, בכרכים גדולים, במקום אויר משחת כאמרי רפש ויאורים או מפני אשר חוצותיה דחוקות בלתי נקיות. ד) טורח והעמסת עור על כחות נפש הילד בלא עת. לכן מוזק סגור להילד להחזיקו לבית הספר בעודנו רך, ולהעמיס עליו למודים רבים, ובפרט מוזק מאד רעת הטא אוני (אנאניא).

§ 222

עמידות המחלה. אחרית מחלת הסקראַפֶּל אין להגיד בברור, מפני כי היא מחלה מארכת ומשוכה מאד, וגם אחרי אשר צרחה דהרפא, עוד תשוב תתגלה. המחלה הזאת איננה בסכנת מות, אם לא נטפלו אליה אחת המחלות ההולכות לדגה, כמו דיון הריאה, או צרירת מריה (אימפרונג) בחלקים הפנימיים בגוף. כן אשר ימחרו בהשתדלות ראויה ונכונה (בהשכר ובינה) במחלה הזאת, כן תצלה אחריתה יותר. — צדקו מאד אשר חשבו המחלה הזאת למחלה היותר מארכת והיותר קשת עורף, יען כי היא נשרשת בעומק מאד בשימת הלימפֶּע, עד אשר אם נחפוץ לעקור המחלה משרשיה ורפאותה עד היסוד, מן הצורך וההכרח לשנות כל סדר מזג טבע הגוף בכלל.

מחלת הסקראַפֶּל יש כח בירה, גם לסובב חליים רעים אחרים, באחרית הימים, כאשר כן הוא דעת הראקטאר הופלאַנד כי חבורת הסרטן (קרעבס) ברחם האם, אשר יקרה לפעמים בנשים הזקנות, הוא מסובב ממחלת הסקראַפֶּל.

§ 223

בהשתדלות עור במחלת הסקראַפֶּל, נצרך בפרט להסיר הסבות התואניות (געלעגנהייסס אורזאָען), כי בסור הסבות האלה אין צורך עוד לשום רפואה וסמי תרופה, על כן מן הצורך להשים עין על הדברים האלה: א) על מאכלי הילד ומשקהו; מזון החולה הזה לא יהיה ממוזנות המגרים הגוף, ולא יהיה ממין הצמח לבד, אבל רוב מזונו יהיה ממין החי, כמו בשר בקר צלוי, מרק של בשר

בקר, עגל או תרנגולת, עם זאנא, אורז, או גריסים; התבשילים האלה לא יהיו מרוחים ולא מבושמים הרבה. — מזוני קמח, חלב, ושאר מאכלים שמנים מוזקים המה במחלה הזאת, כי יתחמצו עד מהרה בהאסמומכא ויסובכו כבדות וחלישות האסמומכא. — מסין הצומח יאותו לו מיני לפת המתוקנים משרשי הצמחים, אבל מיני קטניות ומיני לפת המתוקנים מעלי הצמחים מוזקים המה. כשתייתו ינתן לו מים זכים קרים, שכר טוב הערוך בכישות מעט, ולפרקים יוכלו לתת לו רוטב מתוקן מיין עם חלמון ביצה. — ב) על האויר שיהיה יך ויבש. לחולה כזה טוב לקבוע דירתו בכפר על פני השדה, ולהמנע סדור בדירה נמוכה ורטובה. ג) להשגיח היטב על נקיון עור הגוף, לרחוץ פעם בפעם בשר הילד החולה במים קרים, ושתי פעמים בשבוע ירחצוהו באמבטיא של פושרים, גם יתרו להחליף לו מלבושיו פעם בפעם, ולסנוע סמנו כסות ומצעות של נוצות, אבל יציעו לו למשכבו מצע ממולא בשער הסוס. ד) תנועות הגוף. ילדים צעירים ינשאו על היר פעם בפעם באויר החפשי, ויאמנו את ידם בלמודי הפיוז (נימנאמשישע איבונג *).

§ 224

השתדלות ברפואות במחלה הממושכה הזאת צריכה הסרך זמן ומתינות רב, וכבר הכינו הרופאים תרופות רבות למחלה הזאת, לכן טוב הדבר לפנות לאחד הרופאים המלומדים, ולהשתדל ברפואות כפי אשר יצוה; אבל לא יחליף ולא ימיר את הרופא אשר בחר, כי גם הרופא אינו יכול להחליף הרפואות פעם בפעם, ואם ימיר את הרופא באחר, יבוא מזה הרוב חלוף הרפואות. — אם אין להשיג רופא מלומד, או כי אין בהשג יד החולה דדרוש ברופאים, או יוכל להשתמש בתרופות ביתיות כאשר יבואר בזה.

§ 225

התרופות הטובות ומועילות להשתמש כמו במחלה הזאת, המה: א) תרופות המשלשלות, המה היותר טובות, ובפרט אבק

(*) מאמון ילדים בלמודי הפיוז אלדד עוד נמשך דכרנו כמיוז ילדים, שם במקומו תמצאו.

יאלאפא¹; ושורש ראבארבאר², ועלי סענעם³. (ב) תרופות המחזקות: לאלה יחשבו, כינא⁴ וקאוע מאנוי אלון (אייבער קאפאעע). התרופות האלה ישתמשו בהן רק בילדים חדשים ודלי בשר; אבל בילדים חזקים או סוברי קרחת אין להשתמש בהן.

§ 226

למען היות לעזר לתרופות הפנימיות בפעולתם, טוב להשתמש גם בתרופות חיצוניות אלה: (א) אמבטיאות של עשבים ופרחים (קרייטערבערער): אמבטיאות של קאלמוס, רומיאנעק, ושאר עשבים ופרחים בעלי ריח (אראמאטישע קרייטער) המה מועילים לטוב בראשית המחלה, אולם אחרי כן טוב להשתמש באמבטיאות המחזקות הגוף, כמו אמבטיא של כינא, או שר ברזל, או שעורים ממותקים, או גפרית; ובפרט טוב להשתמש באמבטיאות מן מרח פשוט עם מלח מר חלק כחלק, (לקחת מכל אחד משקל ליטרא לכר אמבטיא). — להשתמש באמבטיאות של מי מחצביים (מינערעאל-

¹ אבק יאלאפא יתכן להחליף על אופן זה: לקחת רבע לויט אצק מזורש יאלאפא, ולערבנו עם צוקער כשיעור הזה, ולתת להילד שלישיית מזה. ואם לא פעל כזה הפניה והרקת המעיס, אזי יתנו לו גם החלק השני, גם השלישי, אחר עבור שלש או ארבע שעות. ² שורש ראבארבאר יתכן להילד, או כתוש לאצק שמינית לויט לכל פעם, או לתת לו מי שריה (טוינקטור) של ראבארבאר, מלא כף קטנה אחת לארבע שעות.

³ עלי סענעם יעשה מהן מי עירוי, היינו לקחת חצי לויט עלי סענעם ולערות עליהם שמינית הלוג מים רותחים, ולכסות הכלי ויעמוד ככה ערך רבע שעה, ואחר זה לסנן את המשקה ולערב כתוכו מעט צוקער, ולתת מזה להילד מלא כף מאכלית אחת לכל שתי שעות. גם יוכלו לכתוש עלי סענעם לאצק, ולתת להילד על הדרך אשר כתבנו לאצק יאלאפא.

⁴ הבינא יתכן להילד בדרך ביסול, היינו לנשל חצי לויט כינא ברביעית מים, ויבשל עד שיסאר רק המחצה, ולסנן את הכלול ולערב כתוכו מעט צוקער, ולתת מזה להילד מלא כף מאכלית אחת לכל שתי שעות.

⁵ אייבעלקאפאעע סדר ביסולו והערכתו, כמו בקאוע הרגילה, ולתתו להילד שתיים או שלש פעמים ליום, מעורב עם שומן החלב (מילכראהס).

וואסמער). טוב לפנות אל בתי המרחצאות אשר בעיר בוסק וסאדעץ המהוללים מאד, כי המה הראו טובת פעולתם במחלה הזאת להפליא מאד, עד כי גם רבים ממדינות אחרות ינהרו אליהם. — אכן כי נצרך לרחוץ במו פעמים רבות עדי ישיג ארובה ומרפא עד היסוד. — (ב) משיחות (ואלבען) ורטייות (פלאסטער), המה יבשרו ג"כ לפעול פעולה רבה במחלת הסקראפאל, לאלה יחשבו: משיחה של סאלמיאקספיריטוס, או אמאניום-לינימענט, לשפשף במו עד השדרה ועל מקומות התפוחים. — וכן טוב לחבוש על מקומות ההם רטיה הנעשית מן אמאניאק מערקוריום, או מן מייפלעלסקאטא. — עד הנה כתבתי ממחלת הסקראפאל דרך כלל; עתה אבוא לדבר מהחליים אשר המה מסובבי וילירי מחלת הסקראפאל, והמה מיני תחלואים אשר יתראו לעינינו בתוארים מיוחדים, ויסודם הוא קלקול השקדים הפנימיים (סקראפאלקראנקהייט), או חומר מאטעריע של המחלה ההיא (סקראפאלמאטעריע). והמה למיניהם:

§ 227

I רוזן הגוף, או שרפון הילדים (דאררוזנט).

המחלה הזאת, משנה הראשונה עד השנה החמישית לחיי הילד, היא לרוב מסובבת מקלקול השקדים הפנימיים (סקראפאלקראנקהייט), בפרט סתפחת שקדי הבטן הבאה ממחלת הסקראפאל. ילדים אשר נולדו בהכנה למחלת הסקראפאל, יתפסו לרוב במחלת השרפון. צירים מבשרי המחלה, המה: יציאת ההפניה בלי סדרים, שלשור, הקאות, גודל תאות האכילה, ובפרט חפץ למוזני קמח ותפוחי האדמה (קארטאפאל), צמאון עצום, שתן לבן, בטן נפוח, בראשיתו רך, ולבסוף נעשה מקשיי.

עצם המחלה אחרי אשר כבר פרצה בגוף, נכרת בסימנים אלה: רוזן רב ודלות בשר בכל האברים, הבטן הולך ומתעבה, עור הגוף נעשה קשה ומסוכסך, מראה פניו כפני איש זקן ושיבה, וחלישות גופו רבה; לבסוף נטפל לו ארמימות הפנים, צמאון, וזיעת הלילות, ואלה המקרים יוליכוהו עד מהרה חצרות שאור. סבות התואנות (געלעגנהייטסאורזאכען) למחלה הזאת הן הנח באשר במחלת הסקראפאל.

§ 228

השתדלות עור ותרופה במחלה הזאת, היא: בראשונה ינקו אסטומנתו בתרופות ראבארבאר או שורש יאלאפא, ואחרי זאת יתנו לו תרופות המחוקות. תרופה טובה ומועילה במחלה הזאת הוא השמן הנקרא (לעברטראן*), אכן מן הצורך להאריך בשמוש השמן הזה זמן רב, ולתתו להתורה שרש פעמים ביום מלא כף מאכלית. גם טוב למשוך ולשפשף בשמן טראן הזה את כל בשר החולה פעם אחת ביום, ולמחרתו ירחצו באמבטיא של בורית, ושנות בזה פעמים רבות זמן רב; (וכן רפאתי גם אני המחלה הזאת בילדים רבים בשמן הזה).

§ 229

II תבורות הנולדות מקלקול השקרים הפנימיים

תבורות הסקראָפֿעל תולדנה מתפירת השקרים, רובם יודו על הצואר, הידים, ועל פרק הזרוע (עלענבאָגען), ומראיהן תורב-בסוף (בריד), שמנוני (שפֿעקאָרטיג) ומוזהם (שמוטציג), מכאיבים בראשית היותם, ושפתותיהם מקשיות; התבורות האלה מתרפאות ותחורות ומתבקעות, ומתפשטות בשמחן ועומקן, ומכלות ומשחיתות גם העצמות.

§ 230

לרפאות תבורות הבאות ממחלת הסקראָפֿעל, נצרך דבראשונה להשתדל לרפאות עצם מחלת הסקראָפֿעל, ואם לא השתדלו בזה בתרופות כפי אשר כתבתי למעלה, אזי לא תרפאנה התבורות בתרופות חיצוניות (אף בהיות טובים שבהם) עד עולם. אם התבורות מכאיבות מאד, אזי יעשו לו תרופות חיצוניות: לרחצו במי בישול של זרע פשתים, או לחבוש לו חבושה מלחם חמה מבושל בחלב עם כרכום (ואַפֿראן), ואם אינן מכאיבות, ישתדלו לרחצם במי סיד, או במי בישול של קאטיללען (רומיאנעק) או קאלמוס.

(*) שמן לעברטראן נמצא בו שלש מינים, היינו: שחור, אדום, אמוץ (בריון), ולכן, המובחר שבהם הוא האדום אמוץ.

§ 231

III דלקת העינים הבאה ממחלת הסקראָפֿעל:

דלקת העינים הבאה ממחלת הסקראָפֿעל תבדל משאר דלקת העינים, כי בזאת הדלקת ישיג החודה תיעוב האור (ליכטשייא) רב (שאינו יכול לראות באור) ועלול להתהוות חבורה בהעין. ילדים הסובלים מחלת הסקראָפֿעל, יחלו לרוב גם במחלה הזאת, ואם לא ישתדלו ברפואתם בהשתדלות ישרה, אזי יעוורו עיניהם או כי יולדו למד דק או תבלול בעין.

§ 232

רפאות המחלה הזאת לא תצא מבלי רפאות מחלת הסקראָפֿעל. רע מאד הדבר לרפאות דלקת העינים כזו, בתרופות חיצוניות על ידי רופאי העינים (כאשר נהגו לרוב), כי המה יביאו במשיחתם עורוץ להעינים, לכן טוב ונכון לפנות לרופא מלומד, אשר ישתדל לרפאות עצם המחלה ברפאות נכונות, הלא אז תרפאנה עיניהם מבלי שום תרופה חיצונית. אם אין להשיג רופא מומד, אז ישתדלו ברפואתם כאשר אומר: לתת להילד תרופת הפניה (בכל יום או שלש פעמים בשבוע), משורש יאלאפא* ועל העורף יחבשו לו רטית הבעבוע (שפאניש-פֿליגענ-פֿלאסטער) כגודל כף היד, ולמשוך פעם בפעם המקום ההוא במשיחות מנרות (רייצואלבע), למען אשר ישאר פצע ומכה טרחה במקום ההוא, עד אשר תסור הדלקת מהעינים; את העינים ירחצו פעם בפעם בקאמילדענטהעע (רומיאנעק), וימעיטו במוזנו.

§ 233

IV מחלה הענגלישע, היא מחלת השחתת בנין האברים.

רופא ענגערי גליססאן שמו היה הראשון אשר באר במכתביו המחלה הזאת בתואר מחלה בפני עצמה, לכן נקראה בשם מחלה הענגלישע. המחלה הזאת יש לה התחברות רב עם מחלת

(*) לחלק א' לויט שורש יאלאפא לשלש חלקים ולתת להילד בכל יום חלק שלישי.

§ 239

המחלה הזאת תחל לפעמים באופן רע מאד, עד כי יבוא המות לרגלה עד מהרה, היינו: כי יתעקם אך עצם אחד מעצמות השדרה, ויציאתו מן השדרה בלתי נראה ונרגש, ויטפלו לו כאבים בוערים, המתפשטים עד הטבור והרגלים, ומתגברים פעם בפעם יותר. — הרגלים נעשות רוות, ולבסוף ילקה באפיסת תנועת הרגלים (דעהמונג) אשר יתפשט מהרה עד הבטן והחזה, והמות ימהר לבוא.

§ 240

סבת העקמימות הזאת, היא, או מחלת הסקראַפֶּל, או מחלה הענגלישע, וטבלעדי המחלות האלה נמצאות עוד סבות חיצוניות אשר יסובבו המום הזה, כמו מחסור שאיפת האויר הנקי, הרבות בישיבה, הצטננות, ננעי חכוך או ננעי ווענעריא שנגרשו פנימה. עתירות המחלה: אחריתה תסוב על פי הסבות אשר הביאו המחלה, אם באה מסבות חיצוניות, תקל רפואתה בראשיתה, אבל אם העקמימות באה מסבות פנימיות, ונמשכה זמן רב, אז אבדה כר תקוה לרפואתה. — העקמימות הזאת איננה בסכנת נפש, רק באופן שבאה עם צרירת סריה בפנימית הגוף.

§ 241

השתדלות עזר ותרופה בעקמימות השדרה, הוא להשתדל להסיר הסבות אשר סבבו זאת, לכן טוב לו להתאמץ ברפאות מחלת הסקראַפֶּל, או מחלה הענגלישע, לפי ההשתדלות אשר כתבתי.

הנה בחרתי לדבר בזה מעט ממעשה תקן האברים הנקרא אַרטהאָפֶּדיא. הוא מלאכת תיקון והישרת האברים העקומים על ידי כמות מעשה חשב (מאשינען), תנועות ופוזוז הגוף (גימנאסטישע איבונגען), כמו לנענע הגוף הנה והנה, פוזוז בורעות ידיו, קפץ ודג, רצוא ושוב. בערים גדולות ימצאו בתי תעלה מיוחדים אשר הוכנו במו ממות ומעשה חשב כאלה, לתקן בהם כל מעוות באברי הגוף, ונקרא בשם „אַרטהאָפֶּדישע אינסטיטוטען“.

אבות ילדים בעלי חמורת או בעלי רגלים עקומות, יפנו לרוב לבית תעלה כזאת אשר ימצא שם מעשה חשב כאלה, מבלי לשאול

בראשונה ברופאים מלומדים, אם לא יזיק להולד להנחתו במטה ההוא, או להסגירו במעשה חשב (מאשינען).

הנני אומר דרך כלל כי כל מעשה חשב אשר יפעלו פעולתם על ידי דחיקה ולחיצה, או השתרעות האברים, נצרך לזה זהירות והשגחה רבה, כי המה יכולים לסובב מכאובים ודלקת, וצרירת סריה באברים, גם יוכלו להביא סכנה נוראה על ידי לחיצת ודחיקת ההזה והמעים בבטן. — לכן אין טוב לעשות התיקון הזה רק אחרי אשר הסירו והרחיקו מסובבי המחלה, וגם האברים העקומים המה נוחים להתיישר, אבל אם מעשה התיקון הזה סובב לו כאב מעט, אז מן ההכרח למהר בכל היכולת להסיר מעליו כל מועקה, ודהוציאו ממסגר הכלים האלה.

§ 242

VI ספוג הפרקים (גלידשוואם) או תפיחה לבנה (ווייסע געשוואולסט). על פי רוב תבוא המחלה הזאת בארכובת הרגל, ולעתים רחוקות גם בחרים, ותתודע בתפיחה ספוגיית מקשיית, המתפשטת על כל הפרק, ומנוע תנועת הפרק ההוא, ויטובב על ידי זה מכאובים להולד בעת נסותו ללכת. לסוף נעשים החלקים התפוחים מקשיים, ויתחילו להתאדם, בפנימיות האברים ההם יולד צרירת סריה, ואחר אשר תתבקע חבורת הסריה, יזוב ממנה סוגלא דקה חריפה ומסרתת, אשר אם תרבה לזוב בשיעור רב יבוא המום לרגלה. — הסבה לתפיחה ספוגית היא תריפות חומר מאטעריע שר הסקראַפֶּל, אשר התקבץ בהפרק ההוא.

עתירות המחלה: אחריתה לא נעמה, כל אשר יגברו המכאובים, כן גדלה רעתה, ואם נבקעה התפיחה, אין זה שום תרופה וולתי לתתך האבר ההוא.

§ 243

השתדלות עזר בזאת המחלה תערך לפי הסבות אשר סובבו המחלה, והנה אם באה המחלה מסבת חומר הסקראַפֶּל, נצרך לרפואתה בתרופות והשתדלות אשר כתבתי במחלת הסקראַפֶּל. — התרופות החיצוניות היותר טובות ומועילות, הנה: א) העלוקות. אם הכאבים עצומים מאד, ישימו לו סכיב הפרק ששה עד שמונה עלוקות, ולחבוש על הפרק חבושות חמות מן זרע פשתים מבושר

במים הנקראים, ווייסעס וואסער. — ב) רטית הבעבוע (שפאניש-פריגע-פלאסמער). אם המכאובים בלתי עזים, יחבשו לו רטית הבעבוע בשיעור גדול, על צד הגוף אשר שם התפיחה, ושרא להניח הפצע (הנעשית מן המריה) להרפא, אבל ישתדלו להמשיך זיבת המוגלא משך איזה שבועות על ידי משיחות המוסיפים גירוי הפצע. — ג) רטית הקאלפאניוס. המריה הזאת שבחו מאד ביחוד ובפרט למחלה הזאת. לפתות תפוחות כאלה באומל אין לעשות בשום אופן, כי יסובב המות בלי ספק. ד) שפשוף במשיחות. טוב לשפשוף המקום ההוא במשיחה הנעשית; מן מרת השור עם סאלמיאק-ספיריטוס, או מן שמן מערפענמין עם סאלמיאקספיריטוס, או מן שמן הנקרא שטיינעהל עם סאלמיאקספיריטוס.

§ 244

רקבון הפה (מונדפייול) הנקרא וואסערקרעבס. בשם הזה נכנה מין מחלת הילדים מסוכנת מאד, אשר היא נשרשת בעומק בשיטת מחית הגוף (ערנעהרונגס-סיסטעם) ותתוודע בסימנים אלה: תתחיל בואה בעייפות וחלישות, תנומה, צמאון, העדר הפין האכילה, ושכשול; אחרי זאת יופר לו עוד מיתשים אלה: ריח רע נודף מפה, תפחת שקרי הפה, חמימות ואדמימות בשר התניכים; עד מהרה יכוסה בשר התניכים, הלשון, השפתים, והלחיים, בחבורות ומכות פריה, השנים נופלות, ונפסלו לו זיבת דם מן הנחורים, והילד האומלל יתום חייהו במשך ארבעה עשר יום. אם באה המחלה בסדרנה גבוהה, אזי יתראה תיכף בתחלתה כתם בתוך הפה, אשר הוא מתכסה אחר זה בגלד; תחת הגלד ימצא סוגלא יקודית (בראנדיגע וויצע) אשר יתפשט גם על הלשון, הלחיים, והנחורים, והחלקים האלה נרקבים ונופלים לנתחים; אחר זאת יתגלו כתמים כאלה גם על כל עוד בשרו, אשר יתהפך מהרה ליקוד, והמות ימהר דבוא. ההכנה לזאת המחלה נולד עם הילד מבטן, כאשר הוא נולד מאבות זקנים. סבות תאונות לזאת המחלה

(*) רטית הקאלפאניוס נעשה ככה: לקחת קאלפאניוס נדך הדק היטב, ולזרוח על נייר סמוני (לעשפאפיר) ולצקת על זה ספיריטוס, ולחכשו על המקום הנחשק, וינח שם משך איזה ימים.

המה: אויר משחת, ומוזנות בלתי ראיות. — עתירות המחלה: המחלה הזאת היא מסוכנת מאד, והידיד ימות בסבת בליעתו חומר (מאטעריע) התריפי הרקובי הזה.

§ 245

השתדלות עזר למחלה הזאת בראשיתה, הוא לתת לחחולה תרופת הפניה קלה, מן מלח מר (ענגליש זאלץ) עם מאננא. — אם נתדלדלו כחות הילד מאד, אזי יתנו לו תרופות מחזקות, כמו כינא או יין, או משניהם יחד. — לתרופה חיצונית ישתמשו במי המסה, מן חצי לויט סאלמיאק נסס ברביעית מים קרים, ולערב בזה כשתי כפות קאמפער-ספיריטוס, בערוב הזה יטבלו מפוג ויניחו עד הפצע. — גם טוב להשתמש במי בישול חזק מן כינא (א' לויט כינא מבושל ברביעית מים) ולתת בזה חצי לויט אלוין ומעט רבש, בערוב הזה יטבלו תחית בגד פשתן, ויניחו עד הפצע. מאכלו ושתייתו נצרך לכלכל לפי ההשתדלות. — בראשית המחלה כאשר ישתמשו בתרופות משלשלות, יתנו לו למאכרו מרק קלויש מבשר תרנגולת, או מבשר בקר כחוש, לשתייתו מים זכים קרים, מיץ גרעיני הימבער (הימבערואפט), או שאר מיצים המוציאים. ואם מן ההכרח להשתמש בתרופות פנימיות מחזקות, אזי יתנו לו למוזנו מרק טוב מבשר, גם מקפא של בשר (בוליאן) (לבשל כמה מיני בשר בישול חזק עד יקפא); לשתייתו ינתן לו שכר טוב, יין, או יין מהור במים. מלבד כל זאת ישניחו היטב עד נקיון האויר, ודירה טובה דבריא, והחליף מלבושיו יום יום, ויחבשו הפצע וינקוה פעם בפעם, למען אשר לא יבלע החומר (מאטעריע) התריפי.

§ 246

התולעים בבטן.

כל החי אשר על פני האדמה ימצא בתוכם תולעים מיוחדים

(*) להבם חצי לויט מלח מר ענגליש, בתוך רביעית מים, ולערב בזה שתי כפות מאננא סירוס, ולתת מזה להילד מלח כף מאכלית אחת לשתי שעות. (** לבשל חצי לויט כינא, ולערב אל מי הבישול כשתי כפות יין, ולתת מזה להילד מלח כף מאכלית אחת לשתי שעות.

הוא יעיד המקרה, כי ימצאו תולעים כאדה בילדים עת צאתם מבטן, גם באותם אשר שכלום מרחם, וכן ימצאו התולעים במקומות נסתרים וסגורים בגוף כמו חללי המות, גם הברדל תוארם ובנין גופם ככל החי למינהו, עד נאמן על אמתת הדעת הזאת; ובפרט הולדת התולעים על ידי פרעות ושינוי בחי הגוף, כמו חלוי ומדוי הגוף, יתמוך הדעת הזאת בכך עז. — כאשר נולדו התולעים בגוף על ידי כח החיים אשר אמרתי, הלא אז יפרו וירבו בקרבו ככל החי למינהו.

§ 248

דבר יקר הוא למד לענין הרפואה, לדעת באיזה סימנים נכיר כי ימצאו תולעים בגוף, וגם לדעת הסבות אשר יסובבו מציאות התולעים ההם. המקרים וסימנים היותר מוכיחים על מציאות התולעים בגוף היד הוא, המה: היקף מראה תבלת סביב העינים, עקיצה וחיכוך בנחיריים, אישון העינים נרחב יותר מבשאר ילדים, הרבות לרוק פעם בפעם, ריח רע נודף מפה, תריקת השנים בעת השינה, מקרי האחלה וכווץ (קרעמפלע) ממינים שונים, שתן לבן ודבי (מילדארטיג), רפיקה בלב, עקיצה וחיכוך בפי הטבעת, במן גפוח ומקשי, לשון מכוסה בזוחמא, הפניה בלי סדרים, פעם עצירות ופעם שלשול, הרגשת מציצה בהבטן. כל הסימנים האלה יורו אך על אפשרות מציאות התולעים בידך הזה, אבל לא על ברור הדבר, יען כי כל הסימנים האלה ימצאו גם בחיים אחרים, כמו הסקראפלה, מחלת הענגלישע, ראש מימי קדחת עצביית (נערווענפליכער), על כן יזהרו מאד אם תקרה מחלה בסימנים האלה, שלא להחליט הדבר (כאשר תעשינה הנשים הזקנות) שהיא מחלת התולעים; ולהשתדל בתרופות אשר הוכנו לגרש התולעים, פן יאשמו בזה בנפש הילד, כי תרופות מנרשות התולעים, המה מנרות מאד ומחכמות הגוף, ונקל הדבר לסובב על ידי זה דלקת או יקוד, וגם הרפוא המלוכד לבו בלתי נכון ובמחשבת השתמש בתרופות נגד התולעים, אם לא כי נראו בהילד סימנים כאלה רבים יחד, וגם יצאו איזה תולעים ממנו עפ' יציאת ההפניה, אשר הוא סימן מובהק על מציאותם.

במינם, וגם האדם באשר הוא חי לא ינקה מזה. — התולעים האלה ימצאו לרוב בהמעים, אבל בשאר חלקי גוף האדם לא ימצאו רק לעתים רחוקות.

יש מן הרופאים אשר כחשו במציאות מחלת התולעים, באמרם כי התולעים בהמעים המה נצרכים מאד לתועלת רב, לעורר המעים לנקות ולדחות הרעי והפרש הנמצא שם. ואחרים מן הרופאים הפרונו על המרה, רתלות כל תחלואי הילדים במחלת התולעים, והביאו אסון רב על הילדים.

הרופאים האחרונים חקרו על הדבר ונתנו יסוד קיים למחלת התולעים, וחשבוה למחלה מסובבת מפרעות והשתתת המחיה בהמעים, ועל ידי זה תבוא חלישות רבה בכל הגוף, אשר תחולל ותפרה התולעים האלה.

§ 247

נרולים חקרי רב הרופאים על דבר מציאות התולעים בגוף האדם, מאין יבואו, ואיזה הדרך אשר ילכו בה אל הגוף פנימה. — יש מן הרופאים חשבו התולעים לנוודים עם האדם ביצירתו, והמריצו דבריהם באשר כבר נמצאו תולעים כאדה גם בילדים עת גיהם מרחם, וגם באותם אשר הם ברחם אמם עדנה; אבל הדעה הזאת, כמו מוסדותיה, כי רחוק רחוק הוא שימצאו תולעים בילדים כאלה. הרופאים אשר קמו אחריהם החליטו, כי ביצי תולעים כאלה יבואו בקרב האדם עם בליעתו מאכדו ומשקהו, ושם יתחממו ויהיו לתולעים. — אמנם הרופאים האחרונים וחוקרי הטבע הרחיקו גם הדעה הזאת, בהראותם כי לא נמצאו תולעים כאלה, אשר בגוף האדם יסודם, בכך היצור על פני האדמה, ומי ימליט הביצים אשר יבולע אל גוף האדם. גם אשר ימצאו תולעים אלה בגפר ממון (אף כי הוא במקרה רחוק) יהיו יסוד הדעת הזאת, כי פיהם סגור מכלוע כל מאכל. — ועתה לא נשאר לפנינו בלתי הדעת החדשה אשר תדשו האחרונים אותה אקרב, והוא: כי תודת התולעים האלה תבוא על ידי חפץ הולדת החיים (גענעראציא עקוויאקא) היינו החפץ והנטיה הנמוע בחקקי החיים אשר בגוף להתהפך בעל חי, אבאר דברי: בהתפרד יסודות החיים בגוף, ימצא במו מוג כזה אשר בו כח ונטיה להוליד גופות חיים נולדים מעצמם, מבלי שום כח חורים אשר יקדמם. — על אמתת הדעת

§ 249

אם אמנם כל חלקי גוף האדם יכשרו להמצא במו תולעים, אכן המעים המה לרוב משכן לתולעים כאלה, אשר תרבה השתדלות הרופאים לגרשם, לכן לא אדבר בזה אך מתולעים אשר מושבם בהמעים. תולעי המעים, המה למיניהם: (א) תולעים העגולים והארוכים (שפולווירמער). המין הזה הוא היותר שכיח בילדים, גדלם מרבע עד חצי האמה, ועבים כעט סופר; משכנם לרוב בהמעים הדקים והעבים, וגם באסטומכא, והמה נמצאים רבים מאד למאות, עד כי יאטמו מעברות המעים באומם עב. התולעים ממין הזה יסובבו (מגדב המקרים אשר אמרתי למעלה) גם כאב מיוחד בשטח הטבור. (ב) תולעי עפוש (מאדען) גדלם כחצי האצבע, ודקים כחוט, מושבם במעי החלחולת, ובילדות ימצאו גם בנרתק האם (שיידע) — (ג) תולעי הרצועי. מציאות התולע הזה אינו דבר רחוק מאד בילדים, וגם אני גרשתי איזה מהם. אורך התולע הזה רב מאד, וכבר ראו ממינו באורך ששים אמה; לרוב ישכב ראשו לצד מעלה וחלקי אחריו לצד מטה. משכנו בכל חלקי המעים, וגם באסטומכא*.)

§ 250

מחלת התולעים היא מקרי תחלואים אשר יולדו התולעים, אבל לא כי מציאותם לבד תחשב למחלה; והשתדלות הרופא איננה בדבר מציאותם, רק לרפאות החליים אשר יסובבו. לכן אין למהר לתת תיכף להילד תרופות מנרשות התולעים (כמנהג הנשים). מקרי התחלואים אשר תבואנה בסבת התולעים, המה: כאשר התולעים האלה יפוצו וירמשו בכל חלקי המעים, יסובבו כוויץ וחלחלה (קֶרֶספֶּפֶע), או כאשר יתקבצו ויסתבבו במקום אחד ויאטמו מעברות המעים, יעכבו צאת הרעי ויסובבו עצירת המעים קשת עורף, או כי על ידי יניקתם מיץ המחיה (גאהרונגס-זאט) מהמעים, יסובבו רוזן הגוף, וחפץ אכילה רב מאד. ומדבר אלה עוד יביאו התולעים לפעמים מקרים מסוכנים מאד, אשר לא יכשרו

(*) מהשתדלות עוד נגד התולע הכוזבי לא ארכה לדבר, יען כי הוא נדיר השתדלות רופא מלומד.

§ 251

הסבות למחלת התולעים, המה התולעים. אולם הסבות אשר יולדו את התולעים, המה: כל הרברים אשר בכחם להוליד מחיה בלתי בריאה בהמעים, לכן נקל מאד להבין מעם הרבר, מדוע חסרון הנקיין ורוע המזון, כמו הרבות במוזני קמח, לחם בלתי בריא, מיני קטניות, תפוחי האדמה (קארטאפֶּל) יולדו הכנה וכשרון להולדת התולעים. — עתידות המחלה: המחלה הזאת תצלה אחריתה. לרפואה, כי כל מקרי המחלה אינם מסוכנים, רק רעמים רחוקות.

§ 252

השתדלות עוד במחלת התולעים, הוא: (א) להשקים מקרי המחלה. (ב) לגרש התולעים, ולגדור בעדם שלא יולדו עוד הפעם. והשתדלות בענין הראשון יעשה: כאשר התולעים יסובבו כוויצה וחלחלה (קֶרֶספֶּפֶע) פתאומית, כאבי בטן, או עצירות השתן, באופן הזה אם נשתדל לגרש התולעים יאריך הזמן, ולפעמים עוד יתגברו בזה מקרי המחלה, לכן אין לעשות מאומה רק להשקים מקרי המחלה בקליסמירין של חלב, אשר על ידי זה יצאו וירדו התולעים מן האסטומכא והמעים הדקים אל המעי העבה (החלחולת). גם יוכלו להשתמש בשמנים כמו שמן שקדים, שמן ריצינוס; מהשמנים האלה טוב לתת להילד לרפואה פנימית מלא כף קטנה בכל פעם, וגם לעשות מהם קליסמיר, וגם טוב למשוך ולשפשף במשיחות שמנות על בטן הילד.

§ 253

האופן השני בהשתדלות, הוא לגרש התולעים, ולגדור בעדם שלא יולדו עוד הפעם; התרופות לזה ימצאו בשתי מינים: (א) תרופות מנרשות התולעים. (ב) תרופות המחזקות. המין הראשון יחלק עוד, לאותן התרופות המנרשות התולעים בעורן בחיים, ואותן התרופות אשר ימיתו התולעים ויגרשו אותם מתים; להתרופות המנרשות התולעים חיים, יתיחסו: תרופת שורש יאָאָפֶּא,

ראבארבאר, אלאעס, מלח מר, ושמן ריצניוס, אלה הרברים יכול להשתמש במו גם מי שאינו מלומד ברפואות, אפס כי ישים עין על הכלים אשר אכתוב בזה: א) מן הצורך להתחיל והמיר התרופות פעם בפעם, כי דפעים כאשר יורגלו התולעים במין תרופה אחת לא תועיל עוד. — ב) תרופות המשלשלות מן הצורך להנתן בשיעורים גדולים, מפני רב החללה אשר נמצא בהמים, אשר ע"י זה המעים בלתי מתעוררות ומרגישות, וגם התרופה היותר חזקה בתרופות המשלשלות תפעל אך מעט בזה.

§ 254

נגד התולעים העגולים והארוכים (שפולווירמער) נראה פעולה טובה מן שורש יאלאפא, ראבארבאר, ומלח מר, לרוך אותם לאבק ורתתם להיך מעורב עם צוקער; בילדים רכים צעירי ימים אשר לא יאבו לקחת אבק הזה, ינתן להם מי עירוי שר עלי סענעס עם ראבארבאר וטאננא*.)

§ 255

למען היות לעזר ולסעד להתרופות אשר הזכרתי בסמן הקודם, שיפעלו פעולתם בטוב, טוב לעשות להילד גם קליסטירין מן מי עירוי שר קאמיללען, עם מעט שמן ומעט דבש, או מן מי מלח עם חומץ חלק כחלק, או מן מי בישול שר שום (קנאבליוך). לפעמים יש די כח בהקליסטירין האלה דבר דגיש התולעים; כאשר אין באפשרי לעשות הקליסטירין, יכניסו לו ברוא (צעפצען) מן שומן חזיר (שפעק) או בורית (זייעע).

§ 256

התרופות המיוחדות נגד התולעים, אשר המה ממינות התולעים, המה עזות ותרופות ואין להשיג אותן מבית הרקח (אפאטקהעק) בלי מכתב מהרופא. לבר מעט מהן אשר גם מי שאינו רופא יכול

* לקחת חצי לויט עלי סענעס, וחצי לויט ראבארבאר, ולערות על זה שמינית הלוג מים מרותחים, ויעמוד ככה דבש שנה, ואחר זה יסננו המשקה הכלול, ולתת בתוכו חצי לויט מלח מר וחצי לויט מאננא, ולתת מזה להילד מלא כף מאכלית אחת לשתי שעות.

להשתמש במו, והמה: א) זרע של ציטווער (וואורמקרויט) היא התרופה המפורסמת וידועה לכל נמועיה בפעולתה, ובפרט נגד תולעים העגולים (שפולווירמער) וטוב לערבו עם תרופות משלשלות (2). ב) שורש וואלעריאן. טוב להשתמש בזה אם באה חלילה ופרפור (קרעמפפע) מסבת התולעים (3). — ג) טייפדסקאטה. ייטיב פעולתו כאשר יעשו ממנו קליסטיר (4). — ד) שמן ריצניוס (5) הוא מועיל וטוב מאד לתרופה משלשלת, אבל דא ימית התולעים,

1) לקחת דבש לויט זרע ציטווער (וואורמקרויט) ולערבו עם צוקער כשיעור ההוא, ולחלק הערוכ לשלש חלקים, ולתת להילד חלק אחד מזה לכל ארבע שעות. או לערב דבש לויט זרע ציטווער (וואורמקרויט) במלא כף דבש, או שאקאלאדא ולתת מזה להילד מלא כף קטנה אחת לכל שלש שעות. גם יכולים לעשות מי עירוי תן זרע ציטווער הכל, הייט לערות רביעית מים מרותחים על חצי לויט זרע ציטווער, ויעמוד דבש שנה, ויערב בזה מעט צוקער, ולתת להילד מלא כף מאכלית אחת לשתי שעות.

2) לערב דבש לויט זרע ציטווער עם שורש וואלעריאן ומלח מר וגם דבש, מכל אחד כשיעור הזה, עד שיעשה ערוכ עכ כעין צמיחית (אייגעמאכץ), ולתת מזה להילד מלא כף קטנה אחת לשלש שעות.

3) משורש וואלעריאן יעשה מי עירוי: לקחת דבש לויט שורש וואלעריאן ולערות על זה רביעית מים מרותחים ויעמוד דבש שנה, ואח"כ לסנן המשקה הכלול, ולערוב בתוכו מעט צוקער, ולתת מזה להילד מלא כף קטנה אחת לשתי שעות. ועוד יותר ייטיב פעולתו אם יעשו ממנו קליסטיר מעורב עם זרע ציטווער (וואורמקרויט), הייט לקחת חצי לויט שורש וואלעריאן עם וואורמקרויט כשיעור הזה ולערות עליהם מים מרותחים, ויעמוד דבש שנה, ומזה יעשו לו שני קליסטירין.

4) הקליסטיר מן טייפדסקאטה יעשה ככה: לקחת שמינית לויט טייפדסקאטה ולרוך אותו במדוכה עם חלמון ביצה, ולערות על זה לאט לאט מים פושרים או קאמיללענטהעע, כשיעור הנצרך לקליסטיר אחד.

5) שמן ריצניוס ינתן להילד מלא כף קטנה אחת לשלש שעות מעורב בדבש של גרויס (האנצרגריץ), ואם יעשו לו קליסטיר משמן ריצניוס יקחו ממנו מלא כף מאכלית.

לכן טוב לתת להולד בראשונה תרופה נגד התולעים, וליום מהרלו ינתן לו שמן רצינוס. — ה) תרופה ביתית (הויזמיטטעל) מיוחדת נגד התולעים, יעצו להשתמש בהרצני פרי ציטראן (ציטראנענ-קערנער) *.

§ 257

התרופות אשר יגדרו בעד התולעים לבל יולדו עוד הפעם, המה בכד כל התרופות המזוקות, ובפרט תרופות הנמצא בו אבק ברול, או תרופות בושמיות. בין כל התרופות אשר יעצו לענין זה, שבחו והללו את הוויטריאל הברולי (אויזענוויטריאל) ** ומערבים אותו עם שאר תרופות המזוקות, כמו בינג, או עם תרופות התולעים, כמו זרע ציטווער (ווארמקרויט). גם יעצו נגד התולעים מיני משיחות רבות שפשוף בו על הבטן, כמו שפשוף במרת השור (אקסענגאלדע), או בשמן הנקרא שטיינעהר, גם שמן הנקרא דיפעלישעס עהר; אמנם כל אלה הדברים לא יועילו מאומה, ועוד מצערים היכר ברית הרע הנודף מהם.

§ 258

בענין כלכל מוזן הילד ומשקו (דיעט) ינהגו כאשר אומר: ימנעו ממנו כל מוזני קמח, מוזנים שמנים (פֶּעטמַע), מוזני חלב וכדומה. מוזני בשר יאותו לו בטוב, ולשתייתו יאותו לו מים חיים זכים, ודפרקים יש לתת לו מים עם יין, או שכר קר.

* להשתמש בהרצני ציטראן נגד התולעים יעשה ככה: לקחת הרצנים חמשה עשר במספר, ולכשלים ברצניות חלב, ולסחטם אחר הכשול, ולתת הקלכ הזה להולד לשותו כדוקר על אסטומכא תפילה (ניכטערן); ונזרך לעשות כזאת יום ביום משך שמונה ימים רצופים.

** לקחת אויזענוויטריאל וכינא, גם זרע ציטווער (ווארמקרויט), מכל מין חצי לויט, ולערב כל זה בסירופ של צוקער כשיער שיעשה מזה כמין צמיחת (אוינגעמאכטע) ולתת מזה להילד מלא כף קטנה אחת לשלוש שעות.

השתדלות עוד ותרופה נגד התולע הרצועי (באנדוואורם) יעשה על ידי רופא מומד, ובאמת הוא דבר סכנה לגרש תולע הרצועי כילדים קטנים, רק להוחיל עד השנה השמינית או העשירית לחי הילד, ואז יפנו לעזרת רופא מומד מומחה, אבל לא ימסרו הדבר ליד רופא אריל.

השער השלישי

בשמירות ילדים הבריאים, במחלקה (תקופה) (פעריואדע) השלישית, והוא סעת צמיחת השנים המתקיימות עד ימי היותו לאיש.

§ 259

בחליפת התקופה (פעריואדע) הראשונה אל השניה ענינו תרואות כי לא לבד צמיחת השנים, אבל רבו מאד חליפות ושינויים נגוף עת ההיא, לא כן בחליפת השניה אל השלישית (אשר היא בין שנה השביעית והתשיעית לחי הילד), עקבות בוא חליפתם בל יודעו לעין, יען כי גם השתנות הנגף ברתי נראה בעליל.

אמנם המכניגים מחיית הנגף אך המה ישתנו: השנים אשר צמחו בשנה השניה לימי חייו תפולנה אחת אחת, ושניות תבואנה תחתיהן, ובמקום העשרים אשר צמחו בראשונה, שמונה ועשרים תחתיהן תעמדנה. השנים האלה איתן מושכן, ושלמות בתוארן וסדרן יותר מהראשונות. במרם תעבור שנת העשתי עשרה תשלם חריפת השנים, לבד שני הדחיים האחרונות (ונקראות שני הדעת) אשר תצמחנה בין שנת העשרים והשלושים.

§ 260

כד נגע וכר חלי אשר יקרה להילדים בעת הזאת, יאחו דרכו תהליכותו ככל תחלואי אנשים הגדולים, אשר על כן לא אמצא יזה מקום להשים חוק וגבול, אשר יגביל בין התחלואים אשר בואו בילדים בעת הזאת, מאשר יבואו באנשים הגדולים. והנה תרתי דרכי דבר בזה הפרק אך מזהירות והנהגה טובה דרך כלל, אשר יזהרו וינהגו האבות לשמור בניהם דבר יקרה במן כל מדה מחלה, ובפרט גדלם גידול טבעי בסדר נכון, לבל יחטאו במטרה

ויסובבו וימשכו אליהם תחלואים רבים בשנות חייהם אלה.

§ 261

התנא האדריי שמואל הקטן* העיר אותנו במשנתו באמרים קצרים נמרצים, על סדר נכון והנהגה טובה בגידול הילדים בשנות חייהם אלה: „בן חמש שנים למקרא, בן עשר שנים למשנה, בן שלש עשרה למצות, בן חמש עשרה לגמרא, בן שמונה עשרה לחופה“.

§ 262

כאשר נתבונן בדברי המשנה על פי חוקי הרפואה, בענין אמן הילדים בימי ידותם, נמצא במו כי בעל המאמר הזה ראה האותיות מרחוק, המעוות הנעשה ברורותינו אלה בדבר חנוך הילדים, והדברים בהשכל ודעת, להעיר אותנו אל הדרך הנכונה, לנהוג בסדר נכון ובטוח, לטוב לנו ולבנינו עד עולם. מה רב המעוות אשר יעוותו אחי בני עמי, באמון הילדים בשנות חייהם אלה, באשר ימהרו להעמיס על הנערים יגיעת הלמודים בגיל עת עדנה — הלא בחון הדבר ומנוסה כי כל אשר יעירו כחיו הנפש בילד ברא עת, בן ירד מטה מטה בכחות הגוף, ויהיה חלי ובלתי בריא.

§ 263

והנה אכתוב בזה אמרים נמרצים כוללים, ע"פ מבחן חכמי הרפואה, בענין אמן הילדים בשנות חייהם אלה, אשר ישמרו האבות רטובת בניהם, ואשר כבר העיר עליהם התנא במשנתו (א) אין להתחזק במעוז כח אחד להפריע בזה כח האחר, לכן דעו דגבול נקל כי טוב להוחיל העת אשר יגדל הגוף ויחזק בכחו, וזו נתחיל לחנכו בלמודים — (ב) באמון הילדים בשנות חייהם אלה נצרך להשים עין ולהשגיח עליהם היטב לשמור מכל דברים הרעי אשר המה אבני נגף וצורי מכשול להתחזקות כחות הנפש בידיהם

§ 264

בין הדברים אשר להם יתרון הכשר להשחית הבריאות ולהב

(*) יענין הקורא נספר מדרש שמואל פירוש על מסכת אבות, וכתשנה הזאת הוא משנה התנא שמואל הקטן.

כחות הנפש, תחשב בראשם רעת המוציא זרע דדעת (חטא נני*) (אנאניא). יצר רב הרע הזה יחמוס בעברתו כל מיטב חות גוף העלם, יהרוס בלי חמדה גם כחות הנפש, ויכשיל כל ל חלקי הגוף להשבייתם ולהפריעם ממלאכתם וגידולם. אשרי העלם אשר לא ידע את החטא הרע הזה! ואוי להם לבנים זשחיתים דרכם אשר הרבו הרע בעון הזה, לנצח יקום אדם. — גז כן ישגיחו האבות על בניהם בעין פקוהה על כל דרכי הנער, לבל יכשל ויפול ברע, כי אם כבר נתגדו ונראו בגוף הסימנים אשר יתנו אותותם אותות כי כבר נכשר ברעת החטא, הלא אז יחוק הוא מישועה, וארוכתו לא במהרה תצמח.

§ 265

הסימנים אשר נכיר בהם את הנכשל בעון הזה, המה: מראה הפנים חוזר וכסוף (בלאס) כתואר פני חודה, דוקף מראה תכלת סביב העינים, שפתים חוזרות (בלאס), חלישות הכחות גם כי יש לו חפץ האכילה, עצלות ידים, רתת האברים, ובפרט הידים בעת ירצה לאחוז דבר מה; ונספל לו עוד עייפות אחר כל עבודה קלה, יכח הזכרון ירד מטה מטה.

§ 266

החליים אשר תבואנה בסבת העון הזה, המה: מחלת רזון הגוף מיותרת במינה, ונקרא „רזון השדרה“, שכל קהה, ערבות הדעת, ויאוש הלב (פערצווייפלונג), אשר יביאו את האומלל הזה למאום בחיים ולאבד את נפשו. — המחלה הזאת אך אז יש תקוה לרפאותה, אם שב בראשונה מחטאתו לבל ישוב לכסדה, אשר זה סבת חליו ומכאובו.

§ 267

התרופה האמתית והנכונה להשמר מחטא המר והרע הזה, ולשרש אותו מיצר לב הנער, הוא: לאמנו על פי הדרך אשר המביע היוצר בטבע האדם, ולהדריכו ארחות מוסר ומישרים והצנע

(*) כן כונה שם זה למוציא ש"ז לדעת, ע"ש אונן בן יהודה (בראשית ל"ח) ונקרא לכו גם בשאר לשון, אנאניא.

לכת; וכאשר יתאמצו בשמוש התרופה הזאת, היא אז תסור מהרה והשתתה העצמה אשר תמשוך בחבה רבים מבני הנעורים והאבות יראו בטובת בניהם, יפרחו כשושנה, דשנים ורעננים, ילכו וינקותם ויהי כזית הודם.

§ 268

אמן הבנות בשנות חייהן אלה, להדריכן באורח המוסר והצניע לכת, יקר הוא עד מאד, לשום עליהן עין פקוחה והשגחה רבה. כי כאשר הגה עזר האדם והצלחת תולדות בני איש, הורתם ומחיותם ברחם, פי שנים למו להשגחה ולפקוח עין על כל דרכיהן בשנות חייהן אלה, לטוב להן ולבניהן אחריהן, כי בהשחית את דרכן, לא לבר נפשותן תשחיתנה, אבל גם לצאצאי מעיהן ימשכו רבת תחלואים בחבלי העוותן.

§ 269

בעת ההוא מימי הילדות יעזר בהבנות כח הגידול ורבות הגוף ביותר שאת, והשרים יגדלו ויתארו בתוארם הטבעי, לכן מן הצורך להשים עין השגחה עליהן, להרים כל צירי מכשול מדרך כח הגידול ההוא, לבר תלחצנה שדי נעוריהן ע"י מלבושים צרים ורחוקים קשים ובלתי נוחים לגוף, או שאר דברים אשר המה לשמן להם.

§ 270

בהגיע הנערות לתור גדת דוותן (זיבת ווסת החודש) פעם ראשונה, תבוא בגופן השתנות רבה ויקרה. לכן מן הצורך לפקוח עין עליהם, לשמרם מכל דבר אשר יסובב עצירות הוסת, ושינוי סדרו. הקדם זיבת הוסת לבוא בלא עת, מויק מאד לבריאותן, לכן טוב והאבות למנוע מבנותיהן כל מיני מזון ומשקה המחממים הגוף, וכן מלבושים המחממים חמום רב, ובפרט חלק התחתון מן הגוף, ימנע מהן בהגיען לימי נערותן, לכל ידעו רע ונגע לא יקרב באהליהן.

§ 271

הנה אכתוב בזה עוד ממחלה אחת, אשר תמצא את הנערות בשנות חייהן אלה, והיא מחלה שכחה מאד, וטוב להאבות להשים עינם עליה לאיננו ידעו רל רע.

§ 272

חלי הכסיפות (חזור הפנים) (בליוויזומט).

בשם הזה נכנה מין מחלה אשר תחול בנערות בין שנת החמש עשרה והשמונה עשרה לימי חייהן, ונכרת בסימנים אלה: כראת הפנים חוזר וכסוף (בליוויז), שפתים חוזרות, בטן נפוח, כאב בתלצים, רתת האברים, העדר חפץ האכילה, רוח עצבת, חפץ לרב שינה, וחלישות בכל הגוף; מדבר כל אלה גם זיבת ווסתה יבוא בלא סדרים, היינו: או שנעדר כלו, או שהוא מעט ומראו כסוף (בלאם).

§ 273

סבות המחלה הזאת, המה: אכילת מיני מזונות מחלישות, העדר תנועת הגוף מאויר החפשי, והרבות שבת בחצר צר בלתי נקי. הרבות שינה במכסה כסתות מחממות, הצטננות, כעס, דאגה, ועצב, אם המחלה הזאת עוד לא נהפכה למחלה אחרת מסוכנת ממנה, ונקל לרפאותה בתרופות ביתיות (הוויטימטע), אבל אם ארכולה זמים וכבר התנגתה המחלה בתקפה, או כי נהפכה לצביה מימית, אז מן ההכרח לדרוש ברופא מלומד.

§ 274

אין כל מחלה אשר תיטב בה פעולת הכלכלה הטוב (דיעט), אשר במחלה הזאת, על כן ישימו אבות נערות כאלה עין השגחה פרט על הרבר הזה, ותצלח בידם לפעמים להסיר המחלה הזאת בלי שום רפואה ותרופה אחרת; יצו על הנערה החולה להתהלך פעם בפעם באויר החפשי, ולהזון במאכלים המזינים היטיב, ובפרט במזון הבשר והביצים. אולם הכרוב (קרויט), ריבען, סאראטע, פרי העץ, וכדומה מזיקים המה במחלה הזאת. מיני משקים המחזקים, כמו שבר, יין, ויין שרף, יאותו לה מאד.

מדבר הכלכלה הטוב וסדר הנכון על פי דרכי טבע האדם, ייטיב מאד טוב האמן בדרך המוסר והצניעות לרפאות המחלה הזאת. אבות החולה ההיא ישתדלו להמציא לה שמחת וצהלת הנפש, והחיוורה מהתחברות לא טובה, בגדיה ישמרוה מהצטננות, אבל לא יהיו מחממים יותר מדי. אם נטפל לה עצירות המעים, או מוכ

OPINIA RADY LEKARSKIEJ

Dziółko niniejsze ułożone jest w sposób dla wszystkich przystępny, obejmuje rady tak co do pielęgnowania dzieci od narodzenia aż do drugiego ząbkowania, jako też pod względem chorób dzieci i ich leczenia środkami mogącemi być łatwo nabytemi, z wskazaniem przypadków, w których zachodzi potrzeba żądania pomocy lekarskiej, a nadto zawiera przestrogi jakie winny być zachowane przy obrzezaniu, upowszechnienie więc rzeczzonego dziełka w sposób najprzystępniejszy dla ludu starozakonnego może przyłożyć się do zabezpieczenia od wielu chorób w dzieciństwie u nich rozwijających się.—

*Inspektor główny służby zdrowia
Rzeczywisty Radca Stanu Doktor*

R. CZETYRKIN

Sekretarz Naukowy Radca Stanu Dr. med.

Kochański

זהירקם בתרופות ראכאראבאר, או אבק סענעס, ואם גברה החלישות מאד, או ידרשו ברופא מלומד; ואם אין להשיגו, ישתמשו משך זמן רב באמבטיאות של קארמוס, ולתרופה פנימית יתנו לה מי בישול של כינא, ולשתייתה מים מעורבים ביין אדום.

§ 275

ואתותם ספרי בדברי הרופא המהולל הפראדעקאר העקער, הלא כה דבריו: „באמן הילדים ובהשתדלות רפאות מחלתם, שורש כל דבר להשניח היטב על כלכול (דיעט) טוב; וכל אופן מצב הבריאות, גם כל חלי וכז מרה, המה תולדות הכלכול, אם טוב ואם רע. התרופה אשר זה יתר שאת עד כל התרופות אשר במשכויות הרופא לרפאות חליי הילדים, הוא כלכול המוב וסדר הנכון באמן הילדים, אשר בוח לבד די כה בירינו למנוע מהם כל נגע וכל מחלה, ברבים מחליי הילדים אין צורך לשום רפואה ותרופה; וגם רבים מהתחלואים כמו מחלת הסקראצער, מחלה הענגלישע, שרפון הילדים, וכדומה, אין לרפאותם רק ביחוד ובפרט בהשגחה על סדר נכון בהאמה וכלכול טוב.“

„והנה כד רופא הילדים על שורש הדבר הזה יתחקה, לרפאו כל מחלה אשר תחול בילדים, עד ידי תקן סדר חיי הילד וכדומה הטוב, אבל ברפאות ותרופות, ובפרט רפאות אשר הנה עוות בפעולתן (שארפֿע מיטמעל), ימעט בכד היכולת; יען כד תרופה ורפאות תעלה, יפעלו שינוי רב בהרגל טבע גוף הילד, אשר מ הצורך למנוע זאת מהם.“

§ 276

„לדבר זר ותהפוכות יחשב לנו“ אמר החכם ההוא, בהזירנו הילדים מסוגות מלוחים, יין, ויין שרף, ויותר הרברים הסחממים הגוף, ואנחנו בירינו נושים כמו מבית הרקת (אפאטהקע) מיני מלח ותרופות הספיריטוסים, וכאלה דברים רבים עוים וחוקים מאד, ביד פתוחה ורזה נדיבה.“

תמו דברי הספר, וחסדיך ה' לא יתמו, לעמוד לימין הורי הילדים ואומניהן, ורופאי תחלואיהם, לכונן בריאותם ושלמות גופם, לשוב לדם כל ימיהם, ויווין משוב ברכותיך יוצר האדם! יתענגו ממתיק זעים מאושרים, יודו שמך סלה!

מכתב תודה

מכבוד הרב הגאון מוהר"ר חיים דודזאהן
וצ"ל שהיה אב"ד דפ"ק ווארשא

הן היות המחבר הלוח רבות אשר עשה יגע ושרח לאסוף כל
הדברים אשר ירגילו וישגוהו האבות ואמהות על ילדיהן מעת לידתם
עד אשר יגדלו, איך להתנהג עמהם מבלי יפגעו בהם כאבים
וחולאים השכיחים בהם, וקצתם מקור משחת בהם מכאן אמם,
ואף גם אסף בחכמת הרפואה תחבולות ותרופות שונות וקלי
המעשה, אשר יגהה מזורם ויחבוש חלים, באם יאהזו בהם, ואף גם
בעניני המילה אשר נצרך מאד כ"א להיות זהיר ונשמר. והנה
המחברת הזו יהיה לתועלת גדול, כנודע סיבות אשר יסובבו טרם
קרא הרופא, מבלי ידע איך ומה לעשות, אי לזאת מהראוי ונכון
לאשר כתו וחילו של המחבר על ההשתדלות והיגיעה, ויקבע בדפוס
המחברת להיות גזוי ונודע לכל איש לראות בו בעת הצורך, כי
דבר גדול הוא, ולזאת אף ידי תכון עמו ליישר כחו ולפרסם ברבים
התועלת הגדולה אשר יהיה בעת המצטרך, תמיד.

חב"ד הבא עה"ח יום ב' כ"ב שבט תר"ז לפ"ק

הק' חיים דוד זאהן חופ"ק ווארשא

